EPISTOLA
S. BARNABÆ
GRECÆ

J. Newcome.
1721.

Η ΦΕΡΟΜΕΝΗ
ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ
ΒΑΡΝΑΒΑ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΑΘΟΛΙΚΗ.

SANCTI
BARNABÆ APOSTOLI
(VT FERTVR)
EPISTOLA CATHOLICA

Antiquis olim Ecclesiæ Patribus, sub eiusdem nomine laudata & vsurpata.

E tenebris eruit, Notisque & Obseruationibus illustrauit R. P. domnus Hugo Menardus monachus Congregationis sancti Mauri in Gallia.

OPVS POSTHVMVM.

PARISIIS,
Sumptibus SIMEONIS PIGET, via Iacobæa, ad Insigne Fontis.

M. DC. XLV.

CVM PRIVILEGIO ET APPROBATIONIBVS.

ILLVSTRISSIMO
NOBILISSIMOQVE VIRO
DOMINO
MATHÆO MOLE' EQVITI,
SACRI CONSISTORII
CONSILIARIO REGIO,
ET SVPREMI GALLIARVM
Senatus Principi Dignißimo,
DOMINO DE LACY,
De Champlatreux, du Plessis, &c.

*TANDEM prodit hæc Epistola, quæ tanto ſeſe nomine commendat (*PRÆSES ILLVSTRISSIME*) vt vel ex dubia fide venerationem certam mereri poßit. Atque vtinam, ſi Barnabæ opus eſt, quod ſimilius vero credimus, ad noſtra vſque tempora non diſpari felicitate deſcendiſſet, qua Pauli ſcripta: vt ea*

videlicet quæ socia nascebantur origine, retinerent Societatem cursus. Sed gratiam hanc inuidit illis tempus, cuius maleficio factum est, vt Epistolam Barnabæ Patres bene multi, et perantiqui, et summi laudarent quidem, sed non satis producerent.

Itaque mersam tenebris diu, atque obsitam puluere Menardus noster cum excussisset, et adhibitis illis Notis lucem attulisset, ipse ablatus extinctusque est antea, quam euulgaret. Vnde iterum recidere videbatur Epistola, et emortualem facere ex natali. Verum committere noluimus, vt vel Illustratori suus labor, vel etiam labori sua lux periret. Ideo putauimus emittendum cum Notis suis sub ingenii tui, iudiciique claritate (ILLVSTRISSIME PRINCEPS SVMMI SENATVS) vt diem videat opus lucis (quid enim Apostoli aliud quam lux mundi, ac cæli enarratores diuinæ gloriæ?) Et sane quamquam Epistolam hanc pro canonica, et extra dubitabundam fidem legitima minime proferamus; tamen stylum

reuera maieſtatis Apoſtolicæ dignum, materiamque naſcentis Eccleſiæ rebus accommodatam non modo ſapit, ſed ingerit etiam vltro clementioribus lectorum iudiciis: Ita vt ſi πορφύρα παρὰ τὴν πορφύραν διακριτέα, *profecto de ſua cum cæterorum Apoſtolorum ſcriptis comparatione ſuffragium ſecundum ſperare debeat: non autem metuere, ne quibuſdam veluti rugis contracta, ne lacinioſa quodammodo, et partim lacera, ne fumo denique et ſqualore temporum ſubobſcurata diſpliceat. Notæ illæ ſunt indices, tam nobilitatis ex origine, quam malæ tractationis ex ignoratione ſui et vetuſtate. Atque ideo Tibi ſe ſiſtit, vt ambiguæ ſuæ luci de tua conſulat: et donec Eccleſiæ calculis probetur, à tuo iudicio, quo nihil integrius, defenſa temerariorum iudicum iniquitatem poßit auertere. Porro aliquid diu quærebat meritis tuis Congregatio noſtra, quæ tua veluti manu ſata eſt, creuit conſiliis, fauore ſtetit, vallata præſidiis eſt: et ſane vbique verbis ad rem collatis bonus ſic illam Tibi deuinxiſti, nihil vt offer-*

modi monumentum, ſic imperfectum ac næuis ſcatens (vt illa, qua codex exſcriptus eſt, ætas ferebat) in publicum auſus eſt, inferre. Verum ſuppetias tandem attulit doctiſſimus Sirmondus Societatis Ieſu presbyter: is quippe de apographo Greco, quod Romæ inter mſ. & ſchedas R P. Thuriani eruditione, ac rerum multarum ſcientia clariſſimi, repererat; libentiſſime accommodauit Menardo. Vnde autem exſcripſerit apographum Thurrianus? Res eſt nobis prorſus ignota. At vero veluti genuinam nomine Barnabæ Epiſtolam ab antiquis ſcriptoribus laudatam atque vſurpatam, verſio ipſa Latina manu antiqua ſine dubio ante annum nongenteſimum ſcripta perſuadet; cum fermè continuo textui Græco reſpondeat in omnibus. Præterea ſententiæ iiſdem verbis, quibus in apographo à Clemente Alexandrino, & aliis paſſim afferuntur, eamdem eſſe fidem faciunt. Sed de his fuſe in annotationibus.

Mutilum eſt Græcum; mutila verſio Latina. Græcum quidem lacunis & hiatibus initio tantum epiſtolæ deformatur. Et optandum fuerat, vt integra exponeretur; ſed dum quę deſiderantur prodeant aliquando, ſicubi deliteſcunt, ſpem noſtram interim in Latina interpretatione ſuſtentabimus. Verſio autem caret parte poſtrema, cui acceſſionem noua interpretatione ex Græco Romano attulit Menardus: qui in ratione interpretandi verborum ſenſum appendit, & quaſi ſyllabas adnumerauit; ita vt quam religioſe ſtuduerit germa-

germanissimam auctoris sententiam exprimere.

Codicem vnicum habuit, cùm Græcum, tum Latinum, neque sanum vbique satis; vt proinde nunc cura, nunc coniectura illi fuerit adhibenda: quod tamen sic parcè & prudenter fecit, vti in linea non facilé litteram mutaret, sed ad marginem adnotaret.

Nec mirum apud te opinor fuerit, LECTOR, quod hanc epistolam Diuus Hieronymus, & alii quidam, inter Canonicas scripturas non recipiant: haud fuit mens illustratoris, vt eam cum hac nota euulgaret, vt affatim insinuat ipse adnotationum initio. Verum enimuero nemo doctus inficias ire potest, quin Apostolici viri sit: quippe cuius argumentum est legis Iudaicæ abrogatio, atq; Christianæ absolutissima perfectio: quod maxime iis, quæ in medium adfert Paulus ad Hebræos epistola, videtur consentaneum. Probat nimirum legem Iudaicam, Sabbata, ieiunia, ceremonias, circumcisionem, escas legales, terram promissionis, templum Ierosolymitanum, &c. per Christianæ Religionis promulgationem penitus desiisse.

Cæterum dum citat scripturam, sensum sæpius profert, quam verba, quod Apostolis familiare, quemadmodum multis probat Menardus. Adfert præterea identidem quasdam sententias, tamquam è fonte diuinæ Scripturæ haustas, quamquam nullibi in Bibliis sacris reperiri possint. Veterum sacrificiorum nonnullas narrat circumstantias, & quædam à Christo verba prolata; quæ pri-

é

mæui tantum rerum Christianarum scriptores retulere, vel ad posteros absque scripto traditionibus peruenerunt. Consonat tandem haud dissimili ratione initium & finis Epistolæ, Canonicis Epistolis. Argumentum autem scopum, ordinem, diuisionem, ac totius Epistolę œconomiam: præclaras allegorias, tropologias, & allusiones, quę Christianam veritatem mirum in modum illustrant; ac denique salebras omnes quotquot reperire est, perspicuè & docte explicat auctor in subiectis Obseruationibus. Ex quibus cognoscent omnes doctrinæ antiquę curiosi exploratores, quantum in omni scientiarum genere fuerit versatus, quotque exquisiti nominis auctores, (quorum elenchum ad calcem notationum subiecimus) euoluerit. Is enim Notę melioris scriptores in vnaquaque scientia optimos dudum nouerat. Et sane quam pręclaris naturæ & ingenii dotibus excelluerit, quam felici nimirum memoria, quam acri iudicio, vel ex hoc intelliges, quod nullis indigeret aduersariis (quibus doctissimi quique carere non possunt) vt eorum subsidio quæ legisset ad memoriam reuocaret: tametsi (quod dictu mirum est) solis fere constet Obseruationibus quidquid vsquam elucubrauit. Et qui viuentis, & qui demortui cellam curiosiùs inspexerunt, rati illic delitere congeriem immensam monimentorum, obseruationum, scientiarumque ingentes thesauros: obstupuere omnes nihil tale repertum, præter Annotationes in hanc Barnabæ

Epiſtolam. Si qua vero ſcriptorum egeret auctoritate, mox aperto libro fiebat obuium quod quærebat, quamuis viceni ſępè aut plures etiam anni, ex quo id legerat, effluxiſſent. Taceo ſanitatem iudicii, quo & ipſe præcelluit, cum & de hoc dubitare liceat nemini, niſi qui operum Menardi lectionem non adierit. Quanta ſit vſus ingenii ſolertia in diligendis iis auctoribus qui eſſent omnium optimi, eorumque ſententiis haud vulgari induſtria ſuos in vſus exprimendis; tu ipſe, LECTOR, ex his commentariis, & aliis quæ iampridem in Concordiam regularum ſancti Benedicti Ananienſis; in librum ſacramentorum ſancti Gregorii Magni, cum ex Diatriba de vnico Dionyſio opere præclariſſimo & poſtremo; tum ex Martyrologio Benedictino, &c. facile poteris iudicare.

Et, vt obiter de ratione vitę, tam pii viri, & de literatis optime meriti, pauca perſtringam (quod tibi gratiſſimum fore ſpero) elucebat in eo candor morum ſingularis, ſimplicitaſque adeo veneranda, vt cum ſoli placere Deo ſtuderet in omnibus, quotquot illius vtebantur conſuetudine, tacitis intus ſtimulis ad virtutis ſtudium prouocarentur. Omitto ingentem ſui fluxarumque rerum contemptum, cui ille ſic inhęrebat, vt (ſi Regulę Benedictinę verba vſurpare liceat.) *Omni vtilitate & extremitate contentus, ad ea quæ ſibi iniungebantur, velut operarium malum & indignum ſe iudicaret.* Omitto obedientiæ rigidam obſeruantiam, quam tanti faciebat, vt vix iubentis ab ore verba effluxerant, cum

iam vicino obedientię pede ad imperata prosiliret. Omitto denique illius in Deum pietatis ardorem, ac in proximum charitatem. Quorsum enim fuga sæculi tamque austerus regularis Obseruantiæ rigor, quem à iuuentute amplexatus fuerat, nisi ardor charitatis efferbuisset imo pectore? Quorsum susceptus ab eo concionandi, catechizandi, docendique perpetuus labor, nisi id amor diuinus veraque proximi dilectio suasisset? Vtilitatis etiam publicę causa tantum onus subiit, quantum experti sunt, qui in componendis libris desudant: & quod qui minime iis operam nauant, vix capient: sed quam graue infirmo semper & debilitato corpori, singulare & prope incredibile videbitur: hoc tamen vt prodesset literarum cultoribus, vt amicis viris doctissimis hortantibus faceret satis, vt suorum Prælatorum iussis obtemperaret, tuorum etiam, LECTOR, studiorum promouendorum gratia libenter præstitit. Accipe igitur eo animo quo tibi offert, & profecto gratiam rependes pro gratia; atque auctori bene ac fauste precaberis, vt æternum felicitate perfruatur. Vale.

LICENTIA SVPERIORIS Generalis.

FRATER GREGORIVS TARRISSE, humilis Superior Generalis Congregationis sancti Mauri in Gallia Ordinis sancti Benedicti. *Notas & Obseruationes in Epistolam, quæ nomine D. Barnabæ Apostoli circumfertur, per domnum Hugonem Menard Presbyterum eiusdem Congregationis Monachum conscriptas*, ex relatione Theologorum nostræ Congregationis, quibus eas commisimus, examinandas, nihil non consentaneum orthodoxæ fidei continentes, vna cum approbatione doctorum sacræ facultatis Theologiæ Parisiensis, typis mandari permittimus, in quorum fidem præsentibus subscripsimus, easque à Secretario nostro subsignari iussimus. Datum Parisiis in Monasterio sancti Germani à Pratis die decima mensis Nouembris 1644.

F. Gregorius Tarrisse.

De mandato R. Patris
Superioris Generalis.

F. CALLISTVS ADAM.

APPROBATIO DOCTORVM.

NOs subsignati Doctores Theologi Parisienses, *Notas & Obseruationes in Epistolam, quæ nomine beati Barnabæ Apostoli circumfertur*, Auctore Fr. HVGONE MENARD Monacho Benedictino, &c. diligenter perlectas deprehendimus maturo submissoque iudicio, ac summa insuper eruditione concinnatas, nihilque sanæ fidei, aut bonis moribus aduersum continentes, iisque nominibus vtiliter excudendas censuimus. Datum Lutetiæ Parisiorum, anno Domini millesimo sexcentesimo trigesimo octauo, die vltima Nouembris.

De. Y.

De Launoy.

Η ΦΕΡΟΜΕΝΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΒΑΡΝΑΒΑ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΑΘΟΛΙΚΗ.

SANCTI BARNABÆ APOSTOLI VT FERTVR EPISTOLA CATHOLICA.

AVETE filii & filiæ, in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui nos dilexit, in pace. *Magnarum & honeſtarum Dei æquitate abundantiã ſciẽs eſſe in vobis ſupra modum exhilaror beatis & præclaris ſpiritibus veſtris; quod ſic naturalem

gratiam accepistis. Propter quod plurimum gratulor mihi, sperans liberari: quia vere video in vobis infusum spiritum ab honesto fonte Dei. Cum persuasum mihi sit, hoc &*plenus sciã, quia dum ad vos adloquor multa mihi bona successerunt in via æquitatis Domini. Ideo * fors & ego cogito diligere vos super animã meam: quia magnitudo fidei & dilectio habitat in illo: & spes vitæ illius. Cogitans ergo hoc (quasi curæ mihi fuerit, vt vobiscum partiar ex eo quod accepi) futurũ mihi talibus *spiritus seruientes, hoc in mercede, adpropiaui pauca vo-

* l. plenius.

Ἀφ' οὗ ἔλαβον μέρους,

bis mittere, vt fidē veſtram conſummatam habeatis, & ſcientiam. Tres ſunt ergo conſtitutiones Domini, vitæ ſpes, initium, & conſummatio. Propalauit enim Dominus per Prophetas, qui præterierunt, & futurorum dedit nobis initia ſcire. Sicut ergo locutus eſt honeſtius & altius accedere ad aram illius. Ego autem non tamquam doctor, ſed vnus ex vobis demonſtrabo pauca per quæ in plurimis lætiores ſitis.

1. Cum ſint ergo dies nequiſſimi, & contrarias habeat huius ſæculi poteſtatem, debemus adtendentes inquirere æquitates Domini. Fidei ergo no-

ἐσπούδασα κατὰ μικρὸν ὑμῖν πέμψαι. ἵνα μετὰ τῆς πίστεως ὑμῶν τελείαν ἔχητε καὶ τὴν γνῶσιν.

. . . . . .

Τῆς μὲν οὖν πίστεως ὑ-

μῶν εἰσὶν οἱ συλλήπτορες, φόβος, καὶ ὑπομονή· τὰ δὲ συμμαχοῦντα ἡμῖν μακροθυμία, καὶ ἐγκράτεια. τούτων οὖν τὰ πρὸς τὸν κύριον μενόντων ἁγνῶς συνευφραίνονται αὐτοῖς σοφία, σύνεσις, ἐπιστήμη, γνῶσις.

. . . .
. . . . .
. . . . . .
. . . .

τί μοι πλῆθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν; πλήρης εἰμὶ ὁλοκαυτωμάτων κριῶν, καὶ στέαρ ἀρνῶν, καὶ αἷμα ταύρων, καὶ τράγων οὐ βούλομαι, οὐδ᾽ ἂν ἔρχησθε ὀφθῆναί μοι· τίς γὰρ ἐξεζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; πατεῖν τὴν αὐλήν μου, οὐ προσθήσεσθε· ἐὰν φέ-

ſtræ adiutor eſt timor, & ſuſtinentia: quæ autem nobiſcum pugnant patientia eſt, & continentia. Hæc cum apud Dominũ permanent caſta, conlætantur illis ſapientia & intellectus. Adaperuit enim nobis per omnes Prophetas, quia non vtitur noſtris hoſtiis, neque victimis, neque oblationibus, hæc dicens: *Quo mihi multitudinem ſacrificiorum veſtrorum, dicit Dominus: Plenus ſum holocauſtomatibus arietum, & pinguaminibus agnorum, & ſanguinem hircorum & taurorum nolo. Nec ſi veniatis videre mihi. Quis enim exquiſiuit hæc de manibus veſtris? calcare aulam meam, non adiicietis. Si attu-*

De quibus virtutibus fulciatur.

De abolitione ſacrificiorũ legis veteris.

Iſ. 1.

leritis mihi similaginẽ, vanum, supplicamentum execratio mihi est. [* Neomenias.] * *Numenias vestras, & diem magnum non sustineo, ieiunium & ferias, & dies festos vestros odit anima mea.* Hæc ergo vacua fecit, vt noua lex Domini nostri Iesu Christi, quæ sine iugo necessitatis est, humanam habeat oblationem. Dicit Dominus iterum ad illos: *Numquid ego præcepi parentibus vestris, cum exierunt de terra Ægypti, vt offerrent mihi hostias & victimas: sed hoc præcepi illis dicens: vnusquisque vestrum aduersus proximum non habeat malitiam, & iuramentum mendum non* * *habet.* [* l. habeat] Intelligere ergo debemus, cum non si-

ρητε σεμίδαλιν, μάταιον, θυμίαμα βδέλυγμά μοι ἐστὶ· τὰς νουμηνίας ὑμῶν, καὶ τὰ σάββατα, καὶ ἡμέραν μεγάλην οὐκ ἀνέξομαι. νηστείαν καὶ ἀργίαν, καὶ τὰς νουμηνίας, καὶ τὰς ἑορτὰς ὑμῶν μισεῖ ἡ ψυχή μου.

mus ſine intellectu, conſilium benignitatis patris noſtri: quia nobis dicit, volens nos ſimiliter errantes quærere, quemadmodum ad illũ accedamus, nobis enim dicit: *Sacrificium Deo cor contribulatum, & humiliatum Deus non deſpicit.* Certius ergo inquirere debemus, fratres, de noſtra ſalute, vt ne quando * habeat introitum in nobis & euertat nos à vita noſtra.

ἵνα τί μοι νηστεύετε, ὡς σήμερον ἀκουσθῆναι ἐν κραυγῇ τὴν φωνὴν ὑμῶν, οὐ ταύτην τὴν νηστείαν ἐξελεξάμην, καὶ ἡμέραν ταπεινοῦν ἄνθρωπον τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, οὐδ᾽ ἂν κάμψῃς ὡς κρίκον τὸν τράχηλόν σου,

11 Dicit ergo iterum de his ad illos: *vt quid mihi ieiunatis, vt hodie audiatur vox veſtra in clamore. Non tale ieiunium elegi, dicit Dominus, vt quis humiliet animam ſuam ſine cauſa. Neq; ſi curuaueris quaſi circulum collum tuum,*

Ieiuniorum veteris legis abolitio. *Eſa. 58.*

& saccum te circum dederis, & cinerem straueris: nec sic celebrabis ieiunium acceptum. Ad nos autem sic dicit. *Cum ieiunaueritis, solue omnem nodum iniustitiæ, & omnem consignationem iniquam dele, resolue suffocationes impotentium commerciorum, dimitte quassatos in remissionem, & omnem cautionem malignam dissipa. Frange esurienti panem tuum, & egenos sine tecto induc in domum tuam, cum videris nudum vesti, & domesticos seminis tui non despicies. Tunc erumpet temporaneum lumen tuum, & vestimenta tua citò * oriuntur: & præibit ante te iustitia, & claritas Dei circumdabit te. tunc exclamas, & Deus exau-*

* *l.* orientur.

καὶ σάκκον σποδὸν ὑποστρώσῃ, οὐδ' οὕτως καλέσετε νηστείαν δεκτήν·

. . . .

λῦε πάντα σύνδεσμον ἀδικίας, διάλυε στραγγαλίας βιαίων συναλλαγμάτων, ἀπόστελλε τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει, καὶ πᾶσαν συγγραφὴν ἄδικον διάσπα. διάθρυπτε πεινῶντι τὸν ἄρτον σου, καὶ πτωχοὺς ἀστέγους εἰσάγαγε εἰς τὸν οἶκόν σου· ἐὰν ἴδῃς γυμνὸν περίβαλε, καὶ ἀπὸ τῶν οἰκείων τοῦ σπέρματός σου, οὐχ ὑπερόψῃ. τότε ῥαγήσεται τὸ πρώϊμον τὸ φῶς σου, καὶ ἰάματά σου ταχὺ ἀνατελεῖ, καὶ προπορεύσεται ἔμπροσθέν σου ἡ δικαιοσύνη σου, καὶ ἡ δόξα τοῦ θεοῦ περι-

στελεῖ σε; τότε βοήσῃ, καὶ κύριος εἰσακούσεταί σου, ἔτι λαλοῦντός σου, ἐρεῖ· ἰδοὺ πάρειμι· ἐὰν ἀφέλῃς ἀπό σου σύνδεσμον, καὶ χειροτονίαν, καὶ ῥῆμα γογγισμοῦ, καὶ δῷς πεινῶντι τὸν ἄρτον ἐκ ψυχῆς σου.

diet te, cum adhuc loqueris, dicet, ecce adſum, ſi abſtuleris a te nodum, & ſuadelam malorum, & verbum murmurationis: & dederis eſurienti panem ex animo. In hoc ergo, fratres prouidens eſt, & miſericors Deus, quia * in ſimplicitate crediturus eſſet populus, quem comparauit dilecto ſuo, atque oſtendit omnibus nobis, vt non incurramus, tanquam proſelyti ad illorum legem.

Agit de futuris calamitatibus.

III. Oportet ergo de * hiſtantibus multum ſcrutantes ſcribere, quæ * non poſſint ſanare. fugiamus ergo ab omni opere iniquitatis, & odio habeamus errorem huius temporis, vt * futuro dili-

* *l.* inſtā- ſtantibus

* *l.* nos.

Poſthabita lege veteri hortatur fideles ad meliorē frugem.

* *l.* futura diligamus.

diligamur. Non demus animæ noſtræ ſpatium, vt poſſit habere poteſtatem diſcurrendi cum nequiſſimis & peccatoribus; ne quando ſimilemus illis. Cóſummata enim tentatio, ſicut ſcriptum eſt; ſicut Daniel dicit, adpropinquauit. Propter hoc enim Dominus * interdicit tempora, & dies, vt acceleret dilectus illius ad hereditatem ſuam. dicit ſic Propheta. *Regna in terris decem regnabunt, & reſurget retro puſillus qui deponet tres in vnum.* De regnis ſimiliter. de hoc ipſo dicit iterum Daniel, *& vidi quartam beſtiam, nequam & fortem & ſæuiorem cæteris beſtiis marinis : & apparue-*

* l. intercidit.

Dan. 7.

θηρίον τέταρτον φοβερὸν καὶ ἐκθάμβον καὶ ἰσχυρὸν περισσῶς

καὶ κέρατα δέκα αὐτῷ. καὶ ἰδοὺ κέρας ἕτερον μικρὸν ἀνέβη ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ τρία κέρατα τῶν ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἐξεριζώθη ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ.

runt illi decem cornua: & ascendit aliud cornu breue in medio illorum: & deiecit cornua tria de maioribus cornibus. Intelligere ergo debemus, adhuc & hoc rogo vos tanquam vnus ex vobis, omnes amans super animã meam, vt attendatis vobis: & non similetis eis, qui peccata sua cõgerunt, & dicunt, quia testamentum illorum & nostrum est. Nostrũ autem, quia illi in perpetuum perdiderunt illud, quod Moyses accepit. dicit enim scriptura: *& fuit Moyses in monte ieiunans* XL. *diebus, &* XL. *noctibus: & accepit testamentũ à Domino, tabulas lapideas scriptas manu Dei.* Sed conuersi in idola

Declarat qua ratione testamentũ vetus ad Christianos pertineat.

Ex. 31.

perdiderunt illud: dicit enim Domi-
Ex. 32. nus Moysi. *Moyses descende celerius, quia præteriit legem populus tuus, quem eduxisti de terrâ Ægypti.* Et pro-

Allegoria de cõfractione tabularũ Moysi.

iecit Moyses tabulas lapideas de manibus suis, & confractum est testamentum eorum, vt dilectio Iesu consignetur in præcordiis vestris in spem fidei illius. Propter quod adtendamus nouissimis diebus. Nihil enim proderit nobis omne tempus vitæ nostræ, & fidei, * si non modo iniquum & futuras tentationes habeamus, sicut dicit filius Dei: *resistamus omni iniquitati, & odio habeamus eam.* Ergo considerate opera malæ viæ. Non separatim debetis

βάδιζε τὸ τάχος κατάβηθι. ἠνόμησε γὰρ ὁ λαός σου, οὓς ἐξήγαγες ἐκ γῆς Αἰγύπτου.

. . . . .

. . . .

. . . .

. . . . .

. . . .

. . . . .

. . . . .

. .

οὐαὶ οἱ συνετοὶ παρ' ἑαυτοῖς, καὶ ἐνώπιον αὐτῶν ἐπιστήμονες. Πνευματικοὶ γενώμεθα ναὸς τέλειος τῷ Θεῷ ἐφ' ὅσον ἐστὶν ἐν ἡμῖν. μελετῶμεν τὸν φόβον τοῦ θεοῦ, καὶ φυλάσσειν ἀγωνιζώμεθα τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ἵνα ἐν τοῖς δικαιώμασιν αὐτοῦ εὐφρανθῶμεν.

. . . .

. . . . .

. . . .

. . . . .

. . . .

. . . . .

. . . .

ſeducere vos tanquam iuſtificati; ſed in vnum conuenientes inquirite, quod communiter dilectis conueniat & proſit. dicit enim Scriptura: *Væ illis, qui ſibi ſolis intelligunt, & apud ſe docti videntur!* Simus ſpiritales, ſimus templum conſummatũ Deo: in quantum eſt in nobis, meditemur timorẽ Dei, & cuſtodiamus mãdata illius. Dominus non acceptâ perſonâ iudicat mundum. Vnuſquiſque ſecundum quæ facit, accipiet. Si fuerit bonus, bonitas eum antecedit; ſi nequã, merces nequitiæ eum ſequitur. Adtende, ne quando quieſcentes iam vocati ad-

Aduerſus eos qui ſe ab aliis ſegregãt.

Iſ. 5.

dormiamus in peccatis nostris, & nequam accipiens potestatem nostram * suscitet & excludat à regno Domini. Adhuc & illud intelligite, cum videritis tanta signa, & monstra in populo Iudæorum, & sic illos derelinquit Dominus: Adtendamus ergo, ne forte, sicut scriptum est, *multi vocati, pauci electi* inueniamur.

Matth. 22.

De Christi passione, aduentu & missione Apostolorum

IV. Propter hoc Dominus sustinuit tradere corpus suū in exterminium, vt remissione peccatorum sanctificemur, quod est sparsione sanguinis illius. Sciptum est enim de illo quædam ad populum Iudæorum, quædam ad nos. di-

ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν· τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν: ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἔμπροσθεν τοῦ κείροντος, ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἤνοιξεν τὸ στόμα αὐτοῦ.

. . . .

οὐ γὰρ ἀδίκως ἐκτείνονται δίκτυα πτεροῖς.

. . . .

cit autem ſic : *Vul-* *Iſa.* 53.
neratus eſt propter ini-
quitates noſtras, & ve-
xatus eſt propter pec-
cata noſtra , ſanguine
illius ſanati ſumus. Tan-
quam ouis ad victi-
mam adductus eſt : &
ſicut agnus coram ton-
dente ſe, ſic non aperuit
os ſuum. Supergra-
tulari ergo debe-
mus Domino, quia
& præterita nobis o-
ſtendit, & ſapientes
fecit , & de futuris
non* ſumus ſine in- * ſimus.
tellectu , dicit au-
tem : *non iniuſte ten-* *Prou.* 1.
duntur retia auibus.
Hoc dicit, quia iu-
ſte * periet homo * peribit.
habens viam veri-
tatis ſcientiam , &
ſe à via tenebroſa
non continet ad-
huc. Et ad hoc Do-
minus ſuſtinuit pati
pro anima noſtra ,
cum ſit orbis terra-

rum Dominus, cui dixit die ante constitutionem sæculi: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Quomodo ergo sustinuit, cum ab hominibus hoc pateretur, discite Prophetæ ab ipso habentes donum, in illum prophetauerunt: ille autem vt vacuã faceret mortem, & de mortuis resurrectionem ostenderet, quia in carne oportebat eũ adparere, sustinuit, vt promissum parentibus redderet: & ipse sibi populum parans resurrectione facta in terris * iudicabat illis ad vitam * ducens populum Iudæorũ, & magna signa, & monstra faciens,

Gen. 1.

*indicabat.
*docens

ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν.

καὶ δι' ἡμᾶς [ὑπὸ] τοῦ λαοῦ τοῦ † κενὸν ἐτοιμάζων † ἐπιδείξει ἐπὶ τῆς γῆς ὤν, ὅτι τὴν ἀνάστασιν αὐτὸς ποιήσας κρίνει. πέρας γέ τοι διδάσκων τὸν Ἰσραὴλ καὶ τηλικαῦτα πε-

Voss. p 31

† l. καινόν.
† l. ἐπέδειξε.
† l. κρινεῖ.

τέρατα καὶ σημεῖα ποιῶν ἐκήρυξε, καὶ ὑπερηγάπησεν αὐτόν. † ὅτε δὲ τοὺς ἰδίους Ἀποστόλους τοὺς μέλλοντας κηρύσσειν τὸ εὐαγγέλιον αὐτοῦ ἐξελέξατο, ὄντας ὑπὲρ πᾶσαν ἁμαρτίαν ἀνομωτέρους, ἵνα δείξῃ, ὅτι οὐκ ἦλθε καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. τότε ἐφανέρωσεν ἑαυτὸν υἱὸν θεοῦ εἶναι. Εἰ γὰρ μὴ ἦλθεν ἐν σαρκὶ, πῶς ἂν † ἐσώθημεν ἄνθρωποι βλέποντες αὐτὸν, ὅτι τὸν μέλλοντα μὴ εἶναι ἥλιον, ἔργον χειρῶν αὐτοῦ ὑπάρχοντα, βλέποντες οὐκ ἰσχύουσιν εἰς ἀκτῖνας αὐτοῦ ἀντοφθαλμῆσαι. Οὐκοῦν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰς τοῦτο ἦλθεν ἐν σαρκὶ, ἵνα τὸ τέλειον τῶν ἁμαρτιῶν κεφαλαιώσῃ τοῖς διώ-

† l. ἐσώθησαν.

non crediderunt, nec dilexerunt illum. Tunc Apoſtolos ſuos, qui incipiebant prædicare Euangelium ſuum, elegit, qui erant ſuper omne peccatum peccatores: vt oſtenderet, quia non venit vocare iuſtos, ſed peccatores. Túc oſtendit ſe eſſe filium Dei. Si enim non veniſſet in carne, quomodo poſſent homines ſanari? Cum reſpicientes ſolem, qui eſt opus manus Dei, non poſſint radios eius diutius intueri. Filius ergo Dei ideo in carne venit, vt conſummationē peccatorum defini-

Apoſtoli ex peſſimis peccatoribus electi.

Luc. 5.

ret

ret eis, qui perse-
cuti sunt ad mor-
tem Prophetas il-
Cap.51. lius. dicit autem E-
saias: *Plaga corporis*
illius omnes sanati su-
Zach.13. *mus*. Et alius Pro-
pheta: *Feriam pasto-*
rem, & dispergentur
oues gregis. Ipse au-
tem voluit sic pati.
Ps.21. Dicit enim, qui pro-
phetat de illo: *Par-*
ce animæ meæ à gladio.
Ps.118. Et: *Confige clauis*
Ps.21. *carnes meas, quia ne-*
quissimorum conuentus
insurrexerunt in me: &
Es.50. iterum dicit: *Ecce*
posui dorsum meum ad
flagella, & maxillas
meas ad palmas. Fa-
ciem autem meam po-
sui tanquam solidam pe-
tram.

De Christi exaltatione.

v. Cum autem fe-
cit Dei præceptum,

ξασιν ἐν θανάτῳ τοὺς προ-
φήτας αὐτοῦ. Οὐκοῦν εἰς
τοῦτο ὑπέμεινε. λέγει γὰρ
ὁ θεὸς τὴν πληγὴν τῆς σαρ-
κὸς αὐτοῦ. ὅτι ἐξ αὐτῶν ὅ-
ταν πατάξω τὸν ποιμέ-
να, τότε σκορπισθήσεται τὰ
πρόβατα τῆς ποίμνης. αὐ-
τὸς ἠθέλησεν οὕτω παθεῖν.
ἔδει γὰρ ἵνα ἐπὶ ξύλου
πάθῃ. λέγει γὰρ ὁ προφη-
τεύων ἐπ᾽ αὐτῷ. Φεῖσαί
μου τῆς ψυχῆς ἀπὸ ῥομ-
φαίας. καθήλωσόν μου
τὰς σάρκας, ὅτι πονηρευο-
μένων συναγωγαὶ ἐπανέ-
στησάν μοι, καὶ πάλιν λέ-
γει· ἰδοὺ τέθεικά μου τὸν
νῶτον εἰς μάστιγας, καὶ
τὰς σιαγόνας εἰς ῥαπίσ-
ματα. τὸ δὲ πρόσωπόν μου
ἔθηκα ὡς στερεὰν πέτραν.

ε΄. Ὅτε οὖν ἐποίησεν ἐντολὴν, τί λέγει;

τίς ὁ κρινόμενός μοι; ἢ τίς ὁ δικαζόμενός μοι ἐγγισάτω τῷ παιδὶ κυρίου; οὐαὶ ὑμῖν· ὅτι πάντες ὑμεῖς παλαιωθήσεσθε ὡς ἱμάτιον, καὶ σὴς καταφάγεται ὑμᾶς. καὶ πάλιν λέγει ὁ προφήτης· ἐπεὶ ὡς λίθος ἰσχυρὸς ἐτέθη εἰς συντριβήν. ἰδοὺ ἐμβάλλω εἰς τὰ θεμέλια Σιὼν λίθον πολυτελῆ, ἐκλεκτὸν, ἀκρογωνιαῖον, ἔντιμον. εἶτα τί λέγει; καὶ ὃς ἐλπίσει ἐπ' αὐτὸν, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. ἐπὶ λίθον οὖν ἡμῶν ἡ ἐλπίς; μὴ γένοιτο. ἀλλ' ἐπεὶ ἐν ἰσχύει ἔθηκε τὴν σάρκα αὐτοῦ ὁ κύριος. λέγει γὰρ, καὶ ἔθηκέ με ὡς στερεὰν πέτραν· λέγει δὲ πάλιν ὁ προφήτης. λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας·

quid dicit: *quis est, qui contradicit resistat mihi? quis aequalis futurus est mihi, propinquet puero Dei? Vae vobis, quia omnes veterascitis tanquam vestimentum, & tinea deuorabit vos.* *Ibid.* Iterum dicit Propheta: *tanquā lapis expositus est in adflictionem. Ecce mittam in fundamēta Sion lapidem pretiosum, electum.* *Esa. 8.* *Esa. 28.* Et quid dicit: *& qui crediderit in illum, non confundetur.* *Ibidem.* In lapide ergo fides nostra? absit: Sed quia in fortitudine posuit corpus illius, dicit iterum Propheta. *Lapidem, quem reprobauerunt, aedificantes, hic factus est in caput anguli.* *Esa. 50.* *Ps. 117.* *Hic*

est dies, quem fecit Dominus. Quid ergo dicit? Ps. 21. *Circumuenerunt me conuentus nequissimorum,* Ps. 117. *vallauerunt me tanquam apes.* Et iterum dixit: Ps. 21. *Super vestem meam sortes miserunt.* In carne ergo incipiente illo venire, ante ostensa sunt quæ passurus erat. Dicit ergo Propheta ad Iudæos: Isa. 3. Sap. 2. *Væ animæ iniquorum,* * qui *dicunt inter se circumueniamus iustum; quia insuauis est nobis.* Et Moyses autem dicit ad illos. *Hæc dicit Dominus Deus: Intrate in terram bonam, quam promisit Dominus A-*

* l. quia.

De hominis reparatione.

καὶ πάλιν λέγει· αὕτη ἐστὶν ἡ ἡμέρα ἡ μεγάλη, καὶ θαυμαστὴ ἣν ἐποίησεν ὁ κύριος. Ἀπλούστερον ἡμῖν γράφω, ἵνα συνιῆτε. ἐγὼ περίψημα τῆς ἀγάπης ὑμῶν. τί οὖν λέγει πάλιν ὁ προφήτης· περιέσχε με συναγωγὴ πονηρευομένων, ἐκύκλωσάν με ὡσεὶ μέλισσαι κηρίον, καί, ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον. Ἐν σαρκὶ οὖν αὐτοῦ μέλλοντος φανεροῦσθαι, καὶ πάσχειν, προεφανεροῦτο τὸ πάθος. λέγει γὰρ ὁ προφήτης ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ· οὐαὶ τῇ ψυχῇ αὐτῶν, ὅτι † βεβούλευνται βουλὴν πονηρὰν καθ' ἑαυτῶν, εἰπόντες· δήσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστι. Λέγει δὲ καὶ Μωσῆς αὐτοῖς, ἰδοὺ τάδε λέγει κύριος ὁ θεός. εἰσέλθετε εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, ἣν ὤμοσε κύριος τῷ Ἀ-

† βεβούλευνται.

βραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, καὶ κατακληρονομήσατε αὐτὴν γῆν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι, τί λέγει ἡ γνῶσις, μάθετε· ἐλπίσατε ἐπὶ τὸν ἐν σαρκὶ μέλλοντα φανεροῦσθαι ὑμῖν Ἰησοῦν. Ἄνθρωπος γῆ ἐστι πάσχουσα· ἀπὸ προσώπου γὰρ τῆς γῆς ἡ πλάσις τοῦ Ἀδὰμ ἐγένετο. τί οὖν λέγει; τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν τὴν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι. Εὐλογητὸς ὁ κύριος ἡμῶν, ὁ σοφίαν καὶ νοῦν θέμενος ἐν ἡμῖν τῶν κρυφίων αὐτοῦ. λέγει γὰρ ὁ προφήτης· παραβολὴν κυρίου τίς νοήσει, εἰ μὴ σοφὸς καὶ ἐπιστήμων καὶ ἀγαπῶν τὸν κύριον αὐτοῦ;

Ἐπεὶ οὖν ἀνακαινίσας ἡμᾶς ἐν τῇ ἀφέσει τῶν ἁμαρτιῶν ἐποίησεν ἡμᾶς ἄλλον τύπον, ὡς παιδίον,

braham, Isaac, & Iacob, & Domini estote illius terræ, quæ trahit lac & mel. Quid dicat sciētia, discite. *Credite,* inquit, *in eum qui in carne apparebit, Iesum.* Homo enim terra est: cum ex terra sit figmentum Adæ. Quid ergo dicit, *in terram bonam fluentem lac & mel.* Et benedictus Dominus, *quia sapientiam, & sensum posuit in nobis absconditorum suorum. * Dicit autem per Prophetas parabolam Dominus, quis intelliget nisi sapiens, & diligens Dominū suum? Quia ergo cum nos cognouit in remissionem peccatorum.

Allegoria de terra fluente lacte & melle.

* l. *qui.*

Allegorica interpretatio de hominis renouatione.

fecit nos aliam figuram tanquã pueros habere; vt spiritu figuraret nos. * Nos enim, sicut dicit Scriptura, *faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram; & superſit beſtiis terræ, & auibus cæli, & piſcibus maris.* Et Dominus videns bonam figuram noſtram dixit: *Creſcite & multiplicamini, & replete terram.* Iterum vobis oſtendam, * quomodo vobis dicit ſecundam figuram in nouiſſimis, dicit Dominus: *Ecce facio nouiſſima tanquam priora.* Propter hoc ergo prædicauit Propheta: *Intrate in terram, quæ trahit lac & mel, & dominamini e-*

Gen. 1.

Gen. 1.

ἔχειν τὴν ψυχὴν, ὡς ἂν καὶ † ἀναπλασσομένους † αὐτοὺς ἡμᾶς. λέγει γὰρ ἡ γραφὴ περὶ ἡμῶν, ὡς λέγει τῷ υἱῷ· ποιήσωμεν κατ' εἰκόνα, καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμῶν τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἀρχέτωσαν τῶν θηρίων τῆς γῆς, καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης. καὶ εἶπε κύριος ἰδὼν τὸ καλὸν πλάσμα ἄνθρωπον· αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν. ταῦτα πρὸς τὸν υἱόν. πάλιν σοι ἐνδείξω πῶς πρὸς ἡμᾶς δευτέραν πλάσιν ἐπ' ἐσχάτων ἐποίησε. λέγει κύριος· ἰδοὺ ποιήσω τὰ ἔσχατα ὡς τὰ πρῶτα. εἰς τοῦτο οὖν ἐκήρυξεν ὁ προφήτης, εἰσέλθετε εἰς γῆν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι, καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς.

† l. ἀναπλασσόμενος.

† l. αὐτοῖς.

ἰδοὺ οὖν ἡμεῖς ἀναπεπλάσμεθα, καθὼς πάλιν ἐν ἑτέρῳ προφήτῃ λέγει· ἰδοὺ λέγει κύριος, ἐξελῶ τούτων, τουτέστιν ὧν προέβλεπε τὸ πνεῦμα κυρίου, τὰς λιθίνας καρδίας, καὶ βαλῶ σαρκίνας αὐτοῖς· ὅτι ἔμελλεν ἐν σαρκὶ φανεροῦσθαι καὶ ἐν ἡμῖν κατοικεῖν. ναὸς γὰρ ἅγιος, ἀδελφοί μου, τῷ κυρίῳ τὸ κατοικητήριον ἡμῶν τῆς καρδίας. λέγει γὰρ πάλιν κύριος· καὶ ἐν τίνι ὀφθήσομαι τῷ κυρίῳ τῷ θεῷ μου, καὶ δοξασθήσομαι; λέγει· ἐξομολογήσομαι ἐν ἐκκλησίᾳ, ἐν μέσῳ ἀδελφῶν μου, καὶ ψαλῶ ἀναμέσον ἐκκλησίας ἁγίων. οὐκοῦν ἡμεῖς ἐσμεν, οὓς εἰσήγαγεν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν; τί οὖν τὸ γάλα καὶ μέλι; ὅτι πρῶτον τὸ παιδίον μέλιτι εἶτα γάλακτι ζωοποιεῖται. οὕτω καὶ ἡμεῖς τῇ πίστει τῆς ἐπαγγελίας, καὶ τῷ λό-

ius. * Quia ipſe incipiebat apparere, & in nobis habitare: templum enim Domini inhabitatio cordis noſtri eſt. Dicit ergo iterum: *& quomodo apparebo Deo Domino meo*: &: *magnificabor* (inquit) *cōfitebor in Eccleſia fratrum meorum, & decantabo tibi in Eccleſia Sanctorum.* Nos ergo ſumus, quos induxit in terram bonam. Quid ergo lac & mel? Quia ab initio infans melle & lacte viuificatur, ſicut per fidē promiſſionis verbo dum

Pſ. 41.

Pſ. 21.

terræ fluentis lac & mel.

Allegorica interpretatio

adnutrimur, ſic viuificamur dominatum agentes terræ. Quis eſt, qui poſſit modo eſſe ſuper beſtias, aut ſuper aues, aut ſuper piſces? ſentire * debetis, quia ſupereſſe poteſtatis eſt, vt quis imperás * domino ſit. *

* l. debemus.

* l. dominus.

γὰρ ζωοποιούμενοι ζήσομεν κατακυριεύοντες τῆς γῆς. προείρηκε δὲ ἐπάνω, ὅτι αὐξανέσθωσαν, καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων. τίς οὖν ὁ δυνάμενος ἄρχειν θηρίων, ἢ ἰχθύων, ἢ πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ; αἰσθάνεσθαι γὰρ ὀφείλομεν· ὅτι τὸ ἄρχειν ἐξουσία ἐστὶν, ἵνα τις ἐπιτάξας κυριεύσῃ. εἰ οὖν οὐ γίνεται τοῦτο νῦν, ἄρα ἡμῖν εἴρηκε; † ποτὲ, ὅταν καὶ αὐτοὶ τελειωθῶμεν κληρονόμοι τῆς διαθήκης κυρίου γενέσθαι.

† l. πότε.

VI. Intelligite ergo, filii dilecti, quia omnia bonus Dominus oſtendit nobis, vt ſciremus, cũ per omnia gratias agere debeamus. Si ergo filius Dei, cum ſit Dominus, qui incipiet iudicare viuos & mortuos, paſſus eſt, vt plaga illius viuificaret nos,

Iterum de paſſione Chriſti, & quibuſdam illius circunſtantiis.

† l. cui.

ϛ΄. Οὐκοῦν νοεῖτε, τέκνα εὐφροσύνης, ὅτι πάντα ὁ καλὸς κύριος προεφανέρωσεν ἡμῖν, ἵνα γνῶμεν ᾧ κατὰ πάντα εὐχαριστοῦντες ὀφείλομεν αἰνεῖν. εἰ οὖν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ὢν κύριος καὶ μέλλων κρίνειν ζῶντας καὶ νεκροὺς, ἵνα ἡ πληγὴ αὐτοῦ ζωοποιήσῃ ἡμᾶς

πιστεύσωμεν, ὅτι υἱὸς τοῦ θεοῦ οὐκ ἠδύνατο παθεῖν, εἰ μὴ διὰ ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ σταυρωθεὶς ἐποτίζετο ὄξει καὶ χολῇ· ἀκούσατε πῶς περὶ τούτου † πεφανέρωκαν οἱ ἱερεῖς τοῦ λαοῦ, γεγραμμένης ἐντολῆς αὐτοῦ. ὡς μὴ νηστεύσῃ τὴν νηστείαν, θανάτῳ ἐξολοθρευθήσεται, ἐνετείλατο κύριος· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν ἤμελλε σκεῦος τοῦ πνεύματος προσφέρειν θυσίαν· ἵνα καὶ ὁ τύπος ὁ γενόμενος ἐπὶ Ἰσαὰκ τοῦ προσενεχθέντος ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τελεσθῇ. τί οὖν λέγει ἐν τῷ προφήτῃ· καὶ φαγέτωσαν ἐκ τοῦ τράγου τοῦ προσφερομένου τῇ νηστείᾳ ὑπὲρ πασῶν τῶν ἁμαρτιῶν. προσέχετε ἀκριβῶς, καὶ φα-

† l. πεφανερώκασι.

credamus, quia filius non poterat pati, nisi propter nos. Sed & potatur aceto & felle. Audite quemadmodum de hoc significauerint sacerdotes templi in scripta lege præcepti, vt si quis non ieiunaret ieiunium, morte moreretur, præcepit Dominus: quia ipse pro peccatis nostris incipiebat vas spiritus sui offerre hostiam; vt & figuram quæ fuerat sub Isaac, qui oblatus est ad aram, consummaret. Quid dicit Propheta? *& manducent de hirco, quem oblaturi sunt ad ieiunium pro omnibus peccatis.* Adtendite diligenter: *& mandu-* Gen. 25.

cent

cent sacerdotes soli intestinum non lotum cum *aceto.* ad quid? quoniam me pro peccatis populi mei incipienté offerre corpus meum potabitis aceto cum felle máducate vos soli, populo ieiunante, & * plangite vos in cilicio & cinere. Et vt ostenderet, quia ab illis debet pati, sic præcepit: *Sumite hircos duos bonos, similes, & offerte, & accipiant sacerdotes vnum holocaustum pro peccatis, alium autem in maledictionem.* Adtendite, quomodo figura Iesu ostendebatur. *Expuite in illum*, inquit, *omnes & pungite, & imponite lanam coccineã*

* *l.* plangente.

De duobus hircis allegoria.

Leuit. 16.

γέτωσαν οἱ ἱερεῖς μόνοι πάντες † τῶν † ἔντρον ἄπλυτον μετὰ ὄξους. πρὸς τί; ἐπειδὴ ἐμὲ εἶδον ὑπὲρ ἁμαρτιῶν μέλλοντα τοῦ λαοῦ τοῦ καινοῦ προσφέρειν τὴν σάρκα μου· † μέλλεται ποτίζειν χολὴν μετὰ ὄξους· φάγετε ὑμεῖς μόνοι, τοῦ λαοῦ νηστεύοντος καὶ κοπτομένου ἐπὶ σάκκῳ καὶ σποδῷ. ἵνα δείξῃ, ὅτι δεῖ αὐτὸν παθεῖν ὑπὲρ αὐτῶν· πῶς οὖν ἐνετείλατο; προσέχετε. λάβετε δύο τράγους καλοὺς καὶ ὁμοίους, καὶ προσενέγκατε· καὶ λαβέτω ὁ ἱερεὺς τὸν ἕνα εἰς ὁλοκαύτωμα, τὸν δὲ ἕνα τί ποιήσουσιν; ἐπικατάρατος, φησίν, ὁ εἷς. προσέχετε πῶς ὁ τύπος τοῦ Ἰησοῦ φανεροῦται. καὶ ἐμπτύ[illegible] κατακεντήσατε, καὶ περιθῆτε [illegible]

l. φαγέτωσαν.

† *l.* τὸ

† *l.* ἔντερον.

† *l.* μέλλετε.

περὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ· καὶ οὕτως εἰς ἔρημον βληθήτω. καὶ ὅταν γένηται οὕτως, ἄγει ὁ βαστάζων τὸν τράγον εἰς τὴν ἔρημον, καὶ ἀφαιρεῖ τὸ ἔριον, καὶ ἐπιτίθησιν ἐπὶ φρύγανον τὸ λεγόμενον ῥαχὴλ οὗ καὶ τοὺς βαστοὺς εἰώθαμεν τρώγειν ἐν τῇ χώρᾳ εὑρίσκοντες· οὕτω μόνης τῆς ῥάχου οἱ καρποὶ γλυκεῖς εἰσί. τί οὖν καὶ τοῦτο; προσέχετε, τὸν μὲν ἕνα ἐπὶ θυσιαστήριον, τὸν δὲ ἕνα ἐπικατάρατον ἐστεφανωμένον. ἐπειδὴ ὄψονται αὐτὸν, τότε τῇ ἡμέρᾳ τὸν ποδήρη ἔχοντα τὸν κόκκινον περὶ τὴν σάρκα· καὶ ἐροῦσιν. οὐχ οὗτός ἐστιν, ὅν ποτε ἡμεῖς ἐσταυρώσαμεν ἐξουθενήσαντες, καὶ κατακεντήσαντες, καὶ ἐμπαίξαντες; ἀληθῶς οὗτος ἦν ὁ τό-

circa caput illius, & sic in aram ponatur: & cum ita factum fuerit, adducite, qui ferat hircum in eremum, & auferat, & ponat illam in stirpẽ, quæ dicitur rubus, cuius & fructus in agris adsumus inueniẽtes manducare huius stirpis dulces fructus inueniuntur. Adquid ergo hoc, adtendite, *vnum ad aram, alium tanquam maledictum.* & quare is, qui maledictus coronatus. * Quia videbunt illum tunc in illa die clamydem habentẽ coccineam circa corpus, & dicent: nonne hic est, quem nos crucifiximus fastidientes, & conspuẽtes, & compungentes? Vere hic fuit, qui

Christus die iudicii in clamyde purpurea apparebit.

tunc se dicebat esse filium Dei. Sicut ergo similis, sic similes hircos & æquales, vt cum viderint * vnũ ex illis tunc * pascentem, admirentur in similitudine capri. Lanæ & spinarũ tropologia. Ergo videtis figuram eius, qui passurus erat, Iesu. Quare & lanã in medio spinarũ ponunt?* figura Iesu Ecclesiæ posita: quia qui voluerit tollere lanam coccineam oportet illũ multa pati propter spinæ nequitiam, & coartatũ sic dominari illius. *Sic*, inquit, *qui volunt me videre, & adtingere regnum meum, debent compreßi, & multa * pati accipere.**

Quam autem figuram putatis esse: quia præceptum est

τε λέγων ἑαυτὸν υἱὸν θεοῦ εἶναι. πῶς γὰρ ὁμοίως ἐστὶ τοῦτον, ὁμοίους τοὺς τράγους καλούς, καὶ ἴσους· ἵν' ὅταν ἴδωσιν αὐτόν ποτε ἐρχόμενον, ἐκπλαγήσονται ἐπὶ τῇ ὁμοιότητι τοῦ τράγου. οὐκοῦν † ἴδε τὸν τύπον τοῦ μέλλοντος πάσχειν Ἰησοῦ· † l. ἴδετε τί δέ; ὅτι τὸ ἔριον † καὶ μέσον ἀκανθῶν † l. εἰς τιθέασι, τύπος ἐστὶ τοῦ Ἰησοῦ τῇ ἐκκλησίᾳ κείμενος· ἵνα † ὃν ἐὰν θέλῃ τὸ ἔριον ἆραι † l. ὃς τὸ κόκκινον, δεῖ αὐτὸν πολλὰ παθεῖν, διὰ τὸ εἶναι φοβερὰν τὴν ἄκανθαν, καὶ θλιβέντα κυριῶσαι. οὕτω, φησίν, οἱ θέλοντές με ἰδεῖν, καὶ ἅψασθαί μου τῆς βασιλείας, ὀφείλουσι θλιβέντες καὶ παθόντες λαβεῖν με.

Τίνα δὲ δοκεῖτε τύπον εἶναι, ὅτι ἐντέλλε[illegible]

Ισραὴλ προσφέρειν δάμαλιν τοὺς ἄνδρας ἐν οἷς ἁμαρτίαι τέλειαι σφάξαντας κατακαίειν. καὶ αἴρειν τότε τὴν σποδὸν παιδία, καὶ βάλλειν εἰς ἄγγη, καὶ περιτιθέναι τὸ ἔριον τὸ κόκκινον, καὶ τὸν ὕσσωπον, καὶ οὕτω ῥαντίζειν τὰ παιδία καθ᾽ ἕνα τὸν λαόν· ἵνα ἁγνίζωνται ὑπὸ τῶν ἁμαρτιῶν· νοεῖτε, πῶς ἁπλότητι λέγει ὑμῖν, ὁ μόσχος οὗτός ἐστιν ὁ Ἰησοῦς· οἱ προσφέροντες ἄνδρες ἁμαρτωλοὶ οἱ προσενέγκαντες αὐτὸν ἐπὶ σφαγήν· εἶτα οὐκέτι ἄνδρες, οὐκέτι ἁμαρτωλῶν ἡ δόξα. οἱ δὲ ῥαντίζοντες παῖδες, εὐαγγελιζόμενοι ἡμῖν τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ τὸν ἁγνισμὸν τῆς καρδίας· οἷς ἔδωκε τοῦ

populo Iudæorum offerre vaccam homines, in quibus peccata conſũmata ſunt, & occiſam comburere, & tollere tunc cinerem pueros, & mittere in vaſa fictilia, & ſuſpendere in ligno lanam coccineam & hyſſopũ, & ſic ſpargere pueros circa ſingulas turbas populi, vt ſanctificentur à peccatis. Videte ergo, quomodo in ſimilitudine dicat nobis? Vacca erat Ieſus; qui offerebant, homines peccatores, hi qui obtulerunt eum ad victimã: qui ſparſerunt pueri, hi erant, qui nuntiauerunt nobis remiſſionem peccatorum, & caſtitatem præcordii noſtri: quibus dedit

Euangelii poteſtatē; qui ſunt duodecim teſtimonium tribuū: quia duodecim ſunt tribus Iudæorū. Quare ergo & lana in ligno eſt? quia qui crediderit in illum, viuet in perpetuum. Quare in vnum lanam & hyſopum? quia in regno illius dies erunt nequiſſimi, & ſordidi, quibus nos ſanabimur; & propter hoc dum ſic fiunt, nobis lucida, illis autem obſcura: quia non audierunt vocem Domini.

Εὐαγγελίου τὴν ἐξουσίαν, οὖσι δεκαδύο εἰς μαρτύριον τῶν φυλῶν. ὅτι δεκαδύο αἱ φυλαὶ τοῦ Ἰσραὴλ εἰς τὸ κηρύσσειν. διὰ τί δὲ τρεῖς παῖδες οἱ ῥαντίζοντες; εἰς μαρτύριον Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ, ὅτι οὗτοι μεγάλοι τῷ θεῷ. Ὅτι δὲ ἔριον ἐπὶ τὸ ξύλον; ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τῷ ξύλῳ. διότι οἱ ἐλπίζοντες εἰς αὐτὸν ζήσονται εἰς τὸν αἰῶνα. διὰ τί δὲ ἅμα τὸ ἔριον καὶ τὸν ὕσωπον; ὅτι ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ ἡμέραι ἔσονται πονηραὶ καὶ ῥυπαραὶ, ἐν αἷς ἡμέραις σωθησόμεθα. ὅτι καὶ ἀλγῶν τὴν σάρκα διὰ τοῦ ῥύπου τοῦ ὑσώπου ἰᾶται. καὶ διὰ τοῦτο οὕτω γενόμενα ἡμῖν μέν ἐστι φανερά, ἐκείνοις δὲ σκοτεινά· ὅτι οὐκ ἤκουσαν φωνῆς τοῦ κυρίου.

VII. Dicit autem de

ζ'. Λέγει γὰρ πάλιν

περὶ τῶν ὠτίων, πῶς περιέτεμεν ἡμῶν, καὶ τὴν καρδίαν, λέγει ὁ κύριος ἐν τῷ προφήτῃ· εἰς ἀκοὴν ὠτίου † ὑπήκουσαί μου, καὶ πάλιν λέγει ἀκοῇ ἀκούσονται, καὶ οἱ πόρρωθεν ἃ ἐποίησα, γνώσονται, καὶ περιτμήθητε, λέγει κύριος τὰς καρδίας ὑμῶν. καὶ πάλιν λέγει· ἄκουε Ισραὴλ, ὅτι τάδε λέγει ὁ κύριος ὁ θεός σου. καὶ πάλιν τὸ πνεῦμα κυρίου προφητεύει· τίς ἐστιν ὁ θέλων ζῆσαι εἰς τὸν αἰῶνα, ἀκοῇ ἀκουσάτω τῆς φωνῆς τοῦ παιδός μου. καὶ πάλιν λέγει· ἄκουε οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίζου ἡ γῆ, ὅτι ὁ θεὸς ἐλάλησε ταῦτα εἰς μαρτύριον.

† l. ὑπήκουσέ.

auribus; quomodo circũcidat aures præcordii nostri, dixit per Prophetam: *auditu auris exaudiuit me.* Et iterum dicit: *Auditione audient, qui longe sunt, & quæ * faciet, scient. Circumcidite,* dicit Dominus, *aures vestras*, & iterum dicit: *Audi Israel, quia hæc dicit Dominus Deus tuus.* Et iterum Spiritus Domini prophetat: *quia qui vult viuere in perpetuum, auditione audiat vocẽ pueri mei.* Et iterum dicit: *Audi cælum, & percipe auribus terra, quia Dominus locutus est.* Et iterum dicit: *Audite verbum Domini principes populi huius.* Et iterum: *Audite vocẽ cla-*

De abrogatione circũcisionis Mosaicæ, & de circumcisione aurium & cordis.

Ps. 17.

Esai. 33.

† *l.* feci.

Esai. 1.

Esai. 1.

Esai. 40.

καὶ πάλιν λέγει, ἀκούσατε λόγον κυρίου ἄρχοντες τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ πάλιν λέγει· ἀκούετε τέκνα, τῆς

mantis in eremo. Ergo * circumcidite aures nostras, vt audito verbo credamus. Circūcisionem autem dixit, non corporis. Sed prætereunt: quia angelus nequam docebat illos. Dicit autem

Hier. 4. ad illos: *Hæc dicit Dominus Deus vester. Hic inuenio nouam legem. Væ illis, qui seminant in spinis. Circumcidite vos Domino vestro.* Hoc est, audite Dominum vestrum: & circumcidite nequitiam de præcordiis vestris. Di-

Hier. 9. cit autem iterum: *Ecce dicit Dominus: omnes nationes sine circumcisione corporis sunt: hic autem populus sine circumcisione cordis est.* Sed etiam circumci-

* l. circumcidit.

φωνῆς βοώσης ἐν τῇ ἐρήμῳ· οὐκοῦν περιέτεμεν ἡμῶν τὰς ἀκοάς, ἵνα ἀκούσαντες λόγον πιστεύωμεν· ἡ γὰρ περιτομή, ἐφ' ᾗ πεποίθασι, κατήργηται. περιτομὴν γὰρ εἴρηκεν, οὐ σαρκὸς γενηθῆναι. ἀλλὰ παρέβησαν· ὅτι ἄγγελος πονηρὸς ἐσόφισεν αὐτούς. λέγει πρὸς αὐτούς· τάδε λέγει κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν· ὁ δὲ εὑρίσκω ἐντολήν, μὴ σπείρηται ἐπ' ἀκάνθαις· περιθμήθητε τῷ κυρίῳ ὑμῶν· καὶ τί λέγει; περιθμήθητε τὸ σκληρὸν τῆς καρδίας ὑμῶν, καὶ τὸν τράχηλον ὑμῶν, οὐ μὴ σκληρύνετε· καὶ πάλιν· ἰδοὺ λέγει ὁ κύριος· πάντα τὰ ἔθνη ἀπερίθμητα, ἀκρόβυστα, ὁ δὲ λαὸς οὗτος ἀπερίθμητος καρδίᾳ. ἀλλὰ ἐρεῖς, καὶ μὴν

περιτέμνεται ὁ λαός εἰς σφραγῖδα. ἀλλὰ καὶ πᾶς Σύρος, καὶ Ἄραψ, καὶ πάντες οἱ ἱερεῖς τῶν εἰδώλων. ἆρα οὖν κἀκεῖνοι ἐκ τῶν διαθηκῶν αὐτῶν εἰσιν; ἀλλὰ καὶ Αἰγύπτιοι ἐν περιτομῇ εἰσι. μάθετε οὖν, τέκνα, περὶ πάντων πλουσίως, ὅτι Ἀβραάμ ὁ πρῶτος περιτομὴν δοὺς ἐν πνεύματι προβλέψας εἰς τὸν υἱὸν (περιέτεμε) λαβὼν τριῶν γραμμάτων δόγματα· λέγει γὰρ καὶ περιέτεμεν Ἀβραὰμ ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἄνδρας, καὶ ὀκτὼ καὶ τριακοσίους. τίς οὖν δοθεῖσα τούτῳ γνῶσις; μάθετε τοὺς δεκαοκτὼ πρώτους, εἶτα τοὺς τριακοσίους· τὸ δὲ δέκα καὶ ὀκτώ, ἰῶτα δέκα, ἦτα ὀκτώ. ἔχεις Ἰησοῦν· ὅτι δὲ σταυρὸς ἐν τῷ, Τ, ἤμελλεν ἔχειν τὴν χάριν. λέγει καὶ τοὺς τριακοσίους·

sus est populus * in signo; sed & Iudæus & Arabs, & omnes sacerdotes idolorum, & Ægyptii. Ergo & hi de testamento sunt, quos * dicit filios Abrahæ de omnibus gentibus: quia Abraham primus circumcisioné dedit. In spiritu, quod prospiciebat in Iesū circūcidit de domo sua homines trecétos octodecim, * quia primatum trecenti sunt; & distinctione facta dicit x & VIII. Habes in duabus literis Iesum (in quibus) incipiebat habere donum, tunc dicit, & trecentos habes in vna litera, TAV, crucem. Scitote quia

* l. signū

Variarū nationū circumcisio.

quia naturale donũ doctrinæ ſuæ poſuit in nobis. Nemo artius didicit à me verbum, ſed ſcio, quia digni eſtis.

δηλοῖ οὖν † τὸ μὲν Ἰησοῦ ἐν τοῖς δυσὶ γράμμασι, καὶ ἐν ἑνὶ τὸν σταυρὸν οἶδεν, ὁ τὴν ἔμφυτον δωρεὰν τῆς διδαχῆς αὐτοῦ θέμενος ἐν ἱμῖν· οὐδεὶς γνησιώτερον ἔμαθεν ἀπ' ἐμοῦ λόγον· ἀλλὰ οἶδα, ὅτι ἄξιοι ἐστὲ ὑμεῖς.

De abrogatione legis Moſaicæ quoad eſcas prohibitas. *Leuit.* 11. *Deut.* 14.

VIII. Quare autem Moyſes dicit: *Non mãducabis porcinam, nec aquilam, nec accipitrem, nec coruum, nec omnem piſcem, qui non habet in ſe ſquamam.* Tres accepit Moyſes in conſcientia ſua conſtitutiones. Ad ſumma dicit illis in ſecunda lege: *& diſponam ad populum hunc æquitates meas.* Ergo non eſt mandatum Dei, ne manducẽt, ſed Moyſes in figura locutus eſt illis. Porcinæ* er-

* l. porcinam

η΄. Ὅτι δὲ Μωσῆς εἴρηκεν, οὐ φάγεσθε χοῖρον, οὐδὲ ἀετὸν, οὐδὲ ὀξύπτερον, οὐδὲ κόρακα, οὐδὲ πάντα ἰχθὺν, ὃς οὐκ ἔχει λεπίδα ἐν αὐτῷ, τρία ἔλαβεν ἐν τῇ συνέσει δόγματα. πέρας γέ τοι λέγει λόγοις αὐτοῖς ἐν τῷ δευτερονομίῳ· καὶ διαθήσονται † πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον τὰ δικαιώματά μου. ἄρα οὐκ ἔστιν ἐντολὴ θεοῦ τὸ μὴ τρώγειν, Μωσῆς δὲ ἐν πνεύματι ἐλάλησε. † τὸ οὖν χοῖρον πρὸς

† l. διαθήσομαι.

† l. τὸν.

τοῦτο εἴρηκεν. οὐ μὴ κολληθήσῃ, φησὶν, ἀνθρώποις τοιούτοις, οἵτινες ὅμοιοί εἰσι χοίροις. ὅταν γὰρ σπαταλῶσιν, ἐπιλανθάνονται τοῦ κυρίου ἑαυτῶν, ὅταν δὲ ὑστερηθῶσιν, ἐπιγινώσκουσι τὸν κύριον. καὶ χοῖρος ὅταν τρώγῃ, οὐκ οἶδε τὸν κύριον· ὅταν δὲ πεινάζῃ, κραυγάζει, καὶ λαβὼν πάλιν, σιωπᾷ. Οὐδὲ μὴ φάγῃς, φησὶ, τὸν ἀετὸν, οὐδὲ τὸν ὀξύπτερον, οὐδὲ τὸν ἰκτῖνα, οὐδὲ τὸν κόρακα. οὐ μὴ, φησὶ, κολληθήσῃ ἀνθρώποις τοιούτοις, οἵτινες οὐκ οἴδασι διὰ κόπου, καὶ ἱδρῶτος πορίζειν ἑαυτοῖς τὴν τροφὴν, ἀλλὰ ἁρπάζουσι τὰ ἀλλότρια ἐν ἀνομίᾳ, καὶ ἐπιτηροῦσιν, ὡς ἐν ἀκεραιοσύνῃ περιπατοῦντες, καὶ καθήμενα, ἀργὰ ταῦτα ἐκζήτει, πῶς ἀλλοτρίας

go ad hoc dixit: *Non eris coniunctus hominibus talibus, qui cum luxuriāt, obliuiscuntur dominum suum.* Porcus enim cū manducat, Dominū non nouit; cum esurit, tunc clamat; & cum accepit, iterum, tacet. *Nec manducabis,* inquit, *aquilam, aut accipitrem, aut coruum.* Hoc dicit: non adiūges te, nec similabis talibus hominibus, qui nesciunt per laborem & sudorem sibi acquirere escam, sed rapiunt alienam per suam iniquitatē; & obseruant quasi in simplicitate ambulātes quem dispolient: sic aues istæ solæ sibi non acquirentes escam, sed pigræ sedentes quærunt, quomodo alienas carnes

tropologiæ variæ de escis prohibitis.

deuorent, cum ſint peſtilentioſæ per ſuã nequitiam. *Non manducabis, inquit, murænam, nec polypum, nec ſepiam.* Non, inquit, ſimilabis adhærens talibus hominibus, qui in perpetuo impii & iudicati iam mortui ſunt. Hi enim piſces ſoli maledicti ſunt, non natantes ſicut reliqui, ſed in ima altitudinis terra inhabitant, *ſed nec leporem manducabis.* Vt quid dicit? Non eris, inquit, corruptor puerorum, nec ſimilabis talibus, quia lepus ſingulis annis facit ad ſellandum ſingula foramina, & quotquot annis viuit, totidem foramina facit. *Sed nec bel-*

Polypus & ſepia.

Lepus.

σάρκας καταφάγῃ, ὄντα λοιμὰ τῇ πονηρίᾳ αὐτῶν. καὶ οὐ μὴ φάγῃς, φησὶ, σμύραιναν, οὐδὲ πολύποδα, οὐδὲ σηπίαν. οὐ μὴ, φησὶν, ὁμοιωθήσῃ κολλώμενος ἀνθρώποις τοιούτοις, οἵτινες εἰς τέλος εἰσὶν ἀσεβεῖς, καὶ κεκριμένοι τῷ θανάτῳ, ὡς καὶ ταῦτα τὰ ἰχθύδια μόνα ἐπικατάρατα ἐν τῷ βύθῳ νήχεται, μὴ κολυμβῶντα, ὡς τὰ λοιπὰ, ἀλλὰ ἐν τῇ γῇ κάτω τοῦ βύθου κατοικεῖ· ἀλλὰ καὶ τὸν δασύποδα οὐ φάγῃ, φησίν· πρὸς τί; οὐ μὴ γένῃ παιδοφθόρος, οὐδὲ ὁμοιωθήσῃ τοῖς τοιούτοις. ὅτι ὁ λαγωὸς κατ' ἐνιαυτὸν πλεονεκτεῖ τὴν ἀφόδευσιν, ὅσα γὰρ ἔτη ζῇ τοσαύτας ἔχει τρύπας. ἀλλὰ οὐδὲ

τὴν ὕαιναν φάγῃ· οὐ μὴ, φησὶ, γένῃ μοιχὸς, οὐδὲ φθορεὺς, οὐδὲ ὁμοιωθήσῃ τοῖς τοιούτοις. περὶ τί; τοῦτο γὰρ τὸ ζῶον παρ' ἐνιαυτὸν ἀλλάσσει τὴν φύσιν, καὶ ποτὲ μὲν ἄρρεν, ποτὲ δὲ θῆλυ γίγνεται. ἀλλὰ καὶ τὴν γαλῆν ἐμίσησε καλῶς. οὐ μὴ γὰρ, φησὶν, ὁμοιωθήσῃ τοῖς τοιούτοις, οἵους ἀκούομεν ἀνομίαν ποιοῦντας τῷ στόματι, διὰ ἀκαθαρσίαν, οὐδὲ κολληθήσῃ ταῖς ἀκαθάρτοις ταῖς τὴν ἀνομίαν ποιούσαις τῷ στόματι. τὸ γὰρ ζῶον τοῦτο τῷ στόματι κύει. περὶ τῶν βρωμάτων μὲν οὖν Μωσῆς τρία δόγματα ἐν πνεύματι, ἐλάλησεν. Οἱ δὲ κατ' ἐπιθυμίαν τῆς σαρκὸς, ὡς περὶ βρω-

uam, inquit, *manducabis*: Hoc eſt non eris mœchus, aut adulter, nec corruptor, nec ſimilabis talibus: quia hæc beſtia alternis annis mutat naturam, & fit modo maſculus, modo femina. Sed & quod dicit: *Muſtelam odibis*: Non eris, inquit, talis, qui audit iniquitatem, & loquitur immunditiam: Non, inquit, adhærebis immundis, qui faciunt iniquitatem ore ſuo. De eſcis ergo Moyſes acceptis tribus conſtitutionibus in Spiritu, ſic locutus eſt: illi autem ſecundum concupiſcentiam corporis, tanquam de eſcis diceret, ſic percepe-

hyæna.

Muſtela.

Primi versiculi, Primi Psalmi præclara expositio.

† *l.* tenebris.

Tropologia de animalibus quæ ruminãt, & diuidunt vngulam.

runt. Accepit autem earum trium constitutionum scientiam Dauid, & dicit: *Beatus vir, qui non abiit in concilio impiorum*, sicut pisces eunt in † tenebras. *Nec in via peccatorum stetit*: sicut qui videntur timere, & exerrant, tanquam porcus: *Nec in pestilentiæ cathedra sedit*: sicut aues, quæ sedent ad rapinam. Habetis * consummatam de escis. Sed dicit Moyses: *Manducabitis omne quod ruminat*, hoc est, qui esca accepta scit eum, qui se pascit in se refrigerari. Benedicit prouidens mandatum. Quid ergo dicit: adhærete

μάτων. λαμβάνει δὲ
τελείων δογμάτων γνῶσιν
Δαβίδ, καὶ λέγει ὁ-
μοίως· μακάριος ἀ-
νήρ, ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν
βουλῇ ἀσεβῶν. καθὼς οἱ
ἰχθύες πορεύονται ἐν σκό-
τει εἰς τὰ βάθη, καὶ ἐν
ὁδῷ ἁμαρτωλῶν οὐκ ἔ-
στη, καθὼς οἱ δοκοῦντες
φοβεῖσθαι τὸν κύριον,
ἁμαρτάνουσιν ὡς χοῖροι·
καὶ ἐπὶ καθέδρᾳ λοιμῶν
οὐκ ἐκάθισε, καθὼς τὰ
πετεινὰ τὰ καθήμενα εἰς
ἁρπαγήν. ἔχετε τελείως
καὶ περὶ τῆς γνώσεως·
ἀλλὰ εἶπε Μωσῆς· φά-
γεσθε πᾶν † δίχηλον, καὶ
μαρυκώμενον. τί λέγει; τὴν
τροφὴν λαμβάνων, οἶδε τὸν τρέφοντα αὐτὸν, καὶ
ἐπ' αὐτῷ ἀναπαυόμενος εὐφραίνεσθαι δοκεῖ. κα-
λῶς εἶπε· βλέπων τὴν ἐντολήν· τί οὖν λέγει; κολ-

λᾶσθαι μετὰ τῶν φοβουμένων τὸν κύριον, μετὰ τῶν μελετώντων, ὃ ἔλαβον, † διάσταλμα ῥήματος ἐν τῇ καρδίᾳ, μετὰ τῶν λαλούντων τὰ δικαιώματα κυρίου, καὶ τηρούντων, μετὰ τῶν εἰδότων, ὅτι ἡ μελέτη ἔργον ἐστὶ εὐφροσύνης, καὶ μαρυκωμένων τὸν λόγον κυρίου· τί δὲ τὸ διχηλοῦν· ὅτι ὁ δίκαιος ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ περιπατεῖ, καὶ τὸν ἅγιον αἰῶνα ἐκδέχεται. βλέπετε πῶς ἐνομοθέτησε Μωσῆς καλῶς· ἀλλὰ πόθεν ἐκείνοις ταῦτα νοῆσαι, ἢ συνιέναι. Ἡμεῖς οὖν δικαίως νοήσαντες τὰς ἐντολάς, λαλοῦμεν ὡς ἠθέλησε κύριος· διὰ τοῦτο περιέτεμε τὰς ἀκοὰς ἡμῶν, καὶ τὰς καρδίας, ἵνα συνίωμεν ταῦτα.

† l. διάγαλμα.

eis, * qui tenent distinctum sermonem in corde suo, & cum eis qui loquuntur æquitates Domini, qui sciunt, quia assidua lectio vtilis est. * Videte quomodo spiritualiter legem constituit Moyses. Sed vnde illis, hæc intelligere? Nos autem intelligentes mandata, loquimur, sicut voluit Dominus.

θ' Ζητήσωμεν δὲ εἰ ἐμέλησε τῷ κυρίῳ προφανερῶσαι περὶ τοῦ ὕδατος,

ix. Quæramus ergo, si curæ fuerit Domino ostendere

de aqua & de cruce. De aqua ſcriptum eſt ad populum Iudæorum, quomodo tinctionem, quæ adfert remiſſionem peccatorum non recipiát, ſed ſibi inſtituant: dicit ergo Propheta: *Sic horruit cœlum, & in hoc plurimũ expauit terra, quia duo mala fecit populus hic, me dereliquerunt fontem aquæ vitæ, & foderunt ſibi lacus detritos, qui non poſſunt aquam portare. Nũquid petra renuoſa eſt mons ſanctus meus Sina? eritis enim tanquam aliis puſillis ablatis.* Et iterum dicit Eſaias: *Ego antecedam te, & montes æquabo, & oſtia ærea contribulabo, &*

Hierem. 2.

Eſai. 16.

Cap. 45.

καὶ τοῦ σταυροῦ· περὶ μὲν τοῦ ὕδατος γέγραπται ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, πῶς τὸ βάπτισμα τὸ * φέρον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, οὐ μὴ προσδέξωνται· ἀλλ' ἑαυτοῖς οἰκοδομήσουσι. λέγει οὖν ὁ προφήτης· ἔκστηθι οὐρανέ, καὶ ἐπὶ τούτῳ φριξάτω ἡ γῆ, ὅτι δύο μεγάλα καὶ πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαὸς οὗτος· ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ζῶσαν, καὶ ἑαυτοῖς ὤρυξαν λάκκοις συντετριμμένοις. μὴ πέτρα ἔρημός ἐστι τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου Σινᾶ; ἔσεσθε γὰρ ὡς πετεινοῦ νεοσσοὶ ἀνιστάμενοι νεοσσιᾶς ἀφῃρημένης· καὶ πάλιν λέγει ὁ προφήτης· ἐγὼ πορεύσομαι ἔμπροσθέν σου, καὶ ὄρη ὁμαλιῶ, καὶ θύρας χαλκᾶς συντρίψω, καὶ

μοχλοὺς σιδηροῦς συνθλάσω, καὶ δώσω σοι θησαυροὺς σκοτεινούς, ἀποκρύφους, ἀοράτους, ἵνα γνῶσιν, ὅτι κύριος ὁ θεός, καὶ κατοικήσει ἐν ὑψηλῷ σπηλαίῳ πέτρας ἰσχυρᾶς. εἶτα τί λέγει ἐν τῷ υἱῷ, τὸ ὕδωρ αὐτοῦ πιστόν. βασιλέα μετὰ δόξης ὄψεσθε, καὶ ἡ ψυχὴ ὑμῶν μελετήσει φόβον κυρίου. καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ προφήτῃ λέγει· ἔσται ὁ ταῦτα ποιῶν, ὡς τὸ ξύλον πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων, ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ· καὶ τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀποῤῥυήσεται, καὶ πάντα ὅσα ἂν ποιῇ κατευοδωθήσεται· οὐχ οὕτως οἱ ἀσεβεῖς οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὡσεὶ χνοῦς ὃν ἐκρίπτει ὁ ἄνεμος ἀπὸ προσώπου τῆς

τα.

serras ferreas confringam, & dabo tibi thesauros obscuros, inuisos, vt sciant, quia ego sum Dominus Deus, inhabitans in altißima spelunca fortis petræ, & aqua illius fidelis. Regem cum magnitudine videbitis, & anima vestra meditabitur timorem. Et iterum Dauid dicit: erit qui hæc facere cœperit: *tanquam lignum, quod plantatum est iuxta tractus aquarum, quod fructum suum dabit tempore suo: & folia eius non decident, sed omnia quæcumque faciet, prosperabuntur: non sic impii, non sic; sed tanquā puluis quem * abiecit ventus à facie ter-*

Esai. 33.

Psal. 1.

Præclara expositio quorumdam versiculorum primi Psalmi.

* *l.* abiicit.

ræ. *Propterea non resurgunt impii in iudicio, neque peccatores in consilio iustorum: quoniam scit Deus viam iustorum, & via impiorum peribit.* Sentire autem debetis, quomodo aquam & crucem in vno dono constituit. Hoc ergo dicit: felices, qui sperauerunt in aquam, & in crucem, mercedem in tempore suo: Tunc, inquit, reddam: modo autem, qui dicit: *folia illius non decident.* Hoc est, quia omnis sermo, qui exierit per os vestrum, erit in spem & resurrectionem multis. Et iterum alius Propheta dicit: *Erit Jacob lauda-*

γῆς. διὰ τοῦτο οὐκ ἀναστήσονται ἀσεβεῖς ἐν κρίσει, οὐδὲ ἁμαρτωλοὶ ἐν βουλῇ δικαίων. ὅτι γινώσκει κύριος ὁδὸν δικαίων, καὶ ὁδὸς ἀσεβῶν ἀπολεῖται. αἰσθάνεσθε πῶς τὸ ὕδωρ, καὶ τὸν σταυρὸν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὥρισε. τοῦτο γὰρ λέγει. μακάριοι οἳ ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἐλπίσαντες κατέβησαν εἰς τὸ ὕδωρ· ὅτι τὸν μὲν μισθὸν (λέγει) ἐν καιρῷ αὐτοῦ· τότε, φησίν, ἀποδώσω. νῦν δὲ λέγει· τὰ φύλλα οὐκ ἀπορρυήσεται. τοῦτο λέγει. ὅτι πᾶν ῥῆμα ὃ ἐὰν ἐξέλθῃ ἐξ ὑμῶν διὰ τοῦ στόματος ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ ἔσται εἰς ἐπιστροφὴν καὶ ἐλπίδα πολλοῖς· πάλιν ἕτερος προφήτης λέγει· καὶ ἦν ἡ γῆ τοῦ Ιακὼβ ἐπαινουμένη παρὰ πα-

σαν τὴν γῆν. τοῦτο λέγει τὸ σκεῦος τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ὃ † δοξάζει. εἶτα τί λέγει; καὶ ἦν ποταμὸς ἕλκων ἐκ δεξιῶν, καὶ ἀνέβαινεν ἐξ αὐτοῦ δένδρα ὁραῖα. καὶ ὃς ἐὰν φάγῃ ἐξ αὐτῶν ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. τοῦτο λέγει· ὅτι ἡμεῖς μὲν καταβαίνομεν εἰς τὸ ὕδωρ γέμοντες ἁμαρτιῶν καὶ † ῥύπου, καὶ ἀναβαίνομεν καρποφοροῦντες ἐν τῇ καρδίᾳ τὸν φόβον καὶ τὴν ἐλπίδα εἰς τὸν Ἰησοῦν ἔχοντες ἐν τῷ πνεύματι· καὶ ὡς ἐὰν φάγῃ ἀπὸ τούτων, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. τοῦτο λέγει, ὃς ἂν, φησὶν, ἀκούσῃ τούτων λαλουμένων, καὶ πιστεύσῃ, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα.

† l. δοξάσει.

† l. ῥύπεις.

Ὁμοίως πάλιν περὶ τοῦ σταυροῦ ὁρίζει ἐν ἄλλῳ προφήτῃ λέγοντι,

bilis super omnem terram. Terram vas spiritus illius magnificat. Deinde * quod dicit: *Erat flumen trahens ad extra: & ascendebant inde arbores speciosæ: & quicumq; ex illis manducauerit, viuet in perpetuū:* Hoc est, quia nos descendimus in aquam pleni peccatis & sordibus, & ascendimus fructibus pleni in præcordiis nostris timorem & spem habētes in Dominum. Ideo dicit: *Et qui manducauerit, viuet in perpetuum.*

† l. quid.

Similiter & crucem significat, in alio Propheta dicente: *Et*

quando hæc consummabuntur, & dixit Dominus, cum lignum inclinatum fuerit, & resurrexerit, & cum de ligno sanguis stillauerit. Habes iterum de cruce, & de eo, qui incipit crucifigi. Dicit autem iterum in Mose, cum pugnaret populus Iudæorum, & ceciderunt Iudæi ab alienigenis, vt * illos commemoraret, dum oppugnantur, quia propter peccata sua trahuntur in mortem, dixit in præcordiis Moysi Spiritus; fac figuram crucis, * quia si non crediderint in illum, in perpetuo oppugnabuntur. Et iterum ascédit Moyses in aggerem, &

Allegoria de Moysi oratione.

* l illis.

καὶ πότε ταῦτα συντελεσθήσεται, λέγει κύριος, ὅταν ξύλον κλιθῇ καὶ ἀναστῇ, καὶ ὅταν ἐκ ξύλου αἷμα στάξῃ· ἔχεις πάλιν ἐπὶ σταυροῦ, καὶ τοῦ σταυροῦσθαι μέλλοντος· λέγει δὲ πάλιν ἐν τῷ Μωσῇ, πολεμουμένου τοῦ Ἰσραὴλ ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων, καὶ ἵνα ὑπομνήσῃ αὐτοὺς πολεμουμένους, ὅτι διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν παρεδόθησαν εἰς θάνατον, λέγει καὶ εἰς τὴν καρδίαν Μωσῇ τὸ πνεῦμα, ἵνα ποιήσῃ τύπον σταυροῦ, καὶ τοῦ μέλλοντος πάσχειν· ὅτι ἐὰν μὴ ἐλπίσωσιν ἐπ' αὐτῷ εἰς τὸν αἰῶνα πολεμηθήσονται· τίθησιν οὖν Μωσῆς ἓν ἐφ' ἓν ὅπλον ἐν μέσῳ τῆς πηγῆς καὶ σταθεὶς ὑψηλό-

τερος πάντων ἐξέτεινε τὰς χεῖρας, καὶ οὕτω πάλιν λέγει ἐνίκα ὁ Ἰσραήλ· εἶτα ὁπόταν πάλιν ἐθανατοῦντο. πρὸς τί; ἵνα γνῶσιν, ὅτι οὐ δύνανται σωθῆναι, ἐὰν μὴ ἐπ' αὐτῷ ἐλπίσωσι. καὶ ἐν ἑτέρῳ προφήτῃ λέγει. ὅλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα, καὶ ἀντιλέγοντα ὁδῷ δικαίᾳ μου. καὶ πάλιν Μωσῆς ποιεῖ τύπον τοῦ Ἰησοῦ· ὅτι δεῖ αὐτὸν παθεῖν, καὶ αὐτὸν † ζωοποιήσει, ὃν δόξωσιν ἀπολωλεκέναι ἐν σημείῳ, πίπτοντος τοῦ Ἰσραήλ. ἐποίησε γὰρ πάντα ὄφιν δάκνειν αὐτούς, καὶ ἀπέθνησκον. ἐπειδὴ ἡ παράβασις διὰ τοῦ ὄφεως ἐν Εὔᾳ γέγονεν, ἵνα ἐλέγξῃ

ſtans manus extendebat, & vincebant Iudæi; deinde cum depoſuerat, vincebat Amalec. Hoc ad quid? vt ſcirent, quia non poſſunt liberari, niſi in cruce Chriſti ſperauerint. Et iterum dicit in alio Propheta: *Expandi manus meas tota die ad populum imperſuaſibilem & contradicentem viæ iuſtæ.* Eſa. 65. Item Moyſes facit figuram Ieſu, quia oportebat illum pati, & quia ipſe viuificauit, quem illi putauerũt perdidiſſe. Cadente enim populo Iudæorum, quia iuſſerat Dominus, vt morſu colubræ morerentur, quia præteritio Euæ per colubram fuerat, voluit

illos corripere, & ideo sic morti tradere, qui mãdata eius præterierunt. Ad summam, vt ipse Moyses, qui præceperat, dicit: *Non erit vobis, neque conflatile, neq; sculptile*, ipse fecit serpentem æreum, vt figuram Iesu ostenderet, & posuit in cruce, & per præcones conuocauit populum: & cum venissent, rogabant Moysen, vt pro sanitate eorum Dominum rogaret; & tunc dixit illis Moyses: *Cum aliquis ex vobis morsus fuerit, veniat ad colubram, & speret, quoniam cum sit ipsa mortua, potest alias sanare, & sine mora curabitur*: & ita faciebant.

Allegoria de serpente æreo.

Exod. 20.
Deut. 6.

Num. 21.
Sap. 16.

Allegoria de Iosue.

αὐτοὺς, ὅτι διὰ τὴν παράβασιν αὐτῶν ἐν θλίψει θανάτου παραδοθήσονται. πέρας γέ τοι αὐτὸς Μωσῆς ἐντειλάμενος· οὐκ ἔσται ὑμῖν, οὔτε γλυπτὸν, οὔτε χωνευτὸν εἰς θεὸν ὑμῖν, ποιεῖ, ἵνα τύπον τοῦ Ἰησοῦ δείξῃ· ποιεῖ οὖν Μωσῆς χαλκοῦν ὄφιν, καὶ τίθησιν † ἐνδόξως, καὶ κηρύγματι καλεῖ τὸν λαόν. ἐλθόντες οὖν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, ἐδέοντο Μωσέως, ἵνα ὑπὲρ αὐτῶν ἀνενέγκῃ δεόμενος περὶ τῆς ἰάσεως αὐτῶν. εἶπε δὲ πρὸς αὐτοὺς Μωσῆς· ὅταν, φησὶ, † δηχθῇ τις ὑμῶν, ἐλθέτω ἐπὶ τὸν ὄφιν τὸν ἐπὶ τοῦ ξύλου ἐπικείμενον, καὶ ἐλπισάτω πιστεύσας, ὅτι νεκρὸς ὢν δύναται ζωοποιῆσαι· καὶ παραχρῆμα σωθήσεται, καὶ οὕτως ἐποίουν.

† l. δηχθῆ.

ἔχεις δὲ ἐν τούτῳ τὴν δόξαν τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι ἐν αὐτῷ πάντα, καὶ εἰς αὐτόν· τί λέγει πάλιν Μωσῆς τῷ Ἰησοῦ τῷ τοῦ Ναυῆ υἱῷ, ἐπιθεὶς αὐτῷ τοῦτο ὄνομα ὄντι προφήτῃ, ἵνα μόνον ἀκούσῃ πᾶς λαὸς, ὅτι πάντα ὁ πατὴρ φανεροῖ περὶ τοῦ υἱοῦ Ἰησοῦ υἱῷ Ναυῆ· καὶ ἐπιθεὶς τοῦτο ὄνομα, ὁπότε ἔπεμψε κατάσκοπον τῆς γῆς· λάβε βιβλίον εἰς τὰς χεῖράς σου, καὶ γράψον ἃ λέγει κύριος· ὅτι ἐκ ῥιζῶν ἐκκόψει πάντα τὸν οἶκον τοῦ Ἀμαλὴκ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν. † ἴδε δὲ πάλιν Ἰησοῦς οὐχ ὁ υἱὸς ἀνθρώπου, ἀλλ' ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τύπῳ καὶ ἐν σαρκὶ φανερωθείς. ἐπεὶ οὖν μέλλουσι λέγειν, ὅτι ὁ Χριστὸς υἱός ἐστι Δαβὶδ, φοβού-

. . . .

Quid dicit iterum Moyſes, Auſe filio Naue? vt oſtenderet Ieſum eſſe filiũ Dei, audiēte populo, quia omnia pater oſtendit filio ſuo. Clamauit Moyſes filiũ Naue, & impoſuit illi nomen Ieſus, & dixit: *Accipe librum in manu tua, & ſcribe, quæ dicit Dominus, quia amputauit à radicibus omnem domum Amalec Filius Dei Jeſus in nouiſsimis diebus.* Ecce iterum Ieſus non filius Naue, ſed filius Dei in carne apparuit. Iterum dicit Da-

Num. 13.

Exod. 17.

uid : *Dixit Dominus Domino meo , ſede ad dexteram meam , donec ponam inimicos tuos ſub pedibus tuis*. Et iterum dicit Eſaias : *Sic dicit Dominus Chriſto meo meo Domino , cuius tenui dexteram , exaudient illum gentes , & virtutem regum corrumpam*. Videte quomodo illum Prophetæ Dominum , non tantum filium dicunt.

Cap. 45.

μένος καὶ συνιὼν τὴν πλάνην τῶν ἁμαρτωλῶν λέγει· εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου , κάθου ἐκ δεξιῶν μου , ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. καὶ πάλιν λέγει οὕτως Ησαΐας· εἶπε κύριος τῷ Χριστῷ μου κυρίῳ οὗ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ , ἐπακοῦσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔθνη , καὶ ἰσχὺν βασιλέων διαῤῥήξω. ἴδε πῶς λέγει Δαβὶδ αὐτὸν κύριον καὶ υἱὸν θεοῦ.

De reprobatione populi Iudaici , & gentium adoptione.

x. Quæramus igitur , ſi hic populus hereditatem capit , & teſtamentum in illis eſt , aut in nobis : de hoc audite , *ſic ſcriptum eſt. Rogabat Iſaac pro Rebecca vxore ſua , quia ſterilis erat. Et Rebecca

ι. Ἀλλ' ἴδωμεν , εἰ οὗτος ὁ λαὸς κληρονόμος , ἢ ὁ πρῶτος , καὶ εἰ ἡ διαθήκη εἰς ἡμᾶς , ἢ εἰς ἐκείνους. ἀκούσατε νῦν περὶ τοῦ λαοῦ , τί λέγει ἡ γραφή. ἐδεῖτο δὲ Ἰσαὰκ περὶ Ῥεβέκκας τῆς γυναικὸς αὐτοῦ , ὅτι στεῖρα ἦν· καὶ συνέλαβεν. εἶτα καὶ ἐξῆλθε Ῥε-

βέκκα πυθέσθαι παρὰ κυρίου· καὶ εἶπε κύριος πρὸς αὐτήν· δύο ἔθνη ἐν τῇ γαστρί σου, καὶ δύο λαοὶ ἐν τῇ κοιλίᾳ σου, καὶ λαὸς λαοῦ ὑπερέξει, καὶ ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι. αἰσθάνεσθαι ὀφείλετε, τίς ὁ Ἰσαάκ, τίς ἡ Ῥεβέκκα, καὶ ἐπὶ τίνων δέδειχεν, ὅτι μείζων ὁ λαὸς οὗτος, ἢ ἐκεῖνος· καὶ ἐν ἄλλῃ προφητείᾳ λέγει φανερώτερον ὁ Ἰακὼβ πρὸς τὸν Ἰωσὴφ τὸν υἱὸν αὐτοῦ; λέγων· ἰδοὺ οὐκ ἐστέρησέ με κύριος τοῦ προσώπου σου· προσάγαγέ μοι τοὺς υἱούς σου, ἵνα εὐλογήσω αὐτούς· καὶ προσήγαγεν Ἐφραὶμ καὶ Μανασσῆ θέλων ἵνα εὐλογηθῇ, ὅτι πρεσβύτερος ἦν. ὁ γὰρ Ἰωσὴφ προσήγαγεν εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα τοῦ πατρὸς Ἰακώβ· εἶδε δὲ Ἰακὼβ τύ-

quærebat à Domino, quid portaret, & dixit illi Dominus: *Duæ nationes in vtero tuo sunt, & duo populi ex vtero tuo nascentur, & maior seruiet minori.* Intelligite, quis sit Isaac, & quæ Rebecca; & * qui populus minor, aut maior. Iterum dixit Iacob, Ioseph filio suo: *Ecce Dominus non fraudauit me ex genere tuo, perduc ad me filios tuos, & benedicam illos.* Et adduxit Manassem & Ephraim. Volens autem Manassem benedici, quia maior erat, statuit illum ad dexteram patris sui Iacob. Vidit autem

Allegoria de Iacob & Esaü.
Gen. 25.

* *l.* quis

Allegoria de Ephraim & Manasse.
Gen. 48.

Iacob

Iacob in Spiritu figuram populi, qui postea futurus erat: & conuertit manus, & transtulit dexteram super caput Ephraim minoris, & benedixit illum. Et dixit Ioseph patri suo: *transfer manum tuam dexteram super caput Manasse, quia primitiuus filius meus est.* Et dixit Iacob: *Scio, fili, scio: sed maior seruiet minori, sed & hic benedicetur.* Videte quem voluerit esse primum testamenti heredem: sic ergo & per Abraham *commemoratus est, habemus consummationem scientiæ nostræ. Quid ergo dicit Abraham, cum solus credidisset, &

** l. commemoratum.* *Gen.* 15. 17.

πον τῷ πνεύματι λαοῦ μεταξύ, καὶ τί λέγει, καὶ ἐποίησεν Ἰακὼβ ἐναλλὰξ τὰς χεῖρας αὐτοῦ· καὶ ἔθηκεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἐφραὶμ τοῦ δευτέρου καὶ νεωτέρου, καὶ εὐλόγησεν αὐτόν· καὶ εἶπε Ἰωσὴφ πρὸς Ἰακώβ· μετάθες σου τὴν δεξιὰν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Μανασσῆ, ὅτι πρωτότοκός μου ἐστὶν υἱός. καὶ εἶπεν Ἰακὼβ πρὸς Ἰωσήφ· οἶδα, τέκνον, οἶδα· ἀλλ' ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι, καὶ οὗτος δὲ εὐλογηθήσεται. βλέπετε ἐπὶ τίνων τέθεικε τὸν λαὸν εἶναι τοῦτον πρῶτον, καὶ τῆς διαθήκης κληρονόμον. εἰ οὖν ἔτι, καὶ διὰ τοῦ Ἀβραὰμ ἐμνήσθη, ἀπέχομεν τὸ τέλειον τῆς γνώσεως ἡμῶν. τί οὖν λέγει τῷ Ἀβραάμ; ὅτε ἐπίστευσας,

ἐτέθη εἰς δικαιοσύνην· ἰδοὺ τέθεικά σε πατέρα ἐθνῶν τῶν πιστευόντων δι' ἀκροβυστίας τῷ κυρίῳ. ναι † ἀλλὰ τὴν διαθήκην ἣν ὤμοσε τοῖς πατράσι δοῦναι τῷ λαῷ· εἰ δέδωκε, ζητοῦμεν. δέδωκεν· αὐτοὶ δὲ οὐκ ἐγένοντο ἄξιοι λαβεῖν διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. λέγει γὰρ ὁ προφήτης, καὶ ἦν Μωσῆς νηστεύων ἐν ὄρει Σινᾶ τοῦ λαβεῖν τὴν διαθήκην κυρίου πρὸς τὸν λαὸν ἡμέρας μ'. καὶ νύκτας τεσσαράκοντα· καὶ ἔλαβε παρὰ κυρίου τὰς δύο πλάκας γεγραμμένας τῷ δακτύλῳ τῆς χειρὸς κυρίου * ἐν† καὶ λαβὼν Μωσῆς κατέφερε πρὸς τὸν λαὸν δοῦναι· καὶ εἶπε κύριος πρὸς Μωσῆν. Μωσῆ, Μωσῆ, κατάβηθι τὸ τάχος, ὅτι

* positus esset in iustitia: *Ecce posui te, Abraham patrem nationum, quæ credunt Domino non circumcisæ.* Abrahã pater nationum in præputio. Sed testamentũ quod iurauit parentibus, vt daret populo, an dederit, quæramus. Dedit, sed illi non fuerunt digni accipere propter peccata sua. Dicit enim Propheta: *Et erat Moyses ieiunans in monte Sina, vt acciperet testamentum à Domino quadraginta diebus & quadraginta noctibus.* Exod. 32. Et accepit à Deo tabulas scriptas manu Dei. Et vt accepit, deferebat ad populum, vt illis daret. Et dixit Dominus: *Moyses, Moyses, descende celerius, quia* Allegoria de tabularum fractione.

populus tuus quem eduxisti de terra Ægypti, præteriit legem. Et intellexit Moyses, quia fecerunt sibi iterum conflatile : & proiecit de manibus tabubulas, & confractæ sunt. Moyses accepit, sed illi non fuerunt digni : quomodo acceperimus nos, discite, * cui nos in hereditatem propter nos omnia sustinens apparuit, vt illi consummati sint in peccatis, & nos per illum hereditatē testamenti [Domini nostri Iesu Christi] accipiamus ; qui in hoc paratus est, vt aduentum ipsius præcordia

ἠνόμησεν ὁ λαός σου, οὓς ἐξήγαγες ἐκ γῆς Αἰγύπτου. καὶ συνῆκε Μωσῆς, ὅτι ἐποίησαν πάλιν χωνεύματα, καὶ ἔρριψεν ἐκ τῶν χειρῶν τὰς πλάκας, καὶ συνετρίβησαν αἱ πλάκες τῆς διαθήκης κυρίου. Μωσῆς μὲν γὰρ ἔλαβεν, αὐτοὶ δὲ οὐκ ἐγένοντο ἄξιοι. πῶς ἡμεῖς ἐλάβομεν, μάθετε. Μωσῆς θεράπων ὢν ἔλαβεν, αὐτὸς δὲ ὁ κύριος ἡμῖν ἔδωκεν, εἰς λαὸν κληρονομίας, δι᾽ ἡμᾶς ὑπομείνας. ἐφανερώθη δὲ ἵνα κἀκεῖνοι τελειωθῶσι τοῖς ἁμαρτήμασι. καὶ ἡμεῖς διὰ τοῦ κληρονομοῦντος διαθήκην [κυρίου Ἰησοῦ] λάβωμεν, καὶ πάλιν ὁ προφήτης λέγει· ἰδοὺ τέθεικά σε εἰς φῶς ἐθνῶν, τοῦ εἶναί σε εἰς σωτηρίαν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. λέγει κύριος ὁ λυτρωσάμενός σε θεός, ὃς εἰς τοῦτο ἡτοιμάσθη. ἵνα αὐ-

τὸς φανεὶς τὰς ἤδη δεδα-
πανημένας ἡμῶν κακίας
τῷ θανάτῳ, καὶ παραδε-
δομένας τῇ τῆς πλάνης ἀ-
νομίᾳ λυτρωσάμενος ἐκ
τοῦ σκότους διάθηται ἐν ἡ-
μῖν διαθήκην λόγῳ. γέ-
γραπται γάρ, πῶς αὐτῷ ὁ
πατὴρ ἐντέλλεται λυτρω-
σάμενος ἡμᾶς ἐκ τοῦ σκό-
τους, ἑτοιμάσαι ἑαυτῷ
λαὸν ἅγιον· λέγει οὖν ὁ
προφήτης· ἐγὼ κύριος
ὁ θεός σου, ἐκάλεσά σε
ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ κρα-
τήσω τῆς χειρός σου, καὶ
ἐνισχύσω σε, καὶ ἔδωκά σε
εἰς διαθήκην γένους, εἰς
φῶς ἐθνῶν, ἀνοῖξαι ὀφ-
θαλμοὺς τυφλῶν, καὶ ἐξα-
γαγεῖν ἐκ δεσμῶν πεπε-
δημένους, ἐξ οἴκου φυ-
λακῆς καθημένους ἐν σκό-

nostra quæ iam ab-
ſumpta erant à mor-
te, & tradita iniqui-
tati, liberaret à tene-
bris, & teſtaretur in
nobis teſtamentum
ſeruorũ ſuorum. Scri- Probatio adoptionis gentium ex ſcripturis.
ptum eſt enim, quo-
modo illi pater man-
dauerit, vt liberaret
nos à tenebris, & pa-
raret ſibi populum
ſanctum. Dicit ergo
Propheta ſic. *Ego Do-* *Eſa. 42.*
minus Deus tuus, vocaui
te in æquitate, tenebo
manum tuam, & fortem
te faciam, dedi te in te-
ſtimonium gentibus, &
in lumen nationum, vt
aperias oculos cæcorum,
& educas de vinculis al-
ligatos. Scitote ergo
vnde liberati ſumus.
Et iterum Propheta
dicit: *Poſui te in lucem* *Eſa. 49.*
*nationum, vt ſit * ſan-*
ctitas tua, vſque in no-
uiſſimum terræ, ſicut di-
cit Dominus, qui te libe-

Esa. 61. *rauit Deus.* Iterũ Propheta dicit: *Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me, bene nuntiare hominibus misit me, curare contribulatos corde, prædicare captiuis remissionem, & cæcis visum, & vocare annum Domini acceptabilem.* *

πι. γνώσεσθε οὖν πόθεν ἐλυτρώθημεν, καὶ πάλιν ὁ προφήτης, λέγει· πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με, εὐαγγελίσασθαι ταπεινοῖς χάριν ἀπέσταλκέ με, ἰάσασθαι τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, καὶ καλέσαι ἐνιαυτὸν κυρίῳ δεκτὸν, καὶ ἡμέραν ἀνταποδόσεως, παρακαλέσαι πάντας τοὺς πενθοῦντας.

De abrogatione sabbati.

XI. Adhuc & de sabbato scriptum est in decem verbis, quibus locutus est in monte Sina ad Moysen: *Deut.* 5. c. *Sanctificate sabbatum Domini manibus mundis, & puro corde.* Et alibi dicit: *Si custodierint filii mei sabbatũ, tunc faciam misericor-*

ια'. Ἔτι καὶ περὶ τοῦ σαββάτου γέγραπται ἐν τοῖς δέκα λόγοις, ἐν οἷς ἐλάλησεν ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ πρὸς Μωσῆν κατὰ πρόσωπον. καὶ ἁγιάσατε τὸ σάββατον κυρίου χερσὶ καθαραῖς, καὶ καρδίᾳ καθαρᾷ. καὶ ἐν ἑτέρῳ λέγει· ἐὰν φυλάξωσι οἱ υἱοί μου τὰ σάββατα, τότε ἐπιθήσω τὸ ἔλεός

μου ἐπ' αὐτοῖς. τὸ σάββατον λέγει ἐν ἀρχῇ τῆς κτίσεως· καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς ἐν ἓξ ἡμέραις τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ, καὶ συνετέλεσεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ, καὶ κατέπαυσεν ἐπ' αὐτῇ, καὶ ἡγίασεν αὐτήν· προσέχετε, τέκνα, τί λέγει τὸ συνετέλεσεν ἐν ἓξ ἡμέραις; τοῦτο λέγει, ὅτι συντελεῖ † ὁ θεὸς κύριος ἐν ἑξακισχιλίοις ἔτεσι τὰ πάντα. ἡ γὰρ ἡμέρα παρ' αὐτῷ χίλια ἔτη. αὐτὸς δὲ μαρτυρεῖ, λέγων· ἰδοὺ σήμερον ἡμέρα ἔσται ὡς χίλια ἔτη. οὐκοῦν, τέκνα, ἐν ἓξ ἡμέραις, ἐν τοῖς ἑξακισχιλίοις ἔτεσι συντελεσθήσεται τὰ πάντα· καὶ κατέπαυσε τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ· τοῦτο λέγει· ὅταν ἐλθὼν ὁ υἱὸς αὐτοῦ καταργήσει τὸν καιρὸν αὐτοῦ, καὶ

† l. συντελέσει.

diam in illis. Sabbatũ dicit * initium constitutionis: *Et fecit Deus die sexto opera sua, & consummauit die septimo, & requieuit in illo die.* Adtendite filii, quid dicit, *consummauit in sex dies.* Hoc dicit, quia * consummauit Deus omnia in sex millia annorũ. Dies enim apud illum mille anni sunt. Ipse mihi testis est, dicens: *Ecce hodiernus dies erit tanquam mille anni.* Vnde scire debetis, quia in sex millia annorum consummabuntur omnia. Et quid dicit: *Requieuit Deus die septima.* Hoc est, cum venerit filius illius, & amputa-

*l. initio.

Gen. 2.

* consũmabit.

Mundi duratio.

Psal. 89.

Mille anni velut vnus dies.

bit tempus iniquitatis, & iudicabit impios, & mutabit solem, lunam, & stellas, tunc bene requiescet in die septima. Ad summam hoc dicit: *Sanctificabis illũ diem manibus mundis, & corde puro.* Quem ergo diem sanctificauit Deus, quis potest sanctificare modo, nisi qui sit mundo corde in omnibus?
* l. nos. * Non errauimus. *
* l. vides Vides ergo qui refrigerans sanctificauit illum, & nos tunc poterimus sanctificare ipsi sanctificati primum.
* l. summam. Ad * summa dicit illis: *Dies solennes vestros, & sabbata*

κρινεῖ τοὺς ἀσεβεῖς, καὶ ἀλλάξει τὸν ἥλιον, καὶ τὴν σελήνην, καὶ τοὺς ἀστέρας, τότε καλῶς καταπαύσεται ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ. πέρας γέ τοι λέγει· ἁγιάσεις αὐτὴν ἐν χερσὶ καθαραῖς, καὶ καρδίᾳ καθαρᾷ· εἰ οὖν ἣν ὁ θεὸς ἡμέραν ἡγίακεν, νῦν
† τι δύναται ἁγιάσαι, εἰ † l. τίς
μὴ καθαρὸς ὢν τῇ καρδίᾳ ἐν πᾶσι; πεπλανήμεθα.
† εἰ δ' † οὐδ' ἄ- * l. εἴδεις.
ρα † τότε καλῶς κατα- † l. οὖν. † l. ὅπ.
παυόμενος † ἁγιάζει αὐ- † l. ἡγίακε.
τὴν, (ὅτε δυνησόμεθα)
αὐτοὶ † δίκαια ἀπολα- † l. δικαίαν.
βόντες τὴν ἐπαγγελίαν οὐκέτι οὔσης ἀνομίας, γεγονότων δὲ καινῶν πάντων ὑπὸ κυρίου. τότε δυνησόμεθα αὐτὴν ἁγιάσαι, αὐτοὶ ἁγιασθέντες πρῶτον· πέρας γέ τοι λέγει αὐτοῖς· τὰς νεομηνίας ὑμῶν, καὶ τὰ σάββατα

ὑμῶν οὐκ ἀνέχομαι. ὁρᾶτε, πῶς λέγει· οὐ τὰ νῦν σάββατα ἐμοὶ δεκτά· ἀλλ' ἃ πεποίηκα, ἐν ᾧ καταπαύσας τὰ πάντα ἀρχὴν ἡμέρας ὀγδόης † ποιήσω, ὅ ἐστι ἄλλου κόσμου ἀρχήν. διὸ καὶ ἄγομεν τὴν ἡμέραν τὴν ὀγδόην εἰς εὐφροσύνην, ἐν ᾗ καὶ ὁ Ἰησοῦς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν καὶ φανερωθεὶς ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανούς.

non sustineo. Videte, quomodo dicit non hęc sabbata sibi (non) accepta, sed quæ fecit, & in die suo consummauit omnia initiũ * octaua die * facta, qui est alterius sæculi initium. Propter quod agimus diem octauum in * legationem, in * quem & Iesus resurrexit à mortuis, & apparuit, & ascendit in cælos.

* *l.* octauo. * *l.* facturus. Dies octauus solennis. * *l.* quo.

ιϛ'. Ἔτι καὶ περὶ τοῦ ναοῦ ἐρῶ ὑμῖν· πῶς πλανώμενοι καὶ ταλαίπωροι ἐπὶ τὴν ὁδὸν ἤλπισαν, καὶ οὐκ ἐπὶ τὸν θεὸν † αὐτὸν τὸν ποιήσαντα αὐτούς. ἀλλ' ὡς ὄντα οἶκον θεοῦ. σχεδὸν γάρ, ὡς τὰ ἔθνη ἀφιέρωσαν αὐτὸν ἐν τῷ ναῷ. Ἀλλὰ πῶς λέγει

† *l.* ποιήσαν.

XII. Adhuc & de tẽplo dicemus, quomodo errantes in ædem spem habuerunt tanquam in Dominum, qui illos fecit, quasi sit domus Dei, tanquam ethnici conseruauerunt illum in templo. Sed quomodo dicat Dominus, discite, va-

De electione templi Iudaici.

cuum

cuum faciens templum : *quis mensus est cælum palmo, aut quis totam terram pugno apprehendit? nonne mihi, dicit* Dominus, *cælum thronus est, terra autem scabellum pedum meorum est? qualem domum mihi ædificabitis, aut quis locus erit requietionis meæ?* Vnde cognoscitis, quia vana spes est illorum. Et

Templi Hierosolymitani destructio.

iterum : *Qui deposuerunt templum hoc, ipsi illud & ædificabunt.* Et fiet: dum enim belligerarent, depositum est ab inimicis. Iterum sicut incipiebat ciuitas, & populus totus Iudæorum, tradi, * propalauit : dicit enim Scriptura :

κύριος καταργῶν αὐτὸν, μάθετε, τίς ἐμέτρησε τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, ἢ τίς τὴν γῆν δρακί· οὐκ ἐγώ; λέγει κύριος· ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου. ποῖον οἶκον οἰκοδομήσατέ μοι, ἢ τίς τόπος τῆς καταπαύσεώς μου; γνῶτε, ὅτι ματαία ἡ ἐλπὶς αὐτῶν. πέρας γοῦν πάλιν λέγει· ἰδοὺ οἱ καθελόντες τὸν ναὸν τοῦτον, αὐτοὶ αὐτὸν οἰκοδομήσουσι, γίνεται. διὰ γὰρ τὸ πολεμεῖν αὐτοὺς καθηρέθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν νῦν. καὶ αὐτοὶ οἱ τῶν ἐχθρῶν ὑπηρέται ἀνοικοδομήσουσι αὐτὸν, πάλιν ὡς ἤμελλεν ἡ πόλις καὶ ὁ ναὸς, καὶ ὁ λαὸς Ισραὴλ παραδίδοσθαι, ἐφανερώθη· λέγει γὰρ ἡ γραφή:

καὶ ἔσται ἐπ' ἐσχάτων ἡμερῶν παραδώσει κύριος τὰ πρόβατα τῆς νομῆς, καὶ τὴν μάνδραν καὶ τὸν πύργον αὐτῶν, εἰς καταφθοράν· καὶ ἐγένετο καθ' ἃ ἐλάλησε κύριος. ζητήσωμεν οὖν, εἰ ἔστι ναὸς θεοῦ· ἔστιν ὅπου αὐτὸς λέγει ποιεῖν καὶ καταρτίζειν, γέγραπται γάρ. καὶ ἔσται τῆς ἑβδομάδος συντελουμένης οἰκοδομηθήσεται ναὸς θεοῦ ἔνδοξος ἐπὶ τῷ ὀνόματι κυρίου· εὑρίσκω οὖν ὅτι ἔστι ναὸς, πῶς οἰκοδομηθήσεται ἐν ὀνόματι κυρίου; μάθετε. πρὸ τοῦ ἡμᾶς πιστεῦσαι τῷ θεῷ, ἦν ἡμῶν τὸ κατοικητήριον τῆς καρδίας φθαρτὸν καὶ ἀσθενές, ὡς ἀληθῶς οἰκοδομητὸς ναὸς διὰ χερός. ὅτι ἦν πλήρης μὲν

In nouißimis diebus tradet D minus oues paſcuæ, & cubile, & turrem eorum in exterminium. Et factum eſt ſecundum quæ Dominus locutus eſt. Quæramus ergo, ſi eſt templum Deo: * Eſt vbi ipſe, dicit facere, & conſummare. Sc iptum eſt: *Et erit ſeptimo die conſummato, ædificabitur templum Deo præclare in nomine D mini.* Inuenio quia templum eſt, quomodo ergo ædificabitur in nomine Domini. Diſcite. Antequam crederemus Deo, erat habitatio noſtra corrupta & infirma ſicut templũ: quod per manus ædificatur, quia pleni eramus ad-

Noui tẽpli ſpiritalis ædificatio.

orationibus idolorũ, & erat domus dæmoniorũ, propter quod faceremus, quę Deo essent cõtraria. Ædificabitur autẽ in nomine Domini præclare templum Deo: adtendite, & quomodo, discite, vt accipiatis remissionẽ peccatorum. * Cum crediderimus in nomine Domini non sumus iam tales, quales ab initio creati. Propter quod in nobis vere Deus inhabitat, quomodo sermo fidei illius, vocatio promissionis illius, sapientia æquitatis, præcepta testamenti illius, in nobis prophetans ipse, & in nobis habitans. Quia cum sub seruitute mortis eramus,

εἰδωλολατρείας οἶκος, εἰδωλολατρεία ἦν οἶκος δαιμονίων, διὰ τὸ ποιεῖν ὅσα ἦν ἐναντία τῷ θεῷ, οἰκοδομηθήσεται δὲ ἐπὶ τῷ ὀνόματι κυρίου. προσέχετε, ἵνα ὁ ναὸς κυρίου ἔνδοξος οἰκοδομηθῇ. πῶς; μάθετε λαβόντες τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ ἐλπίσαντες ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου ἐγενόμεθα καινοί, πάλιν ἐξ ἀρχῆς κτιζόμενοι. διὸ ἐν τῷ κατοικητηρίῳ. ἡμῶν ἀληθῶς ὁ θεὸς κατοικεῖ ἐν ἡμῖν· πῶς ὁ λόγος αὐτοῦ τῆς πίστεως, ἡ κλῆσις αὐτοῦ τῆς ἐπαγγελίας, ἡ σοφία τῶν δικαιωμάτων. αἱ ἐντολαὶ τῆς διδαχῆς, αὐτὸς ἐν ἡμῖν προφητεύων, αὐτὸς ἐν ἡμῖν κατοικῶν † τοὺς τῷ θανάτῳ † δεδου-

λαλούμενοις ἀνοίγων ἡμῖν θύρας τοῦ ναοῦ, ὅ ἐστι στόμα † μετάνοιαν διδοὺς ἡμῖν, † εἰσάγαγε εἰς τὸν ἄφθαρτον ναόν. ὁ καὶ ποθῶν σωθῆναι, βλέπει οὐκ εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' εἰς τὸν ἐν αὐτῷ ἐνοικοῦντα, καὶ λαλοῦντα ἐπ' αὐτῷ † ἐκπλησσόμενος ἐπὶ τῷ μηδέποτε, † μήτε τοῦ λέγοντος τὰ ῥήματα ἀκηκοέναι ἀυτοῦ στόματος, μήτε αὐτός ποτε ἐπιτεθυμηκέναι ἀκούειν, τουτέστι, πνευματικὸς ναὸς οἰκοδομούμενος τῷ κυρίῳ, ἐφ' ὅσον ἦν ἐν δυνατῷ καὶ ἁπλότητι δηλῶσαι † ἡμῖν. ἐλπίζει μου ἡ ψυχὴ τῇ ἐπιθυμίᾳ μου μὴ παραλελοιπέναι μέ τι τῶν ἀνοικόντων ὑμῖν εἰς σωτηρίαν ἐνεστώτων. ἐὰν γὰρ περὶ τῶν μελλόντων γράφω ὑμῖν

aperiens ostium templi nostri, quod est os sapientiæ, fecit de nobis domum incorruptam. Qui enim concupiscit liberari, viuit non in hominem, sed in eo qui habitat in illo miratur, quod nunquam tales sermones audierit eum dicentem, neque ipse concupierit audire. Hic est spiritaliter ædificatus. quantum fuerit in simplicitate demonstrandi nobis, non intermisi quicquam. Si enim de instantibus ac futuris scribam vobis, non intelligetis, quomodo in parabolis posita sunt multa. Hæc

autem ſic ſunt. Habes interim de maieſtate Chriſti, quomodo omnia in illum, & per illum facta ſunt: cui ſit honor, virtus, gloria nunc & in ſæcula ſæculorum.

οὐ μὴ νοήσητε διὰ τὸ ἐν παραβολαῖς κεῖσθαι. ταῦτα μὲν οὕτως.

Hucuſque codex manuſcriptus Corbeienſis.

Secunda pars huius epiſtolæ, parænetica.

Duæ viæ.

Tranſeamus ad alteram cognitionem & doctrinam. Duæ ſunt viæ doctrinæ & poteſtatis; vna lucis & altera tenebrarum. Differentia quidem multa duarum viarum: vna quidem, cui præſident lucis miniſtri angeli Dei, altera quæ ſubeſt angelis Satanæ. Ille quidem eſt Dominus à ſæculis in ſæcula: hic vero princeps temporis iniquitatis.

Μεταβῶμεν δὲ καὶ ἐπὶ ἑτέραν γνῶσιν καὶ διδαχήν. ὁδοὶ δύο εἰσὶ διδαχῆς καὶ ἐξοισίας, ἥτε τοῦ φωτὸς, ἥτε τοῦ σκότους. διαφορὰ δὲ πολλὴ τῶν δύο ὁδῶν· ἐφ᾽ ἧς μὲν γάρ εἰσι τεταγμένοι φωταγωγοὶ ἄγγελοι τοῦ θεοῦ. ἐφ᾽ ἧς δὲ ἄγγελοι τοῦ σατανᾶ· καὶ ὁ μέν ἐστι κύριος ἀπ᾽ αἰώνων εἰς τοὺς αἰῶνας· ὁ δὲ ἄρχων καιροῦ τῆς ἀνομίας.

Via lucis.

1. Via igitur lucis eſt huiuſmodi. Si quis velit incedere ad præ-

α΄. Ἡ οὖν ὁδὸς τοῦ φωτὸς, ἔστιν αὕτη. ἐάν τις θέ-

λων ὁδεύειν ἐπὶ τὸν ὡρισμένον τόπον, σπεύσει τοῖς ἔργοις αὐτοῦ. ἔστιν οὖν ἡ δοθεῖσα ἡμῖν γνῶσις τοῦ περιπατεῖν ἐν αὐτῇ. τοιαύτη· ἀγαπήσεις τὸν σε ποιήσαντα. δοξάσεις τὸν σε λυτρωσάμενον ἐκ θανάτου· ἔσῃ ἁπλοῦς τῇ καρδίᾳ, καὶ πλούσιος τῷ πνεύματι· οὐ κολληθήσῃ μετὰ τῶν πορευομένων ἐν ὁδῷ θανάτου· μισήσεις ποιεῖν ὃ οὐκ ἀρεστὸν τῷ θεῷ· μισήσεις πᾶσαν ὑπόκρισιν· οὐ μὴ ἐγκαταλίπῃς ἐντολὰς κυρίου. οὐχ ὑψώσεις σεαυτόν, ἔσῃ δὲ ταπεινόφρων. οὐκ ἀρεῖς ἐπὶ σεαυτὸν δόξαν. οὐ λήψῃ βουλὴν πονηρὰν κατὰ τοῦ πλησίον σου. οὐ δώσεις τῇ ψυχῇ θράσος· οὐ πορνεύσεις.

finitum locum, id ſuis operibus properabit exequi. Cognitio igitur nobis data in hac via ambulandi, eſt eiuſmodi. Diliges factorem tuum. Glorificabis eum, qui te à morte redemit. Simplex eris corde, Spiritu diues. Non adhærebis ambulanti in via mortis. Abhorrebis facere id quod Deo diſplicet. Odio habebis omnem ſimulationem. Ne relinquas mãdata Dei. Ne te ipſum exaltes; eris autem humilis. Non aſſumes tibi ipſi gloriam. Ne ineas malum conſilium aduerſus proximum tuum. Non dabis animæ tuæ audaciam. Non fornicaberis.

Non mœchaberis. Non eris puerorum corruptor Non prætermittas verbũ Dei, ſuper aliorum impuritate corripienda. Non accipies perſonam quo minus corripias alicuius delicta. Manſuetus eris. Eſto quietus. Contremiſces ad verba quæ audieris. Ne hæſita vtrum futurum ſit an non. Ne aſſumas nomen Domini in vanum Diliges proximum tuum ſuper animam tuam: Non interficies partũ per abortionem, neque poſtquam prodierit, occides. Non abſtinebis manum tuam à filio tuo, vel à filia tua, ſed à pueritia docebis eos timorem Domini. Ne

οὐ μοιχεύσεις, οὐ παιδοφθορήσεις. οὐ μή σοι ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐξέλθη ἐν ἀκαθαρσίᾳ τινῶν. οὐ λήψῃ πρόσωπον ἐλέγξαι τινὰ ἐπὶ παραπτώματα. ἔσῃ πραΰς. ἔσῃ ἡσύχιος. ἔσῃ τρέμων τοὺς λόγους, οὓς ἤκουσας. οὐ μὴ μνησικακήσης τῷ ἀδελφῷ σου. οὐ μὴ † διψήσης πότερον ἔσται, ἢ οὐ μὴ λάβης ἐπὶ ματαίῳ εἰς ὄνομα κυρίου. ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὑπὲρ τὴν ψυχήν σου. οὐ φονεύσεις τέκνον ἐν φθορᾷ· οὐδὲ πάλιν γεννηθὲν ἀνελεῖς. οὐ μὴ ἄρῃς τὴν χεῖρά σου ἀπὸ τοῦ ὑιοῦ σου, ἢ ἀπὸ τῆς θυγατρός σου· ἀλλ' ἀπὸ νεότητος διδάξεις φόβον κυρίου. οὐ

μὴ γένῃ ἐπιθυμητὴς τὰ τοῦ πλησίον σου, οὐδὲ μὴ γένῃ πλεονέκτης. οὐδὲ κολληθήσῃ ἐκ ψυχῆς σου μετὰ ὑψηλῶν, ἀλλὰ μετὰ δικαίων καὶ ταπεινῶν ἀναγραφήσῃ. τὰ συμβαίνοντά σοι ἐνεργήματα, ὡς ἀγαθὰ προσδέξαι. οὐκ ἔσῃ δίγνωμος, οὐδὲ δίγλωσσος. παγὶς γὰρ θανάτου ἐστὶν ἡ διγλωσσία. ὑποταγήσῃ κυρίῳ· κυρίοις ὡς τύπῳ θεοῦ ἐν αἰσχύνῃ καὶ φόβῳ· οὐ μὴ ἐπιτάξῃς παιδίσκῃ, ἢ † δούλῃ σου ἐν πικρίᾳ, τοῖς ἐπὶ τὸν αὐτὸν ἐλπίζουσι· μή ποτε οὐ φοβηθήσῃ τὸν ἐπ' ἀμφοτέροις θεόν· ὅτι ἦλθεν οὐκ ἐπὶ πρόσωπον καλέσαι, ἀλλ' ἐφ' οὓς τὸ

† l. δούλῳ.

concupiſcas rem proximi tui, neque ſis alienorum bonorum vſurpator. Neque adhæreas ex anima tua ſuperbis, ſed cum iuſtis & humilibus recenſearis. Quæ tibi contingunt tentationes & vexationes dæmonum, inter bona accepta reputa. Non eris inconſtãs animo, neque bilinguis, laqueus eſt enim mortis linguæ duplicitas. Subiectus es Domino, dominis, vt Dei imagini in verecũdia & timore. Ne imperes ancillæ, aut ſeruo tuo in amarulẽtia animi: his videlicet qui timent eum: ne quãdo contingat, vt non timeas eum, qui ſuper vtrumque eſt, Deus. Non enim venit vocare ſecundum perſonam, ſed ſuper

quos

quos spiritus præparauit. Communicabis in omnibus rebus proximo tuo. Nihil dices quicquam tibi proprium. Si enim communicatis inuicem in bonis incorruptibilibus, quanto magis in corruptibilibus. Ne sis præceps in lingua: os enim laqueus est mortis. Quantum potes sanctifica animã tuam. Ne porrigas manum tuam ad accipiendum, eam vero ad dandum claudas. Diliges vt pupillam oculi tui omnes, qui tibi verbum Dei loquuntur. Memento diei iudicii nocte & die, exquires quotidie vultum sanctorum, & per verbum speculãs, & ambulans ad ex-

πνεῦμα ἑτοίμασε. κοινωνήσεις ἐν πᾶσι τῷ πλησίον σου· οὐκ ἐρεῖς ἴδια. εἰ γὰρ ἐν τοῖς ἀφθάρτοις κοινωνοί ἐστε, πόσῳ μᾶλλον ἐν τοῖς φθαρτοῖς. οὐκ ἔσῃ * πρόγλωσσος. παγὶς γὰρ στόμα θανάτου· ὅσον δύνασαι ὑπὲρ τῆς ψυχῆς σου ἁγνεύσεις. μὴ γίνου πρὸς μὲν τὸ λαβεῖν ἐκτείνων τὰς χεῖρας, πρὸς δὲ τὸ δοῦναι συσπῶν. ἀγαπήσεις ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ σου πάντα τὸν λαλοῦντά σοι λόγον κυρίου. † μνησθήσῃ αὐτὸν ἡμέρας κρίσεως νυκτὸς καὶ ἡμέρας. ἐκζητήσεις καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὰ πρόσωπα τῶν ἁγίων, ἢ διὰ λόγου σκοπῶν, καὶ πορευόμενος εἰς τὸ παρακαλέσαι, καὶ μελετῶν

εἰς τὸ σῶσαι ψυχὴν τῷ λόγῳ. † καὶ διὰ τῶν χειρῶν σου ἐργάσῃ εἰς λύτρωσιν τῶν ἁμαρτιῶν σου. Οὐ διστάσεις δοῦναι, οὐδὲ διδοὺς γογγύσεις. παντὶ αἰτοῦντί σε δίδου. Γνώσῃ δὲ τίς ὁ τοῦ μισθοῦ καλὸς ἀνταποδότης. Φυλάξεις, ἃ παρέλαβες, μήτε προστιθεὶς, μήτε ἀφαιρῶν. εἰς τέλος μισήσεις τὸν πονηρόν. κρινεῖς δικαίως. οὐ ποιήσεις † σχίσμα. εἰρηνεύσεις δὲ μαχομένους συνάγων. ἐξομολογήσῃ ἐπὶ ἁμαρτίαις σου. οὐχ ἥξεις ἐν προσευχῇ σου ἐν συνειδήσει πονηρᾷ. αὕτη ἐστὶν ἡ ὁδὸς τοῦ φωτός.

hortandum, meditās quoque ad saluandam animam per verbum. Et manibus tuis laborabis ad redemptionem peccatorū tuorum. Dare non ambiges, neq; dans murmurabis. Omni petenti te da. Cognosces autem, quis sit bonus mercedis retributor. Seruabis quæ accepisti nihil addens, aut demens. Semper odio habebis flagitiosum Iudicabis iuste. Non facies schisma. Pacem compone inter dissidentes eos conciliās. Cófiteberis peccata tua. Non accede ad orationem tuā in conscientia mala. Hæc est via lucis.

β'. Ἡ δὲ τοῦ μέλανος ὁδὸς ἐστὶ σκολιὰ, καὶ κατα-

II. Via autem tenebrarū obliqua est, Via tenebrarū

& maledictionis ple-
na : est enim via mor-
tis æternæ cum sup-
plicio; in qua sunt ea
quæ perdunt anim ã
eorum ; idololatria,
audacia, elatio pote-
statis hypocrisis, du-
plicitas cordis, adul-
terium , homicidiũ ,
rapina, superbia, trãs-
gressio, dolus, mali-
tia , arrogantia , ve-
neficium, magia , a-
uaritia , proiectio ti-
moris Dei : persecu-
tores bonorum , oso-
res veritatis , aman-
tes non cognoscen-
tes, mercedem iusti-
tiæ, non adhærentes
bono , iusto iudicio
viduæ & orphano mi-
nime adtendentes ,
vigilantes non ad ti-
morem Dei , sed ad
malum. A quibus lõ-
ge absunt , mansue-

ρας μεστή. ἔστι γὰρ ὁδὸς τοῦ
θανάτου αἰωνίου μετὰ τι-
μωρίας· ἐν ᾗ ἐστι τὰ
ἀπολλοῦντα τὴν ψυχὴν
αὐτῶν , εἰδωλολατρεία ,
θρασύτης , ὕψος δυνά-
μεως , ὑπόκρισις , δι-
πλοκαρδία , μοιχεία , φό-
νος , ἁρπαγὴ , ὑπερη-
φανία , παράβασις , δό-
λος , κακία , αὐθάδεια ,
φαρμακεία , μαγεία ,
πλεονεξία , ἀφοβία θεοῦ.
διώκται τῶν ἀγαθῶν ,
μισοῦντες ἀλήθειαν , ἀ-
γαπῶντες , οὐ γινώσκον-
τες μισθὸν δικαιοσύνης ,
οὐ κολλώμενοι ἀγαθῷ ,
οὐ κρίσει δικαίᾳ χήρᾳ καὶ
ὀρφανῷ προσέχοντες ,
ἀγρυπνοῦντες οὐκ εἰς φό-
βον θεοῦ , ἀλλ' ἐπὶ τὸ
πονηρόν. ὧν μακρὰν καὶ πόῤῥω πραΰτης ,

καὶ ὑπομονή· ἀγαπῶντες μάταια, διώκοντες ἀνταπόδομα, οὐκ ἐλεοῦντες πτωχόν, οὐ πονοῦντες ἐπὶ τῷ καταπονουμένῳ, εὐχερεῖς ἐν καταλαλίᾳ, οὐ γινώσκοντες τὸν ποιήσαντα αὐτούς, φονεῖς τέκνων, φθορεῖς πλάσματος θεοῦ, ἀποστρεφόμενοι τὸν ἐνδεόμενον, καταπονοῦντες τὸν θλιβόμενον, πλουσίων παράκλητοι, πενήτων ἄνομοι κριταί, πανθαμάρτητοι.

tudo, & vigilantia: diligentes vana, vindictæ amatores, non miſerentes egeno, non laborantes ad leuandum oppreſſum, ad detractioné prompti, & faciles, non cognoſcentes factorem ſuum, liberorum homicidæ, corruptores creaturæ Dei, ſe ab indigente auertentes, opprimentes, oppreſſum, diuitum aduocati, pauperum iniqui iudices, per omnia peccatores.

γʹ. Καλὸν οὖν ἐστι μαθόντα τὰ δικαιώματα κυρίου, ὅσα προγέγραπται, ἐν τούτοις περιπατεῖν. ὁ γὰρ ταῦτα ποιῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ δοξασθήσεται. ὁ ἐκεῖνα ἐκλεγόμενος μετὰ τῶν ἔργων αὐτοῦ συνα-

III. Æquum eſt igitur eum qui didicit iuſtificationes Domini, quæ prius ſcriptæ ſunt, in eis ambulare, qui enim eas facit in regno Dei glorificabitur: qui vero illa eligit, cum ſuis operi-

Epilogus totius epiſtolæ.

bus peribit. Propterea resurrectio, propterea retributio. Interrogo eminétes inter vos, si accipitis aliquod bonæ voluntatis meæ consilium, habetis vobiscum, quibus bene fecistis, nolite eos derelinquere. Prope est enim dies, in quo omnia cum eo, qui malus est, peribunt. Prope est Dominus & merces eius. Etiam atque etiá rogo vos, estote vobismetipsis boni legiferi, vobis ipsis manete consultores fideles. Tollite ex vobis omnem simulationem. Deus vero totius mūdi dominator det vobis sapientiam, scientiam, intelligentiam, cognitionem iustificationum suarum in patientia Estote discipuli Dei, exquirentes quid à vobis postulet Dominus. Et

πολεῖται. διὰ τοῦτο ἀνάστασις, διὰ τοῦτο ἀνταπόδοσις. ἐρωτῶ τοὺς ὑπερέχοντας, εἴ τινά μου γνώμης ἀγαθῆς, λαμβάνετε συμβουλίαν. ἔχετε εἰς οὓς ἐργάσασθε, μεθ' ἑαυτῶν, μὴ ἐγκαταλίπητε. ἐγγὺς γὰρ ἡμέρα ἐν ᾗ συναπολεῖται. πάντα τῷ πονηρῷ. ἐγγὺς ὁ κύριος, καὶ ὁ μισθὸς αὐτοῦ. ἔτι καὶ ἔτι ἐρωτῶ ὑμᾶς ἑαυτῶν· γίνεσθε νομοθέται ἀγαθοὶ, ἑαυτῶν μένετε σύμβουλοι πιστοί. ἄρατε δὲ ἐξ ὑμῶν πᾶσαν ὑπόκρισιν. ὁ δὲ θεὸς ὁ παντὸς τοῦ κόσμου κυριεύων δώῃ ὑμῖν σοφίαν, ἐπιστήμην, σύνεσιν, γνῶσιν τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ ἐν ὑπομονῇ. γίνεσθε δὲ θεοδίδακτοι ἐκ-

ζητοῦντες τί ζητεῖ κύριος ἀφ' ὑμῶν. καὶ ποιεῖτε, ἵνα σωθῆτε ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. εἰ δέ τίς ἐστιν ἀγαθοῦ μνεία, μνημονεύετέ μου, μελετῶντες ταῦτα· ἵνα καὶ ἡ ἐπιθυμία, καὶ ἡ ἀγρυπνία εἰς τὸ ἀγαθὸν χωρήσῃ, ἐρωτῶ ὑμᾶς χάριν αἰτούμενος· ὡς ἔτι τὸ καλὸν σκεῦός ἐστι μεθ' ὑμῶν, μὴ ἐκλείπητε μηδενὶ αὐτῶν, ἀλλὰ συνεχῶς ἐκζητεῖτε ταῦτα, καὶ ἀναπληροῦτε πᾶσαν ἐντολήν. ἔστι γὰρ ταῦτα ἄξια. διὸ μᾶλλον ἐσπούδασα γράψαι ἀφ' ὧν ἠδυνήθην, εἰς τὰ εὐφρᾶναι ὑμᾶς. σώζεσθε ἀγάπης τέκνα, καὶ εἰρήνης. ὁ κύριος τῆς δόξης καὶ πάσης χάριτος μετὰ τοῦ πνεύματος ὑμῶν. Ἀμήν.

facite, vt ſalui ſitis in die iudicii. Si qua eſt vero bonæ rei recordatio, mei memento-te, hæc meditantes, vt & deſiderium, & vigilantia in aliquod bonum euadat. Rogo vos gratiam hanc efflagitans: pulchrum hoc vas vobiſcũ eſt, in nullo horum deficite; ſed indeſinenter hæc exquirite, & adimplete omne mandatum. Hæc enim digna ſunt. Quare quãtum potuis diligentius laboraui vobis ſcribere, vt vos exhilararem. Salui eſtote dilectionis filii & pacis. Dominus gloriæ & omnis gratiæ ſit cũ Spiritu veſtro. Amen.

ΤΕΛΟΣ.

FINIS.

DOMNI

HVGONIS MENARDI

MONACHI CONGREGATIONIS SANCTI MAVRI:

NOTÆ ET OBSERVATIONES

IN

EPISTOLAM CATHOLICAM

QVÆ S. BARNABAE APOSTOLI nomine circumfertur:

Ex antiquo manuscripto Bibliothecæ Corbeiensis.

DE SANCTO BARNABA, ET EIVS EPISTOLA.

NOTÆ ET OBSERVATIONES.

SANCTVS Barnabas natione Cyprius, gente Iudæus, tribu Leuites, qui & Ioseph appellatus, vnus è Septuaginta duobus, Christi discipulis fuit, vt docent Clemens Alexandrinus lib. 2. Stromatum: & Eusebius lib. 1. hist. Eccl cap. 12. & lib. 2. cap. 1. Agrum quem habebat vendidit, & attulit pretium, & posuit ante pedes Apostolorum, vt scribitur Act. 4. vna cum sancto Paulo gentium Apostolus declaratus est à Prophetis & Doctoribus, qui erant Antiochiæ, Spiritu sancto reuelante, Act. 13. Multas terras & maria obiuit ad Christi fidem disseminandam, multis ac variis exantlatis laboribus. Multas Ecclesias fundauit, inter quas Mediolanensem. De tempore quo passus est, nihil certi statui potest, cum nullus alicuius notæ scriptor antiquus suppetat, qui de illius morte scripserit, vt notat Baronius. Ferunt quandam ab eo scriptam esse epistolam, quæ inter Canonicas scripturas

non habetur, quam etſi citent Clemens Alexandrinus & Origenes, tamen inter ſcripturas dubias, nothas & apocryphas connumeratur, cum nunquam Eccleſiæ auctoritate pro Canonica recepta ſit. Quod ſatis experientia conſtat, & ex Euſebio lib. 3. hiſt. Eccleſiaſticæ cap. 19. qui eam inter ſcripturas minime germanas recenſet. *Inter ſcripturas minime legitimas annumerantur acta Pauli, & liber qui vocatur Paſtor, & Apocalypſis Petri,* καὶ πρὸς τούτοις ἡ φερομένη Βαρνάβα ἐπιστολή. id eſt, *quibus addatur quæ fertur nomine Barnabæ epiſtola.* Idem cenſet Diuus Hieronymus lib. de ſcriptoribus Eccleſiaſticis. *Barnabas Cyprius, qui & Ioſeph Leuites cum Paulo gentium Apoſtolus ordinatus vnam ad ædificationem Eccleſiæ pertinentem epiſtolam compoſuit, quæ inter apocryphas ſcripturas legitur,* & lib. 13. commentariorum in Ezechielem cap. 43. *Vitulum autem qui pro nobis immolatus eſt, & multa ſcripturarum loca, & præcipue Barnabæ epiſtola, quæ habetur inter ſcripturas apocryphas, nominat.* Eiuſdem ſententiæ eſt Nicephorus Calliſtus lib. 2. cap. 46. & lib. 4. cap. 33. Nicephorus Patriarcha Conſtantinopolitanus in Canone ſcripturarum eam inter ſcripturas noui teſtamenti, ὅσαι ἀντιλέγονται, id eſt, quibus contradicitur, recenſet, non vero inter apocryphas. De illa tacet Synodus Romana ſub Gelaſio Papa ſola Barnabæ Euangelii facta mentione, quod inter ſcripturas apocryphas connumerat. Illius ſæpe meminit Alexandrinus, multoſque ex ea profert locos, quemadmodum & Origenes, quos omnes in noſtris ob-

seruationibus notauimus: eamque citat sanctus Gregorius Nazianzenus in Philocalia. Sanctus Hieronymus in libro de interpretatione nominũ Hebraicorum post explicationem, quæ reperiuntur in Apocalypsi, interpretatur ea quæ extant in sancti Barnabæ epistola, Hoc modo. *De epistola Barnabæ. Abraham pater videns populum, &c.* Hi sunt veteres auctores, qui de hac epistola scripserunt, aut meminerunt. Quæ quidem iure inter scripturas apocryphas à citatis auctoribus connumeratur, tum quia, an Barnabæ sit, incertum est: tum quia in ea quædam reperiuntur, quæ difficultate minime carent. Siquidem nonnullæ sunt in ea salebræ, ad quas minus cauti offendere possint, quas tamen pro modulo explanaui; non eo quidem animo, quasi velim eam ab omni nęuo pertinacius excusare, quemadmodum hodie video nonnullos, qui vetera quædam monumenta à se edita, continentia meras nutricularum nænias, seu potius ægroti veteris somnia, quæ ad primum intuitum viris doctis nauseam moueant, tanta animi contentione (quamuis sine ratione) defendere conantur, vt velint ea scriptorum omnium veterum ac recentiorum auctoritati pręferri. Nec id mouere quemquam debet, quod Clemens Alexandrinus, & Origenes, cum hanc citant epistolam, nunquam eam apocrypham esse dixerint. Siquidem eiusmodi auctores sæpe vtuntur apocryphis: & libro Enoch, Pastoris, Matthiæ traditionum libro, Petri Apocalypsi, Euangelio Ægyptio-

rum, & ſimilibus. Vnum tamen certum eſt hanc epiſtolam, quæ modo à nobis exit, eam eſſe quam ſanctus Hieronymus, Clemens Alexandrinus, & Origenes olim præ manibus habuerunt, cum omnes locos ab illis ex ea citatos, in hac quam edimus, epiſtola, reperire liceat. Et ex noſtris obſeruationibus manifeſtum erit: vno excepto, qui profertur à Clemente Alexandrino lib 6. Stromatum, cum exponens hunc Pſalmiſtæ locum: *Hæc porta Domini, iuſti intrabunt per eam*, ſic ait: ἐξηγούμενος τὸ ῥητὸν τοῦ Προφήτου, Βαρνάβας ἐπιφέρει· πολλῶν πυλῶν ἀνεῳγυιῶν, ἡ δικαιοσύνη αὕτη ἐστὶν, ἐν ᾗ οἱ μακάριοι πάντες οἱ εἰσελθόντες, id eſt, enarrans dictum Prophetę, Barnabas infert: cum multæ portę ſint apertæ, quæ eſt iuſtitia, ea eſt in Chriſto, in quam beati ſunt omnes, qui ſunt ingreſſi. Sed puto, aut lapſum eſſe memoria Clementem Alexandrinum, aut certe locum eſſe deprauatum, & legendum eſſe Κλήμης, non Βαρνάβας. Nam hic locus habetur in epiſtola ſancti Clementis ad Corinthios, vbi idem locus Pſalmiſtæ exponitur: αὕτη ἡ πύλη τοῦ κυρίου, δίκαιοι εἰσελεύσονται ἐν αὐτῇ· πολλῶν οὖν πυλῶν ἀνεῳγυιῶν, ἡ ἐν δικαιοσύνῃ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐν Χριστῷ ἐν ᾗ μακάριοι πάντες οἱ εἰσελθόντες· id eſt, hęc porta Domini iuſti intrabunt in eam. Cum igitur multæ portæ apertæ ſint, quæ in iuſtitia eſt, eadem, & in Chriſto eſt, in quam beati omnes qui intrarunt. Ex quo loco legendum eſt apud Clementem Alexandrinum ἡ ἐν δικαιοσύνῃ, & exponendum: *ea quæ in iuſtitia eſt*: Id etiam patet ex ipſo Clemente Alexan-

drino lib. 1. Stromatum, vbi idem locus, ſed longior citatur ex eadem epiſtola ſancti Clementis ad Corinthios, nominato tantum ſancto Clemente circa finem contextus, paucis verbis mutatis: hoc modo. *Hæc eſt porta Domini; iuſti intrabunt in eam: cum ergo multæ apertæ ſint portæ in iuſtitia, hæc fuit in Chriſto, in quam beati omnes qui intrarunt, & iter ſuum direxerunt in ſanctitate cognoſcendi poteſtate prædita:* αὐτίκα ὁ Κλήμης ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ κατὰ λέξιν φησὶ τὰς διαφορὰς ἐκτιθέμενος τῶν κατὰ τὴν ἐκκλησίαν δοκίμων. ἤτω τις πιστός· ἤτω δυνατός τις γνῶσιν ἐξειπεῖν· ἤτω σοφὸς ἐν διακρίσει λόγων· ἤτω γοργὸς ἐν ἔργοις· id eſt, *iam Clemens in Epiſtola ad Corinthios, His verbis, inquit, exponens differentiam eorum, qui ſunt probati in Eccleſia, ſit aliquis fidelis, ſit potens in explicanda cognitione, ſit ſapiens in diſcretione ſermonum, ſit ſtupendus in operibus.* Tandem notandum eſt quoſdam exiſtimaſſe hæc verba Clementis Alexandrini lib. 2. Stromatum: ὁ νόμος ἀπαγορεύει ἀδελφῷ δανείζειν, id eſt, lex prohibet fratri fœnerari, *&c.* citari ex epiſtola Barnabæ, quod non ita eſt: ſed paulo ante citantur hęc verba ex Barnaba, quæ in hac epiſtola habentur ſub finem illius, ἀμέλει μυστικῶς ὁ Βαρνάβας· Ὁ δὲ θεὸς ὁ τοῦ παντὸς κόσμου κυριεύων φησὶ, δῴη καὶ ὑμῖν γνῶσιν, &c. vſque ad illa verba, ἀγάπης τέκνα καὶ εἰρήνης, &c quæ ſunt ex textu Clementis Alexandrini, qui tandem ſubiungit, *ſufficit hoc dicere, quod lex prohibet fratri fœnerari,* quæ quidem verba non extant in hac epiſtola, quæ ſancto Barnabę adſcribitur. Tenuis quædam difficultas reſtat circa nomi-

na Hebraica, quę ſanctus Hieronymus profert ex epiſtola ſancti Barnabæ in libro de nominibus Hebraicis. Siquidem vnum eorum, nempe *Nahum* in epiſtola deſideratur: ſic enim ait ſanctus Hieronymus, *Manaſſes, oblitus, Nahum, germen.* Sed error obrepſit: & legendum eſt, *Naue*, vt habetur in hac epiſtola, qui fuit pater Ioſue, iuxta Septuaginta: vel *Nun*, quod idem eſt ſecundum textum Hebraicum. Et ratio eſt, quia *Nahum*, non ſignificat germen, ſed conſolatorem, teſte eodem Hieronymo libri citati capite de Iona, & Nahum. *Nahum*, inquit, *Conſolator* à radice נִחֵם, id eſt, conſolari. At Naue, ſeu Nun eſt germen iuxta eumdem Hieronymum eiuſdem lib. cap. 1. *Naue, ſemen, germen, vel pulchritudo*, à verbo coniugationis *Niphal.* יִנּוֹן id eſt, germinabit.

Cum autem hęc vnica feratur ſancti Barnabæ epiſtola, notandum tamen eſſe putaui epiſtolam ſancti Pauli ad Hebræos à Tertulliano libro de pudicitia ſancto Barnabę attribui, vt clarum eſt ex eius verbis. *Extat enim & Barnabæ titulus ad Hebræos. adeo ſatis auctoritatis viro, vt quem Paulus iuxta ſe conſtituerit in abſtinentiæ tenore: aut ego ſolus, aut Barnabas, non habemus hoc operandi poteſtatem: & vtique receptior apud Eccleſias Barnabæ epiſtola illo apocrypho Paſtore Mœchorum. Monens itaque diſcipulos, omiſſis omnibus initiis, ad perfectionem magis tendere; nec rurſus fundamenta pœnitentiæ iacere ab operibus mortuorum:* Impoſſibile *enim eſt, inquit, eos qui ſemel illuminati ſunt, & donum cæleſte guſtauerunt & participauerunt Spiritum ſan-*

ctum, & verbum Dei dulce guſtauerunt, &c. quę verba legere licet in epiſtola Pauli ad Hebræos cap. 6. Hinc capiendus eſt Philaſtrius lib. de hęreſibus cap 60. *Sunt alii qui epiſtolam beati Pauli ad Hebræos non aſſerunt eſſe; ſed dicunt, aut Barnabæ eſſe beati Apoſtoli, aut Clementis.* Vbi haud dubie Tertullianum intelligit. Sed de his ſatis: nunc reſtat, vt de illius argumento ſiue ſubiecto breuiter agam.

Cum Iudæi quidam ad fidem Chriſti conuerſi galaticarentur (vt cum Tertulliano loquar) hoc eſt, legem Moſaicam vna cum euangelio retinendam eſſe putarent, idque multis Chriſtianis perſuaderent, ſanctus Barnabas, ſiue quis alius, ſanctum Paulum imitatus eorum doctrinam hac epiſtola conuellere conatur, docetque multis ſcripturæ locis, ac figuris legem Moyſi iam abrogatam eſſe, eique euangelium ſucceſſiſſe. Hîc eſt huius epiſtolę ſcopus; ad quem nonnulla hic, quæ non ſunt προηγουμένου, ſeu præcipui argumenti, ſed veluti ſecundarii tractatus, vt de aduentu Chriſti, paſſione, &c. referuntur: nam illius gratia tractantur, cum ad eius intelligentiam non parum conferant, iuxta morem Oratorum, qui interdum aliò digrediuntur, non inutiliter quidem, cum id plenioris elucidationis gratia facere ſoleant. Sub finem epiſtolæ multa docet Chriſtianos, quæ ad vitam recte inſtituendam plurimum inducunt. Hinc fit, vt hæc epiſtola in duas partes commode diſtribui poſſit: quarum altera eſt didaſcalica, quæ multis argumentis docet nullum eſſe amplius

Epiſtolæ argumentum.

Epiſtolæ diuiſio.

legis Moſaicæ, & Iudaicarum cęremoniarum vſum: altera paręnetica, in qua pręclara & vtilia monite ſalutis & pręcepta dantur.

Prior pars epiſtolæ.

Prior pars capita duodecim complectitur. In primo de ceſſatione ſacrificiorum Moſaicę legis agitur; in ſecundo de ieiuniorum eiuſdem legis abolitione, in tertio agitur de inſtantibus calamitatibus, admonenturque fideles, ad virtutum ſtudium, quod Iudæi ſuis ieiuniis & cęremoniis poſtponebant: In quarto tractatur de Chriſti aduentu, miſſione Apoſtolorum, Chriſti paſſione & exaltatione, in quinto de hominis reparatione diſputatur, in ſexto rurſus de Chriſti paſſione, & de quibuſdam illius circumſtantiis, in ſeptimo de antiquatione circumciſionis veteris, & de circumciſione aurium & cordis. In octauo de eſcis prohibitis in veteri lege, deque illarum myſtica interpretatione: in nono de baptiſmo & cruce: in decimo de reprobatione populi Iudaici, & gentilium electione: in vndecimo de abrogatione ſabbati Iudaici: in duodecimo de templi Iudaici repudiatione ac demolitione, & de templi ſpiritalis ædificatione.

Secunda pers epiſtolæ.

Secunda pars duobus capitibus abſoluitur. In primo agitur de via lucis, hoc eſt, de iis quę Chriſtiano agenda ſunt; in altero de via tenebrarum, hoc eſt, de iis, quę animæ fideli fugienda ac vitanda ſunt: tum demum ſequitur epilogus.

Hæc autem epiſtola ab Origene lib. 1. contra Celſum ſub finem, Catholica, id eſt, vniuerſalis appella-

pellatur: *Extat sane in Barnabæ Catholica epistola scriptum, &c.* quia non ad vnam certam gentem, aut nationem scripta est, sed ad omnes Christianos: Ita enim diffiniuntur Catholicæ Apostolorum epistolæ, vt manifestum est ex Leontio lib. de Sectis c. 2. Καθολικαὶ δὲ ἐκλήθησαν, ὅτι οὐ πρὸς ἓν ἔθνος ἐγράφησαν, ὡς αἱ τοῦ Παύλου, ἀλλὰ καθόλου πρὸς πάντα· id est, Catholicæ dictę sunt, quod non ad vnam scriptæ sunt gentem, vt Pauli epistolæ, sed generaliter ad omnes.

Pag. 1. lin. 9. [*Auete filii & filiæ.*] Hoc est exordium huius epistolæ, in quo salutat fideles, ipsisque plurimum gratulatur, ob gratiam Spiritus sancti ipsis à Deo infusam: nec mediocriter lætatur ob multa bona, quę sibi ex eorum fide obuenerunt: profiteturque se hanc epistolam ad eos scribere, ob mercedem, quam se inde à Deo consecuturum sperat. Tandemque propositis tribus constitutionibus Domini, promittit se monstraturum ea per quæ maiorem lætitiam, spiritalem videlicet adipiscantur. Hoc autem exordium variis mendis consperſum est, vel ob negligentiam exscriptoris, vel ob melioris exemplaris defectum, quibus mederi difficile est, ob Græci textus tam immanem lacunam.

Lin. ead. [*Filii & filiæ.*] Ita fideles appellat, quos per Euangelium genuit: & hic stilus Apostolicus est: Ioan. 1. cap. 2. *Filioli mei, hæc scribo vobis.* Pauli 1. ad Cor. 2. *Sed vt filios meos carissimos moneo.* Et paulo post. *Ideo misi ad vos Timotheum, qui est fi-*

lius meus charißimus. Vnde 1. Petri cap. 2. *ſicut modo geniti infantes.* Ipſi ergo Chriſtiani filii Apoſtolorum ſunt, ab ipſis ſpiritaliter geniti, Apoſtoli vero patres. Hinc Paulus 1. Cor. cap 4. *Nam ſi decem millia pædagogorum habeatis in Chriſto: ſed non multos patres: nam in Chriſto Jeſu per Euangelium ego vos genui.* Ad Gal. 4. *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur in vobis Chriſtus.*

Lin. 14. [*In pace.*] Eſt traiectio figura, & reuocandum eſt vocabulum ad τὸ *Aue.* Apoſtolorum eſt dare pacem initio epiſtolarum. Paulus paſſim: *Gratia vobis & pax à Deo,* 1. Petri 1. *Gratia vobis, & pax multiplicetur.* 2. Ioan. 1. *Sit vobiſcum gratia, miſericordia, pax à Deo patre magnarum.* Ita correctum videtur in codice manuſcripto cum antea legeretur, *magnare,* ex quo efficies *magnarum rerum.*

Lin 16. [*Dei æquitate.*] Id eſt, Dei gratia, bonitate, humanitate, miſericordia. Æquus eſt bonus, benignus, amicus, humanus: iniquus contra, iuxta illud Naſonis.

Æqua Venus Teucris, Pallas iniqua fuit.

Supra modum exhilaror. Exhilaratur, ſeu lætatur Barnabas de fidelium donis & gratia, vt pater ſapiens de filiorum profectu. Vnde Paulus ad Philipp. cap. 2. *Implete gaudium meum, vt idem ſapiatis, eamdem caritatem habentes,* & cap. 4. *Itaque fratres mei & deſideratiſſimi gaudium meum & corona mea,* 1. ad Theſſal. cap 2. *quæ eſt noſtra ſpes, aut gaudium, aut corona gloriæ? Nonne vos ante Dominum noſtrum Jeſum in aduentu eius. vos enim eſtis gloria noſtra & gaudium.* Ad

Philem. cap.1. *Gaudium enim magnum habui, & consolationem in caritate tua.* Ioan. epist. 3. *Maius horum non habeo gaudium, quam vt audiam filios meos in veritate ambulare.* Prou. 10. & 15. *Filius sapiens lætificat patrem:* & cap.29. *Vir qui amat sapientiam, lætificat patrem suum.*

Lin.22. [*Quod sic naturalem gratiam accepistis.*] Infra. *Qui naturale donum doctrinæ suæ posuit in nobis.* In textu Græco, τὴν ἔμφυτον δωρεὰν· Naturalis gratia est firma, altius radicata, bene insita, & plantata in anima iusti. ἔμφυτον est, insitum, & Sap 12. ἔμφυτος ἡ κακία· id est, naturalis malitia, hoc est, obfirmata & inueterata. Metaphora ab arboribus, quæ altis defixæ radicibus terræ firmiter inhærent. *Accepistis*, à Deo

Pag.2 lin.7 [*Ab honesto fonte Dei.*] Ex quo omnia bona, maxime ea quæ ad vitam ęternam conferunt, profusissime scaturiunt: ita Ps. 17. *Quoniam apud te est fons vitæ.* Esaiæ 12. *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris.* Hieremiæ 2. *Me dereliquerunt fontem aquæ.* Honesto, id est, egregio. Glossæ veteres *Honestus, egregius.* ἀξιόλογος·

Lin.12. [*Multa mihi bona successerunt.*] Spiritalia videlicet, in mercedem Euangelicæ prædicationis.

Lin 14. [*Æquitatis.*] Id est, iustificationis, vt infra.

Lin.16. [*Fors.*] Lege, *forsan*, quo vocabulo vtitur, modestiæ gratia. *In illo*, id est, in hoc, in hac re.

Lin. 22. [*Vitæ.*] Æternę videlicet. *Illius.* Hoc

vocabulum videtur redundare, aut certe dicendum eſt poſt illa verba, ſuper animam meam, quędam deeſſe.

Lin. ead. [*Cogitans ergo hoc.*] τὸ hoc, videtur redundare.

Lin. 28. [*Spiritu ſeruientes.*] Lege, *Spiritu ſeruiens,* iuxta illud Pauli ad Philipp. 3. *Spiritu ſeruimus Deo.*

Lin 29. [*Hoc in mercede.*] Hæc vocabula videntur tranſpoſita. Hæc igitur periodus ſic legenda eſt *Cogitans ergo (quaſi curæ mihi fuerit , vt vobiſcum partiar ex eo quod accepi) futurum mihi hoc in mercede talibus ſpiritu ſeruiens, adpropiaui,* &c.

Lin. ead. [*Adpropiaui pauca vobis,* &c.] Hæc verba vſque ad illa, *tres ſunt ergo*, &c. citat Clemens Alexandrinus lib. 2. Strom.

Pag. 3. lin. 4. [*Tres ſunt ergo conſtitutiones Domini.*] Id eſt, tria conſtituit Deus ad noſtram ſalutem. *Vitæ ſpes.* Æternæ videlicet. *Initium.* Nempe vitæ perfectæ. *Conſummatio.* Id eſt, perfecta caritas, prout adquiri poteſt in hac vita. Primo igitur præcedit ſpes vitæ æternæ, quę nos extimulat, ad ea, quæ recta ſunt agenda, deinde initium bonorum operum videlicet, quæ aſſidue verſata, & ſine intermiſſione cum animi feruore repetita nos perducunt ad conſummationem, hoc eſt, perfectam caritatem.

Lin. 11 [*Et futurorum dedit nobis initia ſcire.*] Per initia futurorum intelligitur fides, quę eſt fundamentum, ac veluti primordium, eorum quæ nobis in cœlis reuelabuntur. Fides enim eſt veluti

prælibatio quædam futuræ gloriæ, iis, dico, fidelibus, qui diuina sapiunt.

Lin. 15. [*Accedere.*] l. *accedite. Ad aram illius.*] Id est, ad sublimem mysteriorum eius cognitionem *Vnus ex vobis.* Id est, similis vobis, vt Gen 3. *Ecce Adam quasi vnus ex nobis.* Eamdem phrasim infra repetit.

Lin. 21. [*Per quæ in plurimis lætiores sitis.*] quia doctrina Apostolica non mediocri lætitia & consolatione fideles afficit; spiritali quidem, quæ vera & sola lætitia est. Ita Ioan. ep. 1. cap 1 *Et hæc scribimus vobis, vt gaudeatis, & gaudium vestrum sit plenum.* Et Paulus ad Philipp. 1 *Ad profectum vestrum, & gaudium fidei.*

Lin. 23. [*Cum sint dies nequissimi.*] Ita Paulus ad Ephes. 5. *quoniam dies mali sunt.* Mali dicuntur dies ob nequitiam hominum, in quibus regnat peccatum. Hic autem incipit prima pars huius epistolæ: & primo proponit, quare sint Dei iustificationes & mandata inquirenda; tum recenset virtutes, quibus fides nostra fulcienda sit; tandemque ostendit, quam vani fuerint Iudæi, qui vniuersam iustitiam in suis sacrificiis & cæremoniis legalibus positam esse censuerunt, ostenditque eiusmodi sacrorum abolitionem.

Lin 25. [*Contrarius.*] Id est, Satan, Glossarium vetus mss. satan, aduersarius, contrarius.

Lin. ead. [*Habeat huius sæculi potestatem.*] Vnde Ioan 12. 14. & 26. *Princeps huius mundi*, & ad Eph. 6. *sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi re-*

ctores tenebrarum harum. Contrarius ergo, id eſt, ſatan, & diabolus habet poteſtatem huius ſæculi, id eſt, mundi, ſed tenebrarum harum, hoc eſt, malitiæ mundanæ, cui præeſt, id vnum ſtudens, vt vias Domini rectas ſubuertat, homines inferendo & inducendo in tentationem, eoſque à gratia Dei deturbando. Origenes lib. I. περὶ ἀρχῶν cap. 5. dubitat an princeps huius mundi diabolus ſit, ſiue quis alius: *Nec non,* inquit, *& quidem Angeli diaboli nominantur, ſed & princeps mundi huius, qui vtrum ipſe ſit diabolus, an alius quis, nondum manifeſte declaratum eſt.* Nulli tamen dubium eſſe debet, quin princeps huius mundi, vel contrarius habens huius ſæculi poteſtatem, vt loquitur ſanctus Barnabas, diabolus ſit. Nam cum omnes cæleſtes illi ſpiritus, qui ob ſuperbiam à gratia Dei exciderunt, diaboli ſint, & princeps huius mundi ex eis vnus ſit, & eorum caput, clarum eſt eum eſſe diabolum.

Lin. 27 [*Debemus adtendentes inquirere æquitates Domini.*] Ita Paulus capite citato ad Eph *Propterea nolite fieri imprudentes quæ ſit voluntas Dei.* Æquitates hoc loco ſunt iuſtitiæ, ſeu iuſtificationes.

Lin. 30. [*Fidei ergo noſtræ adiutor eſt timor, &c.*] Expuncto verbo ſubſtantiuo lege vno verbo, *adiutores*, vt in textu Græco apud Clementem Alexandrinum lib. 2. Strom. qui hunc locum profert, συλλήπτορες· quam vocem ita explicat Heſychius. συλλήπτορα, συναγωνιστήν· id eſt, adiutorem. Et in Gloſſis veteribus, σύλληψις, βοήθεια, *opitulatio.* *Caſta,* id eſt, integra.

Pag. 4. lin. 20. [*Plenus ſum holocauſtomatibus arietum, & pinguaminibus agnorum.*] Ita in veteri editione textus Hebraici Cardinalis Ximenes, vbi tantum poſt vocem מְרִיאִים id eſt, agnorum ponitur accentus diſtinctiuus: Quam tamen interpunctionem non agnoſcit ſanctus Hieronymus hunc locum explanans: *Plenus ſum: hoc ſenſu eſt explicandum: nulla re indigeo, Domini eſt terra & plenitudo eius.* quemadmodum Tertullianus lib aduerſus Iudæos: *& adhuc dicit: & holocauſtomata, & ſacrificia veſtra, & adipem hircorum, & ſanguinem taurorum nolo.* Ita ſanctus Cyprianus lib. 1. de teſtimoniis aduerſus Iudæos. At Septuaginta interpretes ſic legunt: πλήρης εἰμὶ ὁλοκαυτωμάτων κριῶν· id eſt, plenus ſum holocauſtis arietum: cætera referuntur ad verbum βούλομαι.

Lin. 25. [*Nec ſi veniatis videre mihi,*] lege *videri,* vt apud Tertullianum loco citato: *Nec ſi veniatis videri mihi:* iuxta Septuaginta interpretes, οὐδ᾽ ἂν ἔρχησθε ὀφθῆναί μοι· id eſt, nec ſi veniatis apparere mihi. *Videri* mihi eſt videri à me, phraſis Græca. Vulgo, *cum veneritis ante conſpectum meum,* iuxta textum Hebraicum.

Lin. 30 [*Si attuleritis mihi ſimilaginem, vanum, ſupplicamentum execratio mihi eſt.*] Ita fere Tertullianus libro citato: *Quoniam ſi attuleritis mihi ſimilam, vanum ſupplicamentum execramentum mihi eſt.* In textu Græco: ἐὰν φέρητε σεμίδαλιν, μάταιον, θυμίαμα βδέλυγμά μοί ἐστι· id eſt, ſi obtuleritis mihi ſimilam, vanum, incenſum, abominatio mihi eſt. Vbi vides τὸ va-

num, tum in ep. tum apud Tertul. diſtinguendum eſſe à vocabulo, *ſupplicamentum:* Quod patet etiam ex ſancto Hilario in pſal. 2. qui addit verbum, eſt: *ſi afferatis ſimilaginem, vanum eſt.* Et ſupplicamentum in his locis pro thymiamate, ſeu incenſo ponitur: *Et diem magnum*: ita apud Septuaginta, *ieiunium*; ita apud Septuaginta.

¶ Pag. 5. lin. 7. [*Ferias.*] Apud Septuaginta ἀργίαν· id eſt, otium, ſed interpres huius epiſtolæ legiſſe videtur ἀργίας· id eſt, ferias. Gloſſæ veteres: ἀργίαι αἱ σχολαί· *feriæ.*

Lin. 9. (*Hæc ergo vacua fecit.*) Sacrificia veteris legis.

Lin. 12. (*Quæ ſine iugo neceſſitatis.*) Id eſt, quæ non eſt aſtricta legi Moſaicæ. Ita Paulus ad Gal. 5. *State & nolite iterum iugo ſeruitutis contineri.* Et infra eodem capite dicit: *Vos enim in libertatem vocati eſtis.* Nempe ſoluti à iugo legis veteris per Ieſum Chriſtum. Vides ergo, vt conſonant Barnabæ verba Pauli doctrinæ.

Lin. 14. (*Humanam habeat oblationem.*) Id eſt, cor habeat præparatum, ad parendum Dei mandatis, vt locus Prophetæ poſtea citatus ſatis indicat.

Lin. 17. (*Nunquid ego præcepi parentibus veſtris.*) Locus habetur Hierem. 7. ad quem hæc habet ſanctus Hieronymus: *Manifeſte intelligitur, quod primum decalogum dederit in tabulis lapideis, ſcriptum digito Dei, & poſt offenſam idololatriæ, caputque vituli poſtea iuſſerit ſibi magis fieri, quam dæmonibus.* Imo ipſa die, qua egreſſus eſt populus de Ægypto, præcipit

Do-

Dominus sibi offerri & immolari primogenita exceptis homine & asino Exodi 13. vbi & repetit pręceptum immolationis Phase, & Exodi 29. præter sacrificia inaugurandorum sacerdotum pręcipitur quotidianum sacrificium matutinum vnius agni, & vespertinum alterius, quæ omnia præcepta sunt ante idololatriam populi in solitudine. Auctor quæstionum ex vtroque testamento mixtim quęst. 103. duo sacrificiorum genera distinguit, *vnum quod per singula genera mandatum est, & aliud quod voluntarium dictum est*. Hoc non fuisse mandatum, illud præceptum fuisse: & ideo eos argui à Propheta, quod sacrificia illa minus deuote, sed negligenter offerrent Iudæi. Sed extorta videtur hæc interpretatio, maxime cum toto hoc capite nulla mentio sit sacrificii voluntarii. Quidam dicunt verba Hieremię intelligenda esse dumtaxat pro illo quadraginta annorum spatio, quo Iudæi in solitudine commorati sunt, dum in terram promissionis introirent, tuncque nullas hostias ex Dei præcepto immolasse, vt habetur Amos cap. 5. Sed quia mandatorum obseruatio, quæ hic ab Hieremia inculcatur, non tantum erat pro illo tempore, quo habitarent in deserto Iudæi: sic id quod dicit Propheta, quod à die, quo educti sunt de Ægypto, nihil Deus de victimis & sacrificiis præcepit, non intelligitur pro illo interuallo, quo in deserto commorati sunt. Nec locus Prophetæ Amos ad rem facit. Nam solam idololatriam, cui in deserto obnoxii fuere, Iudæis exprobrat. Optima explicatio sancti

Irenęi lib. 4. aduersus hęreses cap. 32. vbi scribit his Hieremiæ verbis significari non ob sacrificia eductos fuisse Israelitas de terra Ægypti, sed vt obliti idololatriæ AEgyptiorum possent audire verbum Domini: ac proinde non pręcipue mandatum eis fuisse de sacrificiis, sed de voluntate Dei audienda, & facienda: *Et iterum*, inquit, *significans, quoniam non propter hoc eduxit eos de Ægypto, vt sacrificia ei offerrent, sed vt obliti idololatriæ Ægyptiorum audire vocem Domini possent, quæ erat eis salus & gloria, per eumdem Hieremiam, hoc dicit Dominus: Holocaustomata vestra colligite cum sacrificiis vestris, & manducate carnes, quoniam non sum locutus ad patres vestros, nec de holocaustomatibus & sacrificiis præcepi eis, qua die eduxi eos de Ægypto: sed sermonem hunc præcepi eis dicens: Audite vocem meam, & ero Deus vester*, &c. Et paulo post: *Non enim principaliter hæc* (nempe sacrificia) *sed secundum consequentiam, & propter prædictam causam habuit populus.*

Lin. 23. (*Vnusquisque vestrum aduersus proximum*, &c.) Apud Hieremiam cap.7. hæc ita habentur in versione communi iuxta textum Hebraicum & Gręcum: *Audite vocem meam, & ero vobis Deus, & vos eritis mihi populus, & ambulate in omni via, quam mandaui vobis, vt bene sit vobis.* Sed Apostolus protulit potius sensum, quam verba: & quod dixit Propheta generatim, ille dixit speciatim. Hic mos est Apostolorum, & virorum Apostolicorum, vt sæpe citent sacram Scripturam non iuxta verba, sed iuxta sensum, vt docet de veteri testamento S.

Hieronymus in caput quintum, Amos Prophetæ: *Et hoc in omnibus ſanctis Scripturis obſeruandum eſt Apoſtolos, & Apoſtolicos viros in ponendis teſtimomoniis de veteri teſtamento non verba conſiderare, ſed ſenſum, nec eadem ſermonum calcare veſtigia, dummodo à ſententiis non recedant.* Vt Marci 1. & Matthæi 11. *Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit faciem tuam ante te:* quod habetur Malach. 3. apud quem tamen ſic legitur, tum iuxta textum Hebraicum, tum Græcum: *Ecce mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam.* Sic Matth. 26. & Mar. 14. *Percutiam paſtorem.* Ex Zach. 13. Vbi tamen habetur, tum iuxta textum Hebraicum, tum Græcum: *Percute paſtorem.* Et 1. ad Cor. 2. *Sicut ſcriptum eſt, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparauit Deus his qui diligunt illum.* Qui locus ita habetur. Eſai. 64. *Oculus non vidit, Deus, abſque te, quæ præparaſti expectantibus te.* Sic ſanctus Ignatius in epiſt. ad Trallianos hunc locum, Ioan. 11. ita citat: καὶ πᾶς ὁ ζῶν καὶ πιστεύων εἰς ἐμὲ κἂν ἀποθάνῃ, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα, id eſt, & omnis qui viuit & credit in me, etiamſi mortuus fuerit, viuet in æternum: ſed apud Ioan. ſcribitur, καὶ πᾶς ὁ ζῶν, &c. οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα· id eſt, & omnis qui viuit, &c. non morietur in æternum: & in epiſtola ad Smyrnenſes, citatur illud Matth. 10. ὁ τιμῶν γὰρ προφήτην εἰς ὄνομα προφήτου, &c. id eſt, qui enim honorat Prophetam in nomine Prophetæ, &c. apud quem ita habetur; *qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ,* &c. Ita ſanctus Clemens epiſtola prima

ad Corinthios, οὕτως γάρ που λέγει ἡ γραφή, καταστήσω τοὺς ἐπισκόπους αὐτῶν ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ τοὺς διακόνους αὐτῶν ἐν πίστει id eſt, ſic enim alicubi dicit Scriptura, conſtituam epiſcopos eorum in iuſtitia, & diaconos eorũ in fide. Eſa. 60. Vbi habetur iuxta Septuaginta, καὶ δώσω τοὺς ἄρχοντάς σου ἐν εἰρήνῃ, καὶ ἐπισκόπους σου ἐν δικαιοσύνῃ· id eſt, dabo principes tuos in pace, & epiſcopos tuos in iuſtitia. & ſanctus Iuſtinus Martyr citans initium Geneſeos hoc modo: οὕτω γὰρ Μωσῆς γέγραφεν ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν, καὶ γῆν, εἶτα ἥλιον καὶ σελήνην καὶ ἀστέρας· id eſt, in principio creauit Deus cœlum & terram, deinde ſolem & Lunam, & ſtellas, quæ tamen ſic non habentur cap. 1. Gen.

Lin 27. (*Mendum.*) Lege, *mendax*, ſicut & Zacharię 8. *Iuramentum mendax ne diligatis.*

Pag. 6 lin 9. (*Sacrificium cor contribulatum*, &c.) Ita fere apud Tertullianum lib. contra Iudæos: *Cor contribulatum & humiliatum hoſtia Deo eſt.* Sanctus Irenæus libro quinto aduerſus hæreſes cap. 32. primo citat illud Pſalmi 50. *Sacrificium Deo Spiritus contribulatus*, &c. Et infra eodem capite, ſic ait: *Quemadmodum alibi ait: Sacrificium* Deo *cor contribulatum: odor ſuauitatis Deo, cor clarificans eum qui plaſmauit.* Itaque puto hunc locum Barnabæ mutilum eſſe, & ſic reſtituendum eſſe: *Sacrificium Deo cor contribulatum: odor ſuauitatis Deo cor clarificans eum, qui plaſmauit.* Et: *Sa-Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus: Cor contritum & humiliatum Deus non deſpicit.* Ita vt multi loci ſimul conglobati citentur, iuxta morem Barnabæ; &

priſcorum, vt infra clarius demonſtrabitur, quorum duo proferuntur potius ex ſenſu Scripturæ, quam ex ipſis verbis, quos ſanctus Irenæus mutuauerit ex hac Barnabę epiſtolæ. *Non deſpicit*, in vulgata editione, *non deſpicies*. Vide obſeruationes noſtras in concordiam regularum.

Lin. 16. (*Vt ne quando habeat introitum in nobis.*) Videtur deeſſe vocabulum, *Satan*, vel, *contrarius*, vel quid ſimile, vt legatur; *Vt ne quando contrarius habeat introitum in nobis.*

Lin. 20. (*Dicit ergo iterum.*) cap. 2. Eſt de ieiuniorum Iudaicorum abolitione.

Lin. 22. (*Vt quid mihi ieiunatis?* &c) Reprobat Eſaias ieiunium Iudæorum, quod cum faſtu erat, & triſtitia affectata ad oſtentationem, quale eſt ieiunium hypocritarum Matth. 6 & bonis operibus vacuum, maliſque plenum.

Pag. 7. lin. 11. (*Impotentium.*) id eſt, violentorum.

Lin. 12. (*Commerciorum.*) in textu Græco συναλλαγμάτων· nam συνάλλαγμα eſt commercium. Gloſſæ veteres: συνάλλαγμα, *commercium.*

Lin. 21. (*Et domeſticos ſeminis tui ne deſpicias.*) Iuxta Septuaginta. Vulgo iuxta textum Hebraicum, *Et carnem tuam ne deſpexeris.* De cuius loci diuerſa interpretatione, hęc habet ſanctus Auguſtinus lib 2. de doctr. Chriſt. cap. 11. *Sicut illud Eſaiæ Prophetæ Vnus interpres ait: & carnem tuam ne deſpexeris: alius & domeſticos ſeminis tui ne deſpexeris: vterque ſibimet inuicem atteſtantur: namque alter ab altero exponitur: quia & caro*

posset accipi proprie, vt corpus suum quisque non despiceret, se putaret admonitũ: & domestici seminis translate Christiani possent intelligi, ex eodem verbi semine nobiscum spiritaliter nati. Nunc autem collato interpretum sensu, probabilior occurrit sententia proprie de consanguineis non despiciendis esse præceptum, quoniam domesticos seminis cum ad carnem retuleris, consanguinei potissimum occurrunt. Sed existimo eumdem esse sensum apud Septuaginta, ac in Hebræo, vt sint domestici seminis tui homines, qui sunt eiusdem tecum naturæ & carnis, quod est grauissimum argumentum ad excitandam misericordiam: cui simile est illud sancti Asterii serm. in hęc, *Homo quidam descendebat ab Hierusalem in Jericho*: Ἀδελφοὺς καλοῦμεν ἐκείνους οἳ ἐξ ἑνὸς ἔφυσαν σπέρματος, καὶ μιᾶς γαστρός· οἱ δὲ τὸν αὐτὸν ἔχοντες ποιητὴν, καὶ μίαν μητέρα τὴν γῆν, ἀφ' ἧς διεπλάσθημεν, καὶ ψυχῆς ἀξίωμα παραπλήσιον, εὐσεβείας δὲ καὶ πολιτείας ἕνα θεσμὸν, καὶ τὴν ἐλπίδα τοῦ μέλλοντος τὴν αὐτὴν· πῶς οὐ πάσης ἀδελφότητος καὶ συγγενείας ἐσμὲν ἀλλήλων ἐγγύτεροι· καὶ ὅταν ἄνθρωπον ἴδῃς, σαυτὸν ὁρᾷς ἐν ἐκείνῳ· δεῖ οὖν καὶ τὰ ἐκείνου θεωροῦντα πάθη, λίμον, δίψαν, γυμνότητα καὶ ἄλλων ἔνδειαν, καὶ τὰς νόσους, καὶ τοὺς ἄλλους πειρασμοὺς, ὡς οἰκεῖα πάθη, καὶ συμφορὰς οἰκτείρειν· id est, illos vocamus fratres, qui eodem editi semine, ac eodem vtero geniti, qui vero eumdem habemus creatorem, & eamdem matrem terram, è qua conditi sumus, & eamdem animę dignitatem vnam pietatis & vitæ legem eamdem futuri spem, quomodo nos inuicem non diligimus magis, quam fratres, & consanguinei: si videris hominem, te

ipsum in eo vides. Quare oportet eum, qui eius calamitates videt, famem, sitim, nuditatem, aliamque necessitatem, & morbos, aliasque afflictiones, tanquam proprios dolores, ac damna clementer respicere.

Temporaneam. Ita apud Tertullianum libro de resurrectione carnis. In textu Græco πρώϊμον iuxta textum Hebraicum, id est, matutinum.

Lin. 25. (*Et vestimenta tua.*) Ita apud Tertullianum libro citato. Apud Septuaginta interpretes iuxta textum Hebraicum legitur: ἰάματα, id est, sanitates, pro quo quidam legerunt ἱμάτια, id est, vestimenta, vt notat sanctus Hieronymus hunc locum exponens. Quod ob vocabulorum Græcorum similitudinem contigisse videtur. Hinc factum est, vt interpres Barnabæ Latinus verterit, *vestimenta*, non sanitates. Quod vocabulum sumpsit pro carne, Tertullianus loco citato: *non subsericam vtique, aut pallium, sed carnem volens accipi, ortum carnis resurrecturæ de mortis occasu prædicauit.*

Lin. 29. (*Exclamas.*) Lege, *Exclamabis*, vt apud sanctum Cyprianum libro tertio de testimoniis, *& suadelam malorum*, apud Septuaginta χειροτονίαν, quod quidam exponunt ordinationem, in vulgata editione iuxta textum Hebraicum: *Si desieris extendere digitum.*

Pag: 8. lin. 11. (*Quia in simplicitate,*) lege, *quia cum in simplicitate.*

Lin. 21. (*Oportet ergo.*) 3. caput est de instantibus calamitatibus, cum exhortatione ad virtuté.

Pag. 9. lin. 8. (*Similemus*) id eſt, ſimiles ſimus; & infra pagina 10. Dixit, *ſimiletis*. verbum neutraliter ſumitur.

Lin. 14. (*Imcreidit.*) Ita legendum monui in margine, iuxta illud Danielis 7. *Septuaginta hebdomadæ abbreuiatæ ſunt.*

Lin. 19. (*Regna.*) Ita in textu Græco βασιλεῖαι. In textu Hebraico מַלְכִין id eſt, reges, vt in vulgata, interpretatione.

Lin. 21. (*Et reſurget retro puſillus rex.*) Aliter in vulgata editione: *Et alius conſurget poſt eos, & ipſe potentior erit*, vt in textu Græco & Hebraico. Verum Apoſtolus verba non reddidit, ſed ſenſum, alludẽs ad illum paruulum cornu, quod de medio decem cornuum quartæ beſtiæ ortum tria de cornibus primis, hoc eſt, tres reges contriuit. Ille ergo rex qui dicitur cæteris potentior, ab Apoſtolo appellatur puſillus; quia per illud paruum cornu ſignificatur.

Lin. 22 (*Qui deponet tres in vnum.*) Id eſt, qui tres reges humiliabit, iuxta textum Hebraicum, Græcum, & verſionem communem.

Lin. 23 (*De regnis ſimiliter.*) ſubaudi, *dicendum eſt*: quæ nempe cum ſuis regibus ab illo potentiore funditus euertentur.

Lin. 26. [*Vidit quartam beſtiam*, &c.] Proferuntur ex ſenſu, potius quam ex codice.

Lin. 29. [*Cæteris beſtiis marinis.*] Ita appellantur iuxta illud Danielis: *Et quatuor beſtiæ grandes aſcendebant de mari diuerſæ inter ſe.*

Lin.

Pag.10. lin. 15. [*Et dicunt, quia teſtamentum illorum*, &c.] Intelligit Nazaræos, illiſque ſimiles Chriſtianos, qui legem Moyſi cum Euangelio retinebant.

Lin. 18. [*Noſtrum eſt autem.*] Oſtendit quomodo vetus teſtamentum ſit etiam Chriſtianorum, cum videlicet repudiata lege à Iudæis, quod quidem ſignificatur per fracturam tabularum, noua lex data eſt ſcripta, non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis, cum illis à Deo repudiatis, Chriſtiani fuerunt adoptati in nouum populum, vt infra de eadem tabularum confractione agens, recte docet ſanctus Barnabas, accepto teſtamento à Iudæis per idololatriam abiecto. Quod quidem teſtamentum intelligitur tantum de decalogo, qui in duabus tabulis Dei digito ſcriptis, & à Moyſe fractis continebatur. Origenes libro primo contra Celſum, primas tabulas dicit eſſe legem in cordibus hominum ſcriptam, quæ cum ſuperfuſione peccatorum eſſet abolita: iterum Deus dedit ſcriptam in exciſis per Moſen tabulis lapideis, nimirum prophetico ſermone præparante animam poſt primum peccatum ad ſecundas Dei literas.

Pag. 11. lin. 5. *Populus tuus*, &c. Non dicit Deus, *Populus meus, ſed, populus tuus*, quaſi populus eſſet Moyſi, cuius ille dux erat: quaſi Deus ob idololatriam Iſraelem à facie ſua proiecerit. Vnde Ozee cap. 1. *Et dixit, voca nomen eius, non populus meus: quia vos non populus meus, & ego non ero veſter.*

Lin. 15. [*In ſpem fidei illius*] Spes hic ſumitur pro retributione vitæ æternæ, quæ datur fidelibus ob

fidem, quæ per dilectionem operatur, vt 2, ad Titum, *Expectantes beatam ſpem.*

Lin. 22. [*Iniquum.*] Id eſt, iniquitatem. *Et futuras tentationes*, lege, *ſed & futuras*, &c. tentationes hoc loco ſunt peccata metonymice cauſa pro effectu, quibus ſequentia cohærent.

Lin. 23. [*Sicut dicit Filius Dei, reſiſtamus*, &c.] hanc Chriſti ſententiam in toto Euangelio non repereris, ſed eam audiuit ab ipſo Chriſto, aut ab aliquo diſcipulo: qualis eſt hæc Pauli ſententia. Act. 20. *Et meminiſſe verbi Domini Ieſu, quoniam ipſe dixit: Beatius eſt magis dare, quam accipere.*

Lin. 29. [*Conſiderate opera malæ viæ.*] Alludit ad viam duplicem alteram lucis, alteram tenebrarum de qua infra multis agit.

Lin. 30. [*Non ſeparatim debetis ſeducere vos.*] Id eſt, non debetis vos ab aliorum conſortio ſeparare. Nam ſeducere, eſt ſe ab aliis ſeparare & amouere. Plautus in Aulularia. *Eo nunc ego ſecreto te huc foras ſeduxi.*

Pag. 12. lin. 8. [*Væ illis qui ſibi ſoli intelligunt.*] In tertia perſona iuxta textum Hebraicum, Septuaginta interpretes, apud quos legitur σοφοὶ, non συνετοὶ, atque etiam iuxta ſanctum Cyprianum libro tertio de teſtimoniis ad Quirinum: *Væ qui arguti ſunt in ſemetipſis.* At in editione vulgata hic textus habetur in ſecunda perſona: *Væ qui ſapientes eſtis in oculis veſtris, & coram vobiſmet ipſis prudentes.* Hunc autem locum citat Clemens Alexandrinus libro ſecundo Strom. non ex Eſaia, ſed ex Barnaba,

καὶ Βαρνάβας ὁ Ἀπόστολος, οὐαὶ οἱ συνετοὶ παρ' ἑαυτοῖς, &c. Porro hac sententia docemur eos, qui se ab aliorum societate per schismata seiungunt, suam sequi sapientiam, non Dei. Quod proinde etiam cauetur. Prouerb. 3. *Ne sis sapiens apud temetipsum.*

Lin. 11. [*Simus ergo spiritales.*] Recte: quia vere spiritalis est is, qui posita sensus proprii superbia, Dei sapientiam communitati consentiens sequitur.

Lin. 12. [*Sumus templum consummatum Deo.*] Idem infra *templum Domini inhabitatio cordis nostri est.* Iuxta doctrinam sancti Pauli, de qua infra.

Lin. 16. [*Meditemur timorem Dei.*] Iuxta illud Esa. 33. *Cor tuum meditabitur timorem.*

Lin. 19. [*Dominus non accepta persona iudicat mundum.*] Ad Gal. cap 2. *Deus personam hominis non accipit.* 1. Petri cap. 1. *Et si patrem inuocatis eum, qui iudicat sine acceptione personarum.*

Lin. 22. [*Vnusquisque secundum quæ facit*, &c] Iuxta doctrinam Apostolicam 1. Cor 3. *Vnusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem.* Notanda merces bonorum operum.

Lin. 24. [*Si fuerit bonus*, &c.] Iuxta illud Gen. 4. *Nonne si bene egeris, accipies: sin autem male, statim in foribus peccatum aderit.* Vbi τὸ peccatum est pœna peccato debita.

Lin. 29 [*Adtendite ne quando quiescentes*, &c.] Alludit ad parabolam decem Virginum, Matth. 25.

Pag. 13. lin. 3. [*Potestatem nostram.*] Nostram, id

est, nostri, id est, in nos. *Suscitet*, lege *suscitetur*, aduersus nos videlicet.

Lin. 8. [*Cum videritis tot signa*, &c.] Verbum videritis, est præteritum hoc loco. Nam infra loquitur de subuersione templi Hierosolymitani iam facta.

Lin 10. [*Monstra.*] monstrum signum aliquid sinistri portendens. Glossæ veteres: *Monstrum*, τέρας, σημεῖον, παράδειγμα · quod imminentia monstret, Nonius cap. 5. Vnde & monstra monita deorum. Virgil. 3. Æn.

---primumque parenti
Monstra Deûm refero.

Idem infra. idem etiam docet Festus. Vide Isidorum lib. 11. Orig. cap. 3.

Lin 11. [*Et sic*] i. & quod sic.

Lin. 16. [*Multi vocati*, &c.] Respicit ad illud Matth. 22. cap. *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.*

Lin. 18. (*Propter hoc Dominus sustinuit.*) 4. caput est de Christi passione, aduentu, *&c.*

Lin. 24. (*Sparsione sanguinis illius.*) 1. Petri cap 1. *In aspersionem sanguinis Iesu Christi.* Nota sparsionem sanguinis Christi sumi à Barnaba pro remissione peccatorum. Ex quo liquet nos iustificari per applicationem meritorum Christi. Quid est enim sparsio sanguinis Christi, nisi applicatio passionis illius?

Lin. 26. *Scriptum est enim*, lege, *scripta sunt enim.*

Lin. 30 [*Dicit autem.*] Videntur deeſſe vocabula, *ad nos.*

Pag. 14. lin. 1. [*Vulneratus eſt*, &c] Eſaiæ cap. 53. Vbi huius textus membra ſparſim habentur, non continuo; ſed ea ſimul coniunxit Apoſtolus facilitatis & breuitatis cauſa.

Lin. 5. [*Sanguine illius.*] Vulgo habetur, *liuore eius.* In textu Hebræo חַבּוּרָה quod proprie plagam ſignificat, in qua ſanies congregatur.

Lin. 16. [*Et de futuris non ſumus ſine intellectu.*] In veteri codice, vnde hanc verſionem ſumpſimus, ſic erat, *Et de futurus non ſimus, ſumus ſine intellectu*, ſed hæc corrupta ſunt, & ex puncto, *ſimus*, legendum, *& de futuris non ſumus ſine intellectu*, id eſt, non ignoramus, quæ ventura ſunt.

Lin. 18 [*Dicit autem.*] Videntur deeſſe hęc vocabula, *ad illos.* Nam primus locus ex Eſaia citatus ad nos pertinet, quibus profuit ſanguis Chriſti, Iudæis repudiatis. Poſtea vero dicit ad illos Scriptura ſequentem locum Prouerbiorum, vt oſtendat eos in tenebris ambulantes non potuiſſe retia, & laqueos euitare venantium.

Lin. 19. (*Non iniuſte tenduntur retia auibus.*) Prouerb. 1. cap. iuxta Septuaginta interpretes: οὐ γὰρ ἀδίκως ἐκτείνονται δίκτυα πτερωτοῖς. In textu Hebraico ſine vlla negatione habetur כִּי חִנָּם id eſt, fruſtra enim. Quæ verba quidam proferenda putant per interrogationem, quod mihi arridet, tum quia hoc pacto expoſitio Græca non diſcrepabit à textu Hebraico: tum quia id ſenſus poſtulat. Nam cum ad-

monet ſapientia filium ſuum, vt declinet à ſocietate latronum, bene per ſimilitudinem exprimit hæc facinora in ipſorum perniciem conuerti, ipſiſque eſſe veluti retia, quibus aues implicantur, quæ ſe demittendo inferius, cum altius volare deberent, merito ab illis intercipiuntur. Vnde recte ſequitur: *Ipſi quoque contra ſanguinem ſuum inſidiantur*, peccando videlicet. Nec ibi legendum eſt τὸ *eorum*, loco, *ſuum*, vt de his qui ſpoliantur, locus intelligatur. Nam in textu Græco legitur, θησαυρίζουσιν ἑαυτοῖς κακά· id eſt, ſibi ipſis mala theſaurizant.

Lin. 21. (*Quia iuſte.*) Hic applicat locum citatum ex Prouerb. primo. Nam quemadmodum auibus iuſte retia tenduntur, ſi volando ſe forſitan humilius deprimant, cum poſſent ea ſe altius attollendo deuitare: ſic iuſte peribunt Iudæi, qui cum haberent lucem Scripturarum, in ea non ambularunt, ſed in tenebris: nec ſe in altum extulerunt, ſed humi repſerunt.

Pag. 15 lin. 1. (*Cui dixit.*) Videtur deeſſe τὸ *Pater*. Nam inde probare contendit, & filii excellentiam, quod ſit terrarum orbis Dominus, & quod ei dixerit Pater: *Faciamus hominem*, &c. Quod etiam repetit infra: λέγει γὰρ ἡ γραφὴ περὶ ἡμῶν, ὡς λέγει τῷ υἱῷ. ποιήσωμεν κατ' εἰκόνα, &c. Id eſt, dicit enim Script. de nobis, ſicut dicit filio, ſup Deus vt ex antecedentibus patet, *Faciamus hominem ad imaginem*, &c. Quem ſecuti ſunt antiqui Patres in probanda eiuſdem Filii Dei præſtantia, & diuinitate. Sanctus

Iuſtinus Martyr in dialogo cum Tryphone Iudæo: καὶ τοῦτο αὐτὸ, ὦ φίλοι, εἶπε καὶ διὰ Μωσέως ὁ θεοῦ λόγος μηνύων ἡμῖν, ὃν ἐδήλωσε, τὸν θεὸν λέγειν τούτῳ αὐτῷ τῷ νοήματι ἐπὶ τῆς ποιήσεως τοῦ ἀνθρώπου, λέγων ταῦτα· ποιήσωμεν ἄνθρωπον, &c. Id eſt, hoc ipſum, ô amici, quoque dixit verbum Dei per Moſen indicans nobis, quem eodem intellectu Deum nominandum eſſe declararit, in creatione hominis hæc dicens: *Faciamus hominem*, &c. Theophilus libro ſecundo ad Autolicum: οὐκ ἄλλῳ δέ τινι εἴρηκε, ποιήσωμεν, ἀλλ' ἢ τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ, καὶ τῇ ἑαυτοῦ σοφίᾳ· id eſt, nulli alii dixit: *Faciamus*, quam ſuo Verbo, & ſapientiæ. Idem docet Origenes libro ſecundo contra Celſum. Euſebius Cæſarienſis libro primo hiſtor Eccleſ. cap. 2. *Quin etiam magnus ille Moſes, & Prophetarum omnium antiquiſsimus, dum huius vniuerſi coagmentationem & conſtructionem deſcribens*, τὸν κοσμοποιὸν καὶ δημιουργὸν τῶν ὅλων αὐτῷ δὴ τῷ Χριστῷ, καὶ οὐδ' ἄλλῳ ἢ τῷ θεῷ δηλαδὴ, καὶ πρωτογόνῳ ἑαυτοῦ λόγῳ τὴν τῶν ὑποβεβηκότων ποίησιν παραχωροῦντα διδάσκει., αὐτῷ κοινολογούμενον περὶ τῆς ἀνθρωπογονίας· εἶπε γὰρ, φησὶν, ὁ θεός· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν· Id eſt, *Docet hunc mundi artificem ipſi Chriſto, nulli alii, quam diuino ſcilicet & primogenito ſui verbo horum inferiorum conceſſiſſe fabricam, cumque eo communiter confabulatum. Dixit enim Deus: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram.* Sanctus Ambroſius libro ſexto in Hexameron cap. 7. *Cui dicit: Non ſibi vtique: quia non dicit, faciam, ſed faciamus. Non Angelis; quia miniſtri ſunt: Serui autem cum Domino, &*

cum auctore non possunt operationis habere consortium. Sed dicit filio, etiamsi Iudæi nolint, etiamsi Ariani repugnent. Ex quibus patet, quam vana sit hæresis Saturnili & Basilidis, qui hominem ab Angelis esse creatum affirmant, illosque se exhortando ad eiusmodi opus sibi inuicem dixisse, faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Et planum est ex sancto Irenæo libro secundo de hæresibus cap 21. sancto Epiphanio libro primo hęr. 23. Philastrio, hær 3. & 4. Plurimi autem patres asserunt in hominis creatione Patrem, non solum locutum esse filio suo, sed etiam Spiritui sancto, cum dixit: *Faciamus hominem,* &c. ac proinde fuisse trium personarum opus. Ita sanctus Irenæus in præfatione libri quarti aduersus hæreses. *Homo est autem temperatio animæ, & carnis, qui secundum similitudinem Dei formatus est, & per manus eius plasmatus est, hoc est, per filium & spiritum, quibus & dixit: Faciamus hominem,* & eiusdem libri cap. 37. *Adest enim ei semper verbum & sapientia filius, & Spiritus sanctus, per quos & in quibus omnia libere & sponte fecit, ad quos & loquitur, dicens: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Sanctus Gregorius Nyssenus orat. 1 in verba, *Faciamus hominem,* &c. νῦν μέν τοι, ποιήσωμεν, ἵνα γνωρίσῃς πατέρα καὶ υἱὸν, καὶ πνεῦμα ἅγιον· Id est, nunc autem scriptum est, *faciamus,* vt cognoscas Patrem, Filium, & Spiritum sanctum. Ita sanctus Epiphanius hær citata, Leontius actione 5. & communiter Theologi. Cur autem sanctus Barnabas, & supra citati Patres de Spiritu sancto tacuerint, ratio est,

est, quia tantum de Christi diuinitate & excellentia agere animus erat.

Lin. 2. [*Die ante constitutionem sæculi.*] Dies ante constitutionem sęculi sextus est, quo Deus hominem creauit, hora sexta (cum prius eodem die brutas creasset animantes) qua Christus cruci affixus, vt eadem hora, qua creatus homo, redimeretur, vt notat Origenes tractatu 35. in Matthæum : *Diximus autem etiam in aliis locis, quod cum duæ creaturæ generales in sexta die factæ fuissent, prius quidem animalia, deinde homo secundũ Dei imaginem factus, consequens est, vt & dies ille sextus diuisus fuisse intelligatur in duas species creaturæ: vt ante sextam quidem animalia intelligantur fuisse creata, in sexta autem hora dixisse Dominum: Faciamus hominem ad imaginem nostram, & fecisse eum tunc. Propter quod conueniebat pro salute eiusdem hominis morientem in ipsa hora sexta suspendi.* Accedit, quod ipse homo die sexto creatus est, quo redemptus. *Ante constitutionem sæculi*, id est, ante plenam & perfectam mundi constitutionem, quia animalibus, & homine nondum creatis, non erat mundus plane perfectus.

Lin. 10. [*Prophetæ ab ipso habentes donum.*] Prophetiæ videlicet. Nam Prophetæ Dei spiritu afflati prophetarunt. 1. Petri cap. 1. *De qua salute exquisierunt, atque scrutati sunt Prophetæ, qui de futura in nobis gratia prophetauerunt, scrutantes in quod, vel quale tempus significaret in eis spiritus Christi.* Hinc refutatur Cerdo hæreticus, *qui legem & Prophetas repudiat*, inquit Tertullianus libro de præscriptionibus hæreticorum.

Hanc hæresim multis insectatur Origenes libro secundo, περὶ ἀρχῶν cap. 4. Fuit etiam hæc Manichæorum hęresis.

Lin. 16. [*De mortuis resurrectionem.*] 1. Petr. 1. c. 1. *Ex mortuis resurrectio*, id est, mortuorum resurrectio.

Lin. 18. [*Quia in carne oportebat eum adparere.*] Discipulis post mortem videlicet, sed lege, *Et quia*, &c.

Lin. 20. [*Sustinuit.*] Id est, passus est.

Lin. 21. [*Vt promissum parentibus redderet.*] Id est, vt quę priscis patribus per Prophetas pronuntiata sunt, adimpleret. Et ἵνα, vt, hoc loco sequelam significat, non causam, quasi diceres: *Itaut promissum parentibus redderet.*

Lin. 23. (*It se sibi populum parans*, &c.) Hic incipiunt quæ ex textu Græco ad nos peruenere. Hic autem locus corruptus est, & sic ex textu Græco in margine castigato, restituendus. *Et per nos ipse sibi populum nouum parans, indicabat in terra existens, quod facta resurrectione iudicaret, & ad summam*, id est, tandem, *Docens populum Judæorum: & tanta monstra, & signa faciens prædicauit & superdilexit illum.* Dixi, *ad summam*, quia vbique ita vocabula πέρας γέ τοι, reddit interpres: etsi in codice manuscripto corrupte legatur. *Ad summam.* In textu Græco particula, ἐπὶ, redundat.

Pag. 16. lin. 1. (*Non crediderunt, nec dilexerunt illum.*) Hęc non sunt in textu Gręco. Lege tamen, *sed non crediderunt*, &c.

Lin. 4. (*Qui incipiebant prædicare.*) In Gręco textu legitur, τοὺς μέλλοντας κηρύσσειν, id eſt, qui debebant prędicare. Et non ſemel in hac epiſtola, ſic loquitur interpres. Ita Iacob 2. *Per legem libertatis incipientes iudicari.* In textu Græco, μέλλοντες.

Lin. 7. [*Super omne peccatum peccatores.*] Hunc locum profert Origenes lib. 1. contra Celſum ſub finem: *Extat ſane in Barnabæ Catholica epiſtola ſcriptum. Inde fortaſſe Celſus occaſionem arripuit, vt Apoſtolos infames, & nequiſſimos diceret. Ieſum ad Apoſtolicam functionem elegiſſe homines omni iniquitate nequiſſimos.* Et Gregorius Nazianzenus in Philocalia ex ſententiis Origenis cap. 18. *Scribitur in epiſtola Barnabæ Catholica, quod fortaſſe Celſus arripuit, dicitque Apoſtolos eſſe infames & nequiſſimos, Jeſum ſuos elegiſſe Apoſtolos omni iniuſtitia iniuſtiores. Et in Euangelio ſecundum Lucam ad Ieſum ipſe Petrus: Exi à me, quia homo peccator ſum, Domine. Quinetiam Paulus ad Timotheum, cum ipſe poſtea Apoſtolus Jeſu effectus: Fidelis ſermo, quia Ieſus Chriſtus venit in mundum ſaluos facere peccatores, quorum primus ego ſum.* Idem dici poteſt de Matthæo, & Iuda Iſcariote. De aliis idem poteſt eſſe iudicium, cum de eorum vita ante vocationem nihil in Scripturis, quod huic Barnabæ ſententię aduerſetur, reperire ſit: Notandum tamen hyperbolicum videri, quod non ſemel contingit in ſacris Scripturis: Ab hac doctrina non multum recedit, Beatus Laurentius Iuſtinianus, in ſermone de ſolemnitate Apoſtolorum Petri & Pauli: *Dum enim ad prædicationem Euangelii peccatores vocantur, & rudes, cæleſtis in*

illis commendatur gratia, fidei celsitudo, Euangelii veritas, diuinæque virtutis auctoritas. Et infra: *Optime laudem suam perfecit Deus, vt diabolum debellaret, & sæculum, quando simplices & peruersos erudiuit in spiritu,*

Photius in Bibliotheca n. 222.

atque præcipuos regni cælestis voluit esse præcones. Nec nos moratur Iobius, qui lib. 9. scribit: ἔδει μαθητὰς προσλαβεῖν· τοὺς ἀρίστους λογάδας τίθεται· id est, *discipulosne legisse oportuit: optimos vtique delegit.* Nam id apertissime repugnat sacræ Scripturæ, in qua videmus Zachæum & Matthæum publicanos fuisse discipulos Domini, & ipsum Matthæum fuisse Apostolum. Idque admirabili Dei consilio factum est. Nam si in populosa ciuitate omnes ciues mali essent, alii plus minusve, diceretque rex se omnibus velle parcere, id nunquam crederent, donec viderent omnium pessimis esse condonatas iniurias. Sic Christus omnibus peccatoribus veniam pollicitus nequissimis omnium peccata dimisit, eosque in Apostolicæ dignitatis fastigio collocauit, vt nemo posthac de peccatorum suorum remissione dubitaret, si pœnitentiam agere vellet. Hæc S. Chrysostomus in 1. ad Timotheum cap. 1. quæ etsi de solo Paulo dicat, tamen cæteris Apostolis applicauimus, cum apte iuxta Barnabæ doctrinam illis conueniant. Hoc autem de tanta Apostolorum peruersitate effatum, Sanctus Hieronymus lib. 3. aduersus Pelagianos attribuit sancto Ignatio Martyri. *Ignatius vir Apostolicus & Martyr scribit audacter: Elegit Dominus Apostolos, qui super homines peccatores erant.* Sed cum in toto Ignatio nihil huiusmo-

di reperire sit, puto esse lapsum memoriæ, & quod Barnabæ tribuendū erat, Ignatio fuisse tributum.

Lin. 10. (*Quia non venit vocare iustos, sed peccatores.*) Ex Matth. 6. Mar. 2. Luc. 5. cui simile est illud Luc. 19. *Venit enim filius hominis quærere, & saluum facere quod perierat.* Et 1. ad Timoth. c. 1. *Fidelis sermo, & omni acceptione dignus, quia Christus Iesus venit peccatores saluos facere, quorum primus ego sum.* Post τὸ *peccatores*, adde, *ad pœnitentiam*, vt in textu Græco.

Lin. 18. (*Cum respicientes in Solem.*) In textu Græco additur, *qui aliquando desinere debet.* Rationem reddit, cur Deus in carne venit: quia homines non potuissent diuinitatis illius maiestatem intueri, qui non possunt fixis oculis in solem obtueri Hanc eamdem rationem profert Orig. lib 4. contra Celsum. *Id autem quod ad homines descendit, erat in forma Dei, & propter amorem humani generis seipsum exinaniuit, vt posset concipi ab hominibus, absque tamen mutatione boni in malum.* Et paulo post. *Quod si corpus mortale animamque humanam ab immortali Dei Verbo assumptam, Celsus vocat mutationem & alterationem discat Verbum manere Verbum sua substantia, nec pati eorum quicquam quæ corpus patitur: condescendere tamen interdum non valentibus claritatem & splendorem Deitatis obtueri, & velut carnem loqui corporaliter, tantisper dum auditor paulatim per Verbum factus sublimior, posset etiam illam pristinam, vt ita hominem, formam eius contemplari.*

Lin. 23. (*Filius ergo Dei in carne venit.*, &c.) Profert aliam causam aduentus Christi, vt colligeretur, & subduceretur veluti summa peccatorum Iu-

dæorum, hoc eſt, vt conſummarentur peccata eorum, addita Chriſti morte, eorumque impœnitentia ad necem, tot Prophetarum & iuſtorum, quos antea occiderunt: & ſic iuſtas penderent pœnas.

Pag. 17. lin. 4. [*Dicit autem Eſaias.*] Præpone hæc verba: *Propterea igitur paſſus eſt.* Vt in textu Græco.

Lin. 5 [*Plaga corporis illius*, &c.] Eſ. 53. in verſione communi, *liuore illius*, &c. ſed textus Græcus ſic habet: λέγει γὰρ ὁ θεὸς τὴν πληγὴν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ· ὅτι ἐξ αὐτῶν, ſed valde corruptus eſt, & ita caſtigandus: λέγει γὰρ ὁ θεός· τῇ πληγῇ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν· id eſt, dicit enim Deus, per Prophetam, plaga carnis illius ſanati ſumus. Et profertur ſenſus, non verba.

Lin. 8. (*Feriam paſtorem*, &c.) Zach 13. vbi ſic habetur: πάταξον τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήτωσαν τὰ πρόβατα· id eſt, percute paſtorem, & diſpergantur, iuxta Septuaginta, & Hebraicum textum, vbi tamen in futuro habetur, *& diſpergentur.* Sed Barnabas ſecutus eſt Matthęum cap. 26 & Marcum cap. 14. πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρόβατα· id eſt, percutiam paſtorem, *&c.* excepto quod addit particulas, ὅταν, & τότε, &, τῆς ποίμνης explicationis gratia.

Lin. 13. (*Parce animæ meæ à gladio.*) Pſal. 21. Ita in textu Græco, ſed apud Septuaginta, & in textu Hebraico: *Erue à framea animam meam.* Sed idem eſt ſenſus.

Lin. 15. (*Et confige clauis carnes meas.*) Pſ. 118. ſed

lege, vt apud sanctum Cyprianum lib. 2. de testimoniis, *Confige clauis de metu tuo carnes meas.* Et in textu Greco Barnabæ lege : καθήλωσον ἐκ τοῦ φόβου σου. In communi versione confige timore tuo carnes meas. Et sensus erit huius versiculi, quo erat Christus, vt cruci configatur ex timore Dei, qui quidem timor est ille, quo Christus timet iudicia Dei in peccatores, nisi pro eis sanguinem suum fundat in cruce. Porro particula, &, quæ huic versiculo præfigitur, virgula distinguenda est, vt per hanc particulam, quæ eo loci non habetur, denotetur alia citatio,

Lin. 16. (*Quia nequissimorum conuentus insurrexerunt in me.*) ex ps. 21 particula, *quia*, sumitur ex initio versiculi. Hic autem locus annectitur superiori, quod non semel in hac epistola occurrit, vt & in sacra Scriptura, & libris sanctorum Patrum, qui citando sacram Scripturam interdum plures locos compingere solent. Marci 1. *Initium Euangelii Iesu Christi filii Dei, sicut scriptum est in Esaia Propheta : Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te, vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas eius.* Vbi duo testimonia Malachiæ & Esaiæ simul iunguntur, nulla facta mentione Malachiæ, sed solius Esaiæ : & recte quidem, quia cum nihil aliud iuxta sensum dicat Malachias, quam Esaias, nobilioris mentio facta est, alterius nomine suppresso, tum etiam, quia verba Esaiæ rem magis exprimunt. Erat enim Ioannes, de quo est hæc prophetia, vox clamantis in deser-

to. Ita in epiſtola ſancti Clementis ad Corinthios citantur loci confuſi ex cap. 33. Ezechielis & 1. Eſaiæ obſeruato potius ſenſu, quam verbis: *μετανοήσατε, οἶκος Ισραὴλ ἀπὸ τῆς ἀνομίας ὑμῶν· Εἶπον τοῖς υἱοῖς τοῦ λαοῦ μου, ἐὰν ὦσι αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ἀπὸ τῆς γῆς ἕως τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐὰν ὦσι πυῤῥότεραι κόκκου καὶ μελάντεραι σάκκου,* &c. id eſt, Pœnitemini, domus Iſrael, ab iniquitate veſtra: dic filiis populi mei, ſi peccata veſtra à terra ad cælum vſque multiplicentur, ſi cocco rubriora & cilicio nigriora fuerint, *& ad me ex toto corde veſtro conuerſi fueritis, & dixeritis pater, tanquam populo ſancto aurem vobis præbebo.*

Lin. 19. (*Ecce poſui dorſum meum ad flagella*, &c.) Eſa. 50 Ita apud Tertullianum lib. 3. aduerſus Marcionem, & ſanctum Cyprianum libro ſecundo de teſtimoniis aduerſus Iudæos iuxta Septuaginta interpretes.

Pag. 18. lin. 1. (*Quis, & qui contradicit, reſiſtat mihi*, &c.) Fere iuxta Septuaginta.

Lin. 3. (*Quis æqualis futurus eſt.*) Apud Septuaginta, *καὶ τίς ὁ κρινόμενος*· in textu Græco Barnabæ, *ἢ τίς ὁ δικαζόμενός μοι*, in verſione communi habetur τὸ *aduerſarius*. In textu Hebraico בַּעַל מִשְׁפָּטִי Id eſt, coniunx, & conſors iudicii mei: quod ſane conuenit cum vocabulo, *æqualis*.

Lin. 5. (*Puero Dei.*) Ita in textu Græco Barnabæ, qui potius ſpectauit ſenſum, quam verba, cum vulgo habeatur, *mihi*.

Lin ead. (*Væ vobis.*) Ita in Græco Barnabę. Vulgo, *ecce*.

Lin.

Lin. 10. (*Tanquam lapis positus est in afflictionem.*) Esa 8 potius iuxta sensum, quam verba, quemadmodum Paulus ad Romanos: *Sic scriptum est: Ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali.* Apud Esaiam enim sic habetur: *In lapidem autem offensionis, & petram scandali duabus domibus Israel*, iuxta textum Hebraicum, non iuxta Septuaginta interpretes, qui negationem apponunt. Tangit locum Petrus epist. 1. cap. 2. *Et lapis offensionis, & petra scandali his qui offendunt verbo, nec credunt.* His igitur lapis positus est in afflictionem & contritionem, eorum videlicet, qui non credent, iuxta locum Petri citatum. Est etiam lapis offensionis & petra scandali propter ignominiam crucis ex qua multi, increduli videlicet, scandalizabuntur.

Lin. 12. [*Ecce mittam in fundamenta Sion lapidem pretiosum electum.*] Esa. 28. locus mutilus, & legendum, vt apud Sanctum Cyprianum lib. 2. de testimoniis: *Ecce immitto in fundamenta Sion lapidem pretiosum, electum, summum, angularem, honoratum:* Iuxta textum Græcum Barnabæ, vbi in præsenti legitur ἐμβάλλω, id est, immitto, vt in epistola 1. Petr. cap. 2. ἰδοὺ τίθημι ἐν Σιὼν λίθον ἀκρογωνιαῖον, ἐκλεκτὸν, ἔντιμον· id est, Ecce pono in Sion lapidem summum angularem, electum, pretiosum, sed mutato tempore: etsi apud Septuaginta futurum sit. Porro in epistola Petri, in quibusdam exemplaribus, & apud Cyprianum male hæc vocabula, *summum, & angularem* virgula distinguuntur, cum illa coniunctim sumpta nihil, quam ἀκρογωνιαῖον di-

cant. Duos autem hic citat locos Barnabas, primum de lapide offenſionis, alterum de lapide pretioſo, oſtendere volens Chriſtum primo ſpernendum fore tanquam petram ſcandali, ſecundo honorandum tamquam lapidem pretioſum : quod præclare docet Tertullianus lib.3. aduerſus Marcionem: H*omo in plaga poſitus, & ſciens ferre infirmitatem, vt poſitus à Patre in lapidem offenſionis, & petram ſcandali, minoratus ab eo modicum citra Angelos, vermem ſe pronuntians, & non hominem, ignominiam hominis, & nullificamen populi: quæ ignobilitatis argumenta primo aduentui competunt, ſicut ſublimitatis ſecundo, cum fiet iam non lapis offenſionis, nec petra ſcandali, ſed lapis ſummus angularis poſt reprobationem aſſumptus, & ſublimatus in conſummationem templi, Eccleſiæ videlicet.*

Lin.16. [*Et qui crediderit in illum, non confundetur.*] Ita ad Rom. 9. οὐ καταισχυνθήσεται. In textu Græco Eſaiæ, οὐ μὴ καταισχυνθῇ, id eſt, non confundatur. In textu Græco Barnabæ, *Qui ſperabit in eum, viuet in æternum.*

Lin. 22. [*Dicit iterum Propheta.*] His verbis præpono: *Dixit enim, & poſuit me vt ſolidam petram*, iuxta textum Grecum.

Lin.26. [*Hæc eſt dies quam fecit Dominus.*] Ita fere apud ſanctum Cyprianum: *Iſte eſt dies quem fecit Dominus*, lege tamen vt in textu Græco, *Hic eſt dies magnus & admirabilis*, &c quæ epitheta addit Barnabas explicationis gratia. Hæc autem in textu Græco ſequuntur, quæ in Latina interpretatione

desiderantur: *Simplicius vobis scribo, vt intelligatis: Ego sum peripsema caritatis vestræ.* Quorum prior pars producitur à Clemente Alexandrino lib. 5. Strom. ἀλλ' ὁ Βαρνάβας, ὁ καὶ αὐτὸς συγκηρύξας τῷ Ἀποστόλῳ κατὰ τὴν διακονίαν τῶν ἐθνῶν, τὸν λόγον· ἁπλούστερον, φησὶν, &c. id est, quinetiam Barnabas, qui ipse quoque prædicauit verbum vna cum Apostolo ad ministerium gentium: Simplicius, inquit, *&c.* se autem appellat peripsema Paulum imitatus, qui 1. ad Cor. 4. dicit Apostolos factos esse *omnium peripsema.* Quid sit peripsema, docet Hesychius: περίψημα περικατάμαγμα, ἀντίλυτρα, ἀντίψυχα, ἢ ὑπὸ τὰ ἴχνη πάντων· id est, eiectamentum, seu purgamentum: pretium redemptionis, piaculum, vel id quod est sub vestigiis omnium, pedibus omnium conculcatur: Suidas: περίψημα, κάταγμα (lege κατάμαγμα) ἢ ὑπὸ τὰ ἴχνη· (adde πάντων) ἀπολύτρωσις· οὕτως ἐπέλεγον τῷ κατ' ἐνιαυτὸν συνέχοντι τῶν κακῶν, περίψημα ἡμῶν γένου. ἤτοι σωτηρία, καὶ ἀπολύτρωσις, καὶ οὕτως ἐνέβαλον τῇ θαλάσσῃ τῷ Ποσειδῶνι θυσίαν ἀποτιννύντες· id est, reiectamentum, lustratio, piaculum: Ita enim dicebant illi, qui quotannis malis lustrandis subiiciebantur, peripsema nobis fias, hoc est, salutis pretium, sicque in mare præcipitem agebant, tanquam Neptuno hostiam immolantes: idem docet Michael Apostolius, centuria 16. n. 2.

Pag. 19. lin. 5. [*Vallauerunt me tanquam apes.*] Videtur deesse τὸ *fauum*: nam in textu Græco additur κηρίον, quod idem sonat, iuxta Septuaginta interpretes.

Lin. 10. [*Venire.*] In textu Græco φανερωθῆναι, καὶ παθεῖν, id eſt, apparere, & pati.

Lin. 11. [*Ante oſtenſa ſunt quæ paſſurus erat.*] Quod valde conſentaneum erat, ne veniret Chriſtus incognitus: vt ea quæ facturus & paſſurus erat, melius cognoſcerentur, & firmius crederentur, ſi antea per Scripturas prædicta fuiſſent, vt fuſe diſputat Tertullianus lib. 3. aduerſus Marcionem, qui neſcio quem Chriſtum antea incognitum ſibi finxerat.

Lin. 14. [*Ad Judæos.*] Hæc verba non ſunt in textu Gręco Barnabæ, *qui dicunt*: Hæc contracta ſunt: nam in textu Græco legitur: *Quia inierunt conſilium malum aduerſum ſe dicentes.* Ex Eſa. cap 3. Iuxta Septuaginta interpretes, nam in Hebræo non habentur: quemadmodum & illa quæ ſequuntur.

Lin. 16. [*Circumueniamus.*] Ita ſap. 2. ἐνεδρεύσωμεν, quod idem ſonat. Cuius loci interpretatio iiſdem verbis habetur apud Cyprianum lib. 2. de teſtimoniis. In textu Gręco Barnabæ, & Eſa. 2. Scriptum eſt, δήσωμεν· id eſt, vinciamus, apud Clementem Alexandrinum lib 5 Strom eſt ἄρωμεν· id eſt, *auferamus, tollamus.* Et ſanctus Iuſtinus martyr dialogo cum Tryphone Iudæo ait hoc verbum eſſe ex interpretatione Septuaginta, ὡς ἐξηγήσαντο, ἐπήνεγκα· ἄρωμεν τὸν δίκαιον· id eſt, ſicuti Septuaginta expoſuerunt, intuli. Huic lectioni fauet Tertullianus lib. 3. contra Marcionem. *Auferamus iuſtum, quia inutilis eſt nobis.*

Lin. 18. [*Et Moyſes autem dicit ad illos.*] Hic lo-

cus citatur à Clemente Alexandrino lib. 5. Strom. vſque ad illa verba: *Quia ergo cum nos cognouit*, apud quem legitur: τί λέγει ἄλλος προφήτης Μωσῆς· id eſt, quid ait alius Propheta Moyſes. Hic ſanctus Apoſtolus incipit de hominis reparatione.

Lin. 21. [*Intrate in terram bonam*, &c.] Leuit. 20. *Poſſidete terram eorum, quam dabo vobis in hereditatem, terram fluentem lacte & melle.* Sed Barnabas potius profert ſenſum, quam verba, *promiſit.* In textu Græco, ὤμοσε, id eſt, iurauit.

Lin. 23. [*Dominus Abrahæ.*] Ita in textu Græco Barnabæ, apud Clementem legitur: κύριος ὁ θεὸς, ὁ θεὸς Ἀβραάμ· id eſt, Dominus Deus, Deus Abraham.

Pag. 20. lin. 5. [*Credite inquit in eum qui in carne apparebit*, &c. Explicat allegorice locum ex Moyſe prolatum, nempe quod terra bona fluens lacte & melle, ſit fides in Chriſtum, qui aſſumpta carne, quæ ex terra per carnem Adæ ſumpſit originem pro nobis paſſus eſt.

Lin 8. [*Homo enim eſt terra.*] In textu Græco Barnabæ, & apud Clem. additur, πάσχουσα, id eſt, patiens.

Lin. 18. [*Dicit enim per Prophetas parabolam Dominus.*] Locus corruptus, lege, vt in textu Græco, & apud Clementem, *dicit enim Propheta, parabolam Domini quis intelliget*: Locus habetur Eſa. 40. τίς ἔγνω νοῦν κυρίου, id eſt, quis nouit ſenſum Domini: Dixit autem Barnabas, parabolam, quæ eſt ſermo allegoricus & obſcurus, vt diuinæ mentis obſcuritatem oſtenderet.

Lin. 30. [*Niſi ſapiens & diligens Dominum.*] Hæc

verba non ſunt in loco citato Prophetæ, ſed addidit Apoſtolus explicationis gratia. Quia fidelis ſeu iuſtus nouit ſenſum Domini per fidem ipſi à Deo infuſam, iuxta illud Eſaiæ 7. *Niſi credideritis, non intelligetis*, quia *animalis homo non percipit ea, quæ ſunt ſpiritus Dei.* Et eo ſenſu hunc Eſaiæ locum producit Paulus 1 ad Cor. cap. 2. Cum enim dixiſſet ſpiritum Dei reuelatum eſſe Apoſtolis & fidelibus, qui non acceperunt ſpiritum huius mundi, ſed ſpiritum, qui ex Deo eſt, tandem concludit hunc Eſaiæ locum citans: *Spiritualis autem iudicat omnia, & ipſe à nemine iudicatur, ſicut ſcriptum eſt: quis enim nouit ſenſum Domini, aut quis inſtruxit eum: nos autem ſenſum Chriſti habemus.* Spiritalis ergo iudicat omnia, qui accepit à Deo per reuelationem, & ſenſum Chriſti habet: ille autem à nemine iudicatur, nempe animali, nam quis de animalibus habet ſenſum Domini? Nos autem Apoſtolici, & ſpirituales ſenſum Domini habemus per reuelationem. Vnde ſubiicit Propheta eodem capite: *Ecce gentes quaſi ſtilla ſitulæ*, &c. Et infra. *Omnes gentes quaſi non ſint*, &c. Et infra. *Deficient pueri & laborabunt, & iuuenes in infirmitate cadent:* quia ſenſum Domini non habent, nec ſunt vnus ſpiritus cum eo. Tandemque de Iuſtis ſubiungit: *Qui autem ſperant in Domino, mutabunt fortitudinem, aſſument pennas, ſicut Aquilæ.* Eiuſmodi enim homines non ſunt, ſicut ſtilla ſitulæ, ſed ſunt vnus ſpiritus cum Deo, in illo fundati & radicati. Eamdem interpretationem patitur locus Hierem. c 23. *Quis enim affuit in conſilio Domini,*

& vidit, & audiuit sermonem eius? &c. Hæc enim intelligenda sunt de pseudoprophetis, qui non nouerunt sensum Domini: Nam cum paulo ante dixisset: *Hæc dicit* D*ominus exercituum, nolite audire verba Prophetarum, qui prophetant vobis & decipiunt vos, visionem cordis sui loquuntur, non de ore Domini,* &c. Statim subiungit: *Quis enim affuit in consilio Domini?* &c. Quod clarum est ex psalmo 91. *Quam magnificata sunt opera tua, Domine, nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ. Vir insipiens non cognoscet, & stultus non intelliget hæc.*

Lin. 25. [*Cognouit.*] Lege, *recognouit*, id est, renouauit, vt in textu Græco ἀνακαινίσας.

Pag. 21. lin. 5. [*Nos enim, sicut dicit Scriptura.*] Locus corruptus, & legendum, vt in textu Græco: *De nobis enim, dicit Scriptura, sicut dicit Filio,* Deus videlicet, aut Pater. Et primam hominis creationem sanctus Barnabas allegorice interpretatur de hominis renouatione.

Lin. 12. [*Dominus videns bonam figuram nostram,* &c.] Persequitur suam allegoriam, cum ergo per remissionem peccatorum Deus hominem renouasset spiritu suo, eiusque optimam formam considerasset, dixit: *Crescite & multiplicamini, & replete terram*, filiis spiritualibus & perfectis videlicet.

Photius in Bibliotheca n. 237. Quem locum ita etiam interpretatur sanctus Methodius martyr lib. de castitate. περὶ τῶν κατὰ πνεῦμα-τα τελειουμένων, καὶ γεννωμένων, καθὼς καὶ Παῦλος βοᾷ τέκνα λέγων τοὺς οὕτω δι' αὐτοῦ γεννηθέντας, &c. id est, de natis & perfectis secundum spiritum, cum filios

appellat illos, quos ita genuerat: *Filioli*, inquit, *quos iterum parturio, donec Christus in vobis formetur.* Et iterum: *In Christo Iesu per Euangelium, ego genui vos.* Ita etiam diuus Gregorius Nyssenus homil. 2. in hæc verba, *Faciamus hominem,* qui postquã hunc locum de incremento spiritali cuiusque hominis exposuit, subiungit: πληθύνεσθε ἐκκλησίας τῇ εὐλογίᾳ, μὴ ἐν ἑνὶ περιγραφήτω ἡ θεολογία· ἀλλ' εἰς πᾶσαν τὴν γῆν κηρυχθήτω τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας· Id est, multiplicamini Ecclesiæ benedictione, ne in vno concludatur cognitio Dei: sed in omnem terram prædicetur Euangelium salutis.

Lin. 17. (*Cæterum vobis ostendam.*) In textu Græco legitur, σοί id est, tibi: sed lege ὑμῖν· id est, vobis. In eodem hæc verba, ταῦτα πρὸς υἱόν· id est, hęc filio, sup. dicit, hic præcedunt: sed puto, aut superflua esse, aut subiungenda esse his superioribus verbis, τῆς θαλάσσης.

Lin. 18. (*Quomodo vobis dicit secundum figuram in nouissimis.*) Hęc corrupta sunt, lege ex textu Græco, prout emendaui, *Rursus vobis ostendam, quomodo in nouissimis temporibus fecit.*

Lin. 21. (*Dicit Dominus, ecce facio nouissima, &c.* Hæc sententia in tota Scriptura non extat sub hac verborum formula: attamen sensus eius habetur, Esa. 43. *Ne memineritis priorum & antiqua ne intueamini, ecce ego facio noua.* Et Thren. 5. *Innoua dies nostros sicut à principio.* Hæc enim precatio est futurorum prædictio. Et Hierem. 33. *Et ædificabo eos sicut à principio.*

Lin.

Lin. 26. [*Intrate*, &c.] Repetit superiorem allegoriam.

Lin. 28. [*Et dominamini eius.*] Hic nonnulla desunt, quæ supplenda sunt ex textu Græco: *Ecce igitur nos denuo plasmati sumus, quemadmodum in alio Propheta dicit: Ecce dicit Dominus: Auferam ab eis, id est, ab eis, quos præuidebat spiritus Domini, corda lapidea, & dabo eis carnea.* Locus habetur. Ezech. 11. *Auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum.* Sed Barnabas profert potius sensum, quam verba. Idem habetur cap. 36.

Pag. 22. lin. 1. [*Incipiebàt.*] In textu Græco ἤμελλεν, id est, debebat, vt supra, & alibi passim.

Lin. 4. [*Templum Domini inhabitatio cordis nostri est.*] Iuxta illud quod dixit supra: *Simus templum consummatum Deo.* Et doctrinam Pauli 1. Cor. 3. *Nescitis, quia templum Dei estis, & Spiritus sanctus habitat in vobis*, &c. *Templum enim Dei sanctum est, quod vos estis* cap. 6. *An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est.* 2. ad Cor. cap. 6. *Vos enim estis templum Dei viui.* Et præclare Sixtus in sententiis, *templum sanctum est Deo mens pura: & altare optimum est ei cor mundum, & sine peccato.*

Lin. 8. [*Quomodo apparebo Deo meo.*] Hęc non citantur iuxta Scripturę verba: habentur tam psalmo 41. & 21.

Lin. 20. [*Sicut per fidem promissionis verbo dum adnutrimur, sic viuificamur.*] Paulo aliter in Græco: οὕτω δὲ ἡμεῖς τῇ πίστει τῆς ἐπαγγελίας, καὶ τῷ λόγῳ ζωοποιούμενοι ζήσομεν: id est, sic & nos fide promissionis &

verbo viuificati viuemus: Itaque in versione Latina sic legendum puto: *Sic & nos per fidem promissionis, & verbum dum adnutrimur, viuemus.* Itaut τὸ, ζωοποιούμενοι· id est, viuificati, idem sit hoc loco, quod adnutriti, iuxta veterem hunc interpretem, vt paulo ante dicitur, *infans melle & lacte,* ζωοποιεῖται· in Græco, & in Latino, *viuificatur*, vbi vtrumque vocabulum, idem est hoc loco, quod τὸ *nutritur*. Hæc autem doctrina conformis est sacræ Scripturæ, ps. 18. *Lex Domini immaculata conuertens animas, testimonium Domini fidele sapientiam præstans paruulis.* ps. 118. *Quia eloquium tuum viuificauit me.* Luc. 4. Matth. 4. *Non in solo pane viuit homo, sed ex omni verbo quod procedit de ore Dei.* 2. ad Cor. 3. *Littera occidit, Spiritus autem viuificat:* Vbi τὸ, *Spiritus*, est verbum Dei spiritaliter intellectum, non carnaliter more Iudæorum. cap. 1 ad Rom. *Iustus autem ex fide viuit:* ad Galat. 3. *Quia iustus ex fide viuet:* ad Hebr. 7. *Iustus autem meus ex fide viuet.* Habacuc. 1. *Iustus autem in fide sua viuet.* Viuimus autem, seu viuificamur Dei verbo, quia illo per Dei gratiam in nobis operante ac mouente nostram voluntatem ad Deum conuertimur. Iustus vero ex fide viuit, seu viuificatur, quia sine fide impossibile est placere Deo, & quicquid boni facimus, sine ea nihil confert ad salutem, quod præclare docet sanctus Augustinus libro tertio contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 5. *Nostra fides, hoc est, Catholica fides iustos ab iniustis non operum, sed ipsa fidei lege discernit. Quia iustus ex fide viuit. Per quam discretionem fit, vt homo ducens vitam*

sine homicidio, sine furto, sine falso testimonio, sine appetitu rei vllius alienæ, parentibus honorem debitum reddens, castus vsque ad continentiam absque omni omnino concubitu, etiam coniugali, eleemosynarum largissimus, iniuriarum patientissimus, qui non solum non auferat aliena: sed nec sua reposcat oblata, vel etiam venditis omnibus suis, erogatisque in pauperes nihil suum proprium possideat, cum suis tamen istis velut laudabilibus moribus, si non in Deum fidem rectam & Catholicam teneat, de hac vita damnandus abscedat. Alius autem habens quidem opera bona ex fide recta, quæ per dilectionem operatur: non tamen ita, vt ille bene moratus, incontinentiam suam sustentat honestate nuptiarum coniugij carnalis debitum, & reddit, & repetit, nec sola propagationis causa, verum etiam voluptatis; quamuis cum sola vxore concumbit: quod coniugatis secundum veniam concedit Apostolus: iniurias tamen non patienter accipit, sed vlciscendi cupiditate fertur iratus; quamuis, vt possit dicere; sicut & nos dimittimus debitoribus nostris; rogatus ignoscat; possidet rem familiarem, faciens inde quidem eleemosynas, sed non tam largas, quàm ille, non aufert aliena: sed quamuis Ecclesiastico iudicio non forensi, tamen repetit sua. Nempe iste qui moribus illo videtur inferior, propter rectam fidem quæ illi est in Deum; ex qua viuit, & secundum quam in omnibus delictis suis se accusat, in omnibus bonis operibus Deum laudat, sibi tribuens ignominiam, illi gloriam, atque ab ipso sumens, & indulgentiam peccatorum, & dilectionem recte factorum, de hac vita liberandus, & in consortium cum Christo regnaturorum recipiendus emigrat. Quare, nisi propter fidem? Quæ licet sine operibus nemi-

nem saluat. (Ipsa enim est non reproba fides, quæ per dilectionem operatur:) tamen per ipsam etiam peccata soluuntur: quia iustus ex fide viuit. Hæc recte, quid sit illud: *Iustus ex fide viuit*, exponuntur, non videlicet ex sola, & nuda fide quæ reproba est, quæ bonis operibus vacua est, sed ex ea fide, quæ per dilectionem operatur, quę cum bonis operibus coniuncta est. Vnde lib. 1. eiusdem operis cap. 3. recte dicit: *Ac per hoc bona voluntas quæ se abstrahit à peccato fidelis est, quia iustus ex fide viuit.* Quamobrem præclare Haymo Halberstatensis Episcopus in capite 1. epist. ad Rom. hunc locum explanans: *Ex fide igitur*, inquit, *quæ concipitur corde, & profertur ore, & bonis operibus exornatur, viuit iustus vita æterna: Fides autem sine operibus mortua est.* Sanctus autem Barnabas dixit fidem promissionis, nempe futurorum bonorum, quæ promisit Deus diligentibus se, ponens partem pro toto: maxime cum eiusmodi fides contineat, implicite omnia quæ à Catholico & orthodoxo Christiano credenda sunt. Dicitur etiam homo fide, seu ex fide viuere: quia iuxta Concilium Tridentinum sect. 6. cap. 13. *Fides est humanæ salutis initium, fundamentum & radix iustificationis.* Dici etiam potest homo fide promissionis futurorum bonorum viuere, quia per eiusmodi fidem eius animus ad spem futurorum bonorum erigitur, ac proinde nutritur, ac sustentatur, adhibito bonorum operum assiduo exercitio, ad quod per fidem viuam, ac spem firmam maxime extimulatur: ac proinde hic locus longe abest ab hæ-

reticorum mente, qui dicunt Euangelium eſſe nudam & abſolutam promiſſionem vitæ æternæ ſine conditione obſeruationis mandatorũ, quam ſententiam anathemate ferit Concilium Tridentinum, eiuſdem ſectionis Canone 20. Siquidem in hoc Barnabæ loco dicitur nos victuros per fidem promiſſionis, non vero per ſolam fidem promiſſionis.

Pag. 23. lin. 2. (*Dominatum agentes terræ.*) In textu Græco additur: προείρηκε δὲ ἐπάνω ὅτι, &c. Sed particula ὅτι, redundat. Adde igitur in verſione Latina: dixit ſuperius, creſcant, & dominentur piſcibus. *Quis eſt*, &c. In textu Grȩco, lege, τὶς νῦν.

Lin. 11. [*Dominus ſit.*] Nonnulla deſunt, quæ ex textu Grȩco his verbis ſubiicienda ſunt: *Si igitur hoc minime nunc contingit, numquid nobis dixit aliquando, cum & ipſi conſummati & perfecti erimus, vt heredes ſimus teſtamenti Domini.* Hoc fiet. Et loco ὑμῖν, lege, ἡμῖν, id eſt, nobis.

Lin. 16. (*Intelligite ergo.*) Sextum caput eſt, in quo iterum de Chriſti paſſione agitur.

Pag. 24. lin 8. (*Templi.*) In textu Græco, λαοῦ, id eſt, populi: ſed puto, legendum, ναοῦ, id eſt, templi.

Lin. 10. (*Vt ſi quis non ieiunaret*, &c.) Ex populo videlicet. Nam Leuit. 16. cum agitur de expiatione populi per duos hircos, præcipitur populo, vt affligat animas ſuas menſe ſeptimo, decima die menſis, qua fit eiuſmodi expiatio, & eiuſmodi afflictio animarum ieiunium erat, vt planum eſt.

ex Tertulliano libro contra Iudæos eiusmodi hir-corum duorum enarrante figuram: *Sic enim & duorum hircorum, qui ieiunio offerebantur, faciam interpretationem.* Locus tamen à sancto Barnaba productus sumitur ex 23. Leuit. in quo, cum dies expiationum præcipitur: sic scriptum est: *Omnis anima, quæ non fuerit afflicta die hac peribit de populis suis.* Qui locus ab Tertulliano libro de ieiuniis aduersus Psychicos exponitur etiam de ieiunio: *At quod ad ieiunia pertineat, certos dies à Deo constitutos apponunt, vt cum in Leuitico præcipit Dominus Moysi decimam mensis septimi diem placationis Sancta, inquiens, erit vobis dies, & vexabitis animas vestras: & omnis anima, quæ vexata non fuerit illa die, exterminabitur de populo suo.* Hic autem locus à Barnaba prolatus est potius ex sensu, quam verbis.

Lin. 16. [*Vas spiritus sui.*] Id est, corpus, *Et manducent de hirco.* Sacerdotes, hæc autem tanquam scripta sint, citantur, cum in tota Scriptura non reperiantur. Sed quia tradita sunt, & imperata populo, quasi scripta essent proferuntur. Sed de his mox agetur.

Lin. 23. [*De hirco.*] Hircus hic in die ieiunii, hoc est, septimi mensis decimo die mactabatur, præter duos illos hircos, qui eodem die pro expiatione populi offerebantur, quorum alter erat emissarius, alter offerebatur in holocaustum: de quo numer. cap. 29. *Decima quoque dies huius mensis septimi.* Et paulo post. *Et hircum pro peccato, absque his, quæ offerri solent in expiationem & holocaustum sempi-*

ternum cum sacrificio & libaminibus eorum. Vbi vides hunc hircum distingui ab iis quæ offeruntur in expiationem nempe ab his duobus hircis, quorum alter emissarius erat, alter in holocaustum ad populi expiationem, de quibus agitur, Leuit 16. Vbi tamen nulla mentio fit prioris hirci, de quo nunc agimus. Id etiam clarum est ex Iosepho, lib 3. antiquit. cap. 10. θύουσι δ' ἐν ταύτῃ ἡμέρᾳ ταῦρον, καὶ κριοὺς δύο, καὶ ἄρνας ἑπτὰ, καὶ ὑπὲρ ἁμαρτάδων ἔριφον, προσάγουσι δὲ δύο πρὸς τούτῳ. Ita legendum, non τούτοις, vt bene obseruauit interpres, ἐρίφους, &c. id est, *Sacrificantque eodem die taurum & arietes duos agnos septem, & pro peccato hœdum: adducunt autem duos præter hunc hœdos, quorum alter viuus extra fines in desertum emittitur*, &c.

Lin. 27. (*Et manducent soli sacerdotes.*) Hæc non sunt in Scriptura, sed credendum est, vt & alia obseruari solita ex traditione antiqua

Pag. 25. fol. 3. (*Quoniam me*, &c. In textu Græco, ἐπὶ εἶδον· sed τὸ εἶδον videtur redundare.

Lin. 5 (*Populi mei.*) In textu Græco, λαοῦ τοῦ νέου, id est, populi noui, non ita recte: quia Christus pro vniuerso mundo passus est.

Lin. 11. (*Plangite vos.*) Lege, *plangente*, expuncto pronomine, *Vos*, vt in textu Græco κοπτόμενοι· id est, plangente. Nam populus illa die debebat affligere animas ieiunio, vt supra explicatum est, in cinere & cilicio, vt hic planius declaratur.

Lin. 15. (*Sumite duos hircos.*) Explicat allegorice

duorum hircorum sacrum, qui in expiationem populi offerebantur. Leuit. 16.

Lin. 16. (*Bonos similes.*) Lege, *bonos & similes*, in textu Græco, καλοὺς καὶ ὁμοίως· corrige ὁμοίους. Vbi nota, etsi in capite citato Leuitici nihil de hircorum similitudine præcipiatur, tamen apud sanctum Iustinum Martyrem dial. cum Tryphone Iudæo dicuntur, τράγοι δύο ὅμοιοι· id est, hirci duo similes, & Tertullianus libro contra Iudæos appellat, *Pares & consimiles*: sed vnde sumpserunt, nisi ex hac epistola.

Lin. 18. (*Vnum holocaustum.*) Lege *vnum in holocaustum.* Iuxta cap. 16 Leuit. Ioseph capite citato, & Philonem Iudæum. At aliter Tertullianus: *Alter vero pro delictis oblatus, & sacerdotibus tantum templi in pabulum datus.* Sed puto lapsum memoria Tertullianum & hircum illum, qui dabatur in visceratione m seu pabulum sacerdotibus sumpsisse, pro illo qui offerebatur in holocaustum ad populi expiationem simul cum emissario, & in hac epistola, quam haud dubie legit, non distinxisse tres hircos, vnum quem edebant sacerdotes, de quo Barnabas: *Et manducent de hirco, quem oblaturi sunt ad ieiunium pro omnibus peccatis. Adtendite diligenter, & manducent sacerdotes soli intestinum non lotum cum aceto.* Et infra. *Manducate vos soli populo ieiunante & plangente.* Alterum immolatum in holocaustum, tertium emissarium.

Lin. 19. (*Alium in maledictionem.*) Hæc contractius reddita sunt, cum in Græco paulo fusius habean-

beantur. Hic autem hircus in Græco textu Barnabæ dicitur ἐπικατάρατος· id est, maledictus, quia cum imprecatione emittebatur ad expiationem populi: Leuit. 16. vbi appellatur *emissarius* in vulgata versione, & ἀποπομπαῖος apud Septuag. quod idem sonat, ἀποπομπὴ, *ablegatio* in glossis veteribus etiam auersio apud Suidam. Vnde ἀποπομπαῖοι dęmones apud Iulium Pollucem libro 5. cap. 26. qui maledictiones auerruncabant. Et ἀποπομπαῖος hostia piacularis quæ emittebatur cum execratione, aliàs περίψημα, qui quotannis populi mala in se continens vel suscipiens in mare demergebatur hostia piacularis Neptuno futurus, cui veteres dicebant: περίψημα ἡμῶν γένου, ἤτοι, σωτηρία, καὶ ἀπολύτρωσις· id est, sis expiatio nostra, vel salus, & redemptio, apud Suidam, & Apostolium supra aliàs φάρμακος. Hesychius φαρμακοὶ καθαρτήριοι περικαθαίροντες τὰς πόλεις, ἀνὴρ καὶ γυνή· id est, purgatores lustrātes vrbes vir & mulier. Duo erant Athenis piacula vrbis, qui vrbe eiiciebantur vnus virorum, alter mulierum apud Harpocrationē & Suidam, de quibus Helladius in Christomachia. ἔθος ἦν ἐν Ἀθήναις φαρμακοὺς ἄγειν δύο· τὸν μὲν ὑπὲρ ἀνδρῶν, τὸν μὲν ὑπὲρ γυναικῶν, πρὸς τὸν καθαρμὸν ἀγομένους· καὶ ὁ μὲν ἀνδρῶν μελαίνας ἰσχάδας περὶ τὸν τράχηλον εἶχε, λευκὰς δὲ ἕτερος, &c Id est, mos fuit Athenis duos ducere expiatores, vnum pro viris, alterum pro feminis, qui ad expiationem ducebantur. Virorum expiator caricas nigras circa collum habebat, mulierum albas. Eiusmodi autem expiatio fiebat ad auerrun-

Photius in Bibliotheca n. 279.

R

candam pestem, sumpsitque initium à nece Androgeo, inquit idem auctor. Sic olim apud Æthiopes erant emissariæ hostiæ regionis expiatoriæ. Hic mos erat apud eos à priscis temporibus ex oraculo traditus, vt per ętates viginti, annos vero sexcentos: (ætas enim triginta perficitur annis,) duobus hominibus expiationem facerent. habebant præparatum nauigiolum ad ferendas maris tempestates, & quod duo viri facile possent regere. In id sex mensium victu, quod satis esset ambobus imposito viros inducentes mandabant, vt secundum Oraculi responsa nauiculam versus meridiem dirigerent: venturos esse eos in insulam felicem, & humanos homines qui beate viuerent: eodem modo & eorum patriam, si ipsi in insulam peruenissent sexcentis annis in pace felicitateque futuram: sin vero longitudine maris territi cursum retro verterent, tanquam impios ac scelestos omni eorum genti magnarum calamitatum causam præbituros, vt scribit Diodorus Siculus libro 2. Bibliothecæ cap.13.

Lin. 23. [*Expuite in illum omnes, & pungite, & imponite lanam coccineam.*] Hęc sane notanda, cum graphicè exprimant Christi passionem, quæ etiam obseruat Tertullianus lib.1. contra Iudæos, & libro tertio contra Marcionem: *Vnus autem eorum circumdatus coccino maledictus, & consputatus, & conuulsus, & compunctus à populo extra ciuitatem abiiciebatur in perditionem, manifestis notatus insignibus Christi passionis, qui coccinea circumdatus veste, & consputatus, &*

omnibus contumeliis afflictus extra ciuitatem crucifixus est. Quæ quidem circumstantiæ à Barnaba notatæ, etsi non sint in Scriptura, tamen per traditionem innotuerunt, vt alia plura, quæ in hac epistola continentur, quod impræsentiarum ostendere operæpretium duxi. Antiqui igitur Hebræi præter legem scriptam habebant quasdam traditiones non scriptas, vt notum est ex Philone Iudæo, libro de circumcisione: ταῦτα οὖν εἰς ἀκοὰς ἦλθε τὰς ἡμετέρας ἀρχαιολογούμενα παρὰ θεσπεσίοις ἀνδράσιν, οἱ τὰ Μώσεως οὐ παρέργως διηρμήνευσαν· id est, hæc igitur ad nostras aures peruenerunt per manus à sanctis viris traditione accepta, qui scripta Mosis non oscitanter sunt interpretati. Hæc videre est apud Eusebium libro quarto hist. Ecclesiasticæ cap 21 cum agit de Hegesippo, καὶ ἄλλα δὲ ὡς ἐξ Ἰουδαϊκῆς ἀγράφου παραδόσεως μνημονεύει· id est, alia item tanquam à Iudaica sine scripto accepta memorat. Idem testatur sanctus Hilarius in psal. 2. *Erat autem iam à Mose antea institutum in synagoga omni septuaginta esse doctores. Nam idem Moses, quamuis veteris testamenti verba in litteris condidisset: tamen separatim quædam ex occultis legis secretiora mysteria septuaginta senioribus, qui doctores deinceps manerent, intimauerat,* ex diuo Hieronymo in cap. 45. Ezech. *At vero primitiua, quæ de frugibus offerebant, non erant speciali numero definita, sed offerentium arbitrio derelicta. Traditionemque accipimus Hebræorum non lege præceptam, sed magistrorum arbitrio inolitam: qui plurimum, quadragesimam partem dabat sacerdotibus, qui minimum, sexagesi-*

mam: inter quadrageſimam & ſexageſimam licebat offerri quodcumque voluiſſent, &c His conſonat Galatinus vir in omni Hebræorum diſciplina verſatiſſimus, cum lib 1. de arcanis cap. 1. ait duplicem eſſe legem à Moſe traditam, vnam ſcripto, alteram ore, hancque manaſſe in poſteros per continuam & ſucceſſiuam traditionem. Id videmus in emptionibus Hebræorum, in quibus fiebant duo inſtrumenta, vnum clauſum, & publico ſigillo obſignatum ad faciendam fidem in iudicio, alterum apertum, vt omnibus legendum exhiberetur, vt notum Hieremiæ 32. *Et præcepit Baruc coram eis dicens: Hæc dicit Dominus exercituum Deus Iſrael: ſume libros iſtos, librum emptionis hunc ſignatum, & librum hunc, qui apertus eſt; & pone illos in vaſe fictili, vt permanere poſſint diebus multis.* De quibus tamen libris nihil in lege Moſis ſcriptum reperitur. Erant etiam hiſtorica quædam quę non ſcripto, ſed traditione poſteris traducta ſunt, vt videre eſt 2. ad Timotheum cap 3. *Quemadmodum Iannes & Iambres*, alii ſcribunt, *Mambres, reſtiterunt Moyſi: ita & hi reſtiterunt veritati.* Hi fuerunt Magi, qui in Ægypto Moyſi obſiſtentes falſa miracula edebant, quorum nomina ſcripta non fuerunt, ſed per traditionem ad ipſum Paulum peruenerunt. Horum mentionem etiam facit Numenius antiquus Philpſophus Pythagoricus apud Euſebium lib. 8. de præparatione Euangelica cap 8. Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς Αἰγύπτιοι ἱερογραμματεῖς ἄνδρες οὐδενὸς ἥττους μαγεῦσαι κριθέντες εἶναι ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων ἐξελαυνομένων

ἐξ Αἰγύπτου, id eſt, *Iannes & Iambres ſcribæ ſacrarum rerum Ægyptii, quo tempore Ægypti finibus eiecti ſunt Iudæi claruere, viri omnium iudicio rerum Magicarum ſcientia nemini concedentes: quippe ambo quidem communi Ægyptiorum conſenſu delecti ſunt, qui Muſæo*, ita Moyſem appellat, *duci Iudæorum, cuius apud Deum potentiſſimæ preces erant, ſe ſe opponerent.* Loci huius Numenii meminit Origenes lib. 4. contra Celſum, Iannis meminit Plinius lib. 30. cap. 1. Sed errat, cum eum Iudæum Magum appellat. Hi Magi in ſolitudine Ægyptiaca ſibi ſepulchrum condiderunt ex lapidibus quadratis, & cum illic auri multum depoſuiſſent, & omne genus arborum plantaſſent, maximum aquæ puteum effoderunt, putantes poſt obitum frui delitiis in illo paradiſo: illudque κηποτάφιον appellarunt. Illuc viſendi gratia olim profectus eſt ſanctus Macarius, vt refert Palladius in Lauſiaca, cap. 20. Horum meminit Philoſtorgius lib. 9. hiſt. Eccl. c. 2. ὅτι Μωσῆς φησὶ τοὺς περὶ Ἰαννῆν καὶ Ἰαμβρῆν ἐν ἕλκεσι κολασάμενος, καὶ τὴν θατέρου τούτων μητέρα τῷ θανάτῳ περιεπέμψατο· id eſt, ait à Moſe Iannem & Iambrem vlceribus punitos, & vtriuſque horum matrem morti adiudicatam. in epiſt. Iudæ Apoſtoli ſcribitur: *Cum Michael Archangelus cum diabolo diſputans altercaretur de Moyſi corpore, non eſt auſus iudicium inferre blaſphemiæ, ſed dixit, imperat tibi Dominus.* Traiecto mari rubro Pharaoni populum Iſraeliticum inſequenti viſi ſunt fulgores è cælo micantes flammarum inſtar, vt narrat Ezechielus antiquus tragœdiarum ſcriptor Hebræus.

Ἀπ' οὐρανοῦ δὲ φέγγος ὡς πυρὸς μέγα
Ὤφθη τι ἡμῖν· ὡς μὲν εἰκάζειν, παρῆν
Αὐτῆς ἀρωγὸς ὁ Θεός

Id eſt, è cælo vero lux magna tanquam ignis emicuit nobis, vt coniicere eſt, aderat ipſis adiutor Deus Idem refert Artapanus antiquus ſcriptor apud eumdem cap 27. eiuſdem libri: συνεμβαλόντων δὲ Αἰγυπτίων, καὶ διωκόντων φησὶ πῦρ αὐτοῖς ἐκ τῶν ἔμπροσθεν ἐκλάμψαι· id eſt, fugientium terga prementibus Ægyptiis ex aduerſo ignem coruſcaſſe dicit idem Ezechielus apud Euſebium, libri citati cap. 29 narrat de quadam aue admirabili, quæ viſa eſt Iſraelitis, cum perueniſſent ad locum vbi erant Septuaginta palmæ, & duodecim fontes aquarum.

Διπλοῦν γὰρ ἦν τὸ μῆκος αἰετοῦ σχεδόν.
Πτεροῖσι ποικίλοισιν ἠδὲ χρώμασι
Στῆθος μὲν αὐτοῦ πορφυροῦν ἐφαίνετο, &c.

Id eſt, geminę aquilæ magnitudo illius ferme fuit, multiplici pennarum colore decorata, pectus ei purpureum videbatur miniatis fulgens cruribus, aureo croco ceruix fulgebat, ſubflauus erat oculus, pupilla ſimilis cocco fulgebat.

Φωνὴν δὲ πάντων εἶχεν εὐπρεπεστάτην,

Vocemque habebat omnium ſuauiſſimam Huius Ezechieli Iudaicarum tragœdiarum ſcriptoris meminit Clemens Alexandrinus cap. 1. Strom. aliquot illius verſus ibidem citans Cum obtulit Abel Domino ſacrificium, ignis in eius holocauſtum è cęlo deſcendit, vt refert S Ephræm, ſermone primo

de ſacerdotio: *Cæterum reuertamur ad iuſtum Abel, qui in initio creationis ſacerdos factus eſt, diſcamuſque ex ipſo, quando in principio victimam ſuam ſacrificauit Deo, nonne ignis è cælo deſcendens ipſius ſacrificium deuorauit?* Et paulo poſt. *Vides primum ſacerdotem Abel in priori creatione, quo pacto ignis cœlitus in terram deciderit, propter irreprehenſibile eius ſacrificium.* Idem habetur apud ſanctum Ioannem Chryſoſt. epiſt. ad Hebr. cap. 11. πῶς δὲ ἄλλως ἐμαρτυρήθη ὅτι ἦν δίκαιος λέγεται πῦρ κατῆλθεν ἀναλαβεῖν τὰς θυσίας· ἀντὶ γὰρ τοῦ ἐπὶ Ἄβελ ἐπέβλεψε, καὶ ἐπὶ θυσίας αὐτοῦ ὁ κύριος, ἐνεπύρισεν, εἶπεν· id eſt, quomodo principaliter teſtimonium accepit, quod iuſtus eſſet, dicitur: ignis deſcendit conſumere victimam. Pro his enim verbis reſpexit Dominus ad Abel, & ad ſacrificium eius, dixit inflammauit. Vbi poſt τὸ εἶπεν· reſtituendum eſt vox Θεοδοτίων, Nam illi ſancti Patres ex illius interpretatione hanc ſumpſere traditionem, vt notum eſt ex Haymone Alberſtatenſi in idem caput: *Teſtimonium quoque Deo perhibente muneribus eius, ſiue quod ignis deſcendit, vt in Theodotione legitur, quia inflammauit Dominus deſuper Abel, & ſuper munera eius.* Quod confirmatur ex diuo Hieronymo in quęſtionibus ad Geneſim: *Vnde ſcire poterat Cain, quod fratris eius munera ſuſcepiſſet Deus, & ſua repudiaſſet, niſi illa interpretatio vera eſſet, quam Theodotion poſuit? & inflammauit Dominus ſuper Abel, & ſuper ſacrificium: Super Cain vero, & ſuper ſacrificium eius non inflammauit.* Geneſis 21. c. de Agar & Iſmaele ſcripſere Septuaginta interpretes: καὶ ἔρριψε τὸ παιδίον ὑποκάτω μιᾶς ἐλάτης

της· id eſt, & eiecit filium ſuum ſubter vnam abietem: at in Hebræo habetur generatim ſubter vnam arborem. Vnde habuere Septuaginta hanc arborem eſſe abietem, niſi ex traditione, cap. 10. Geneſis iuxta eoſdem Septuaginta interpretes: *Arphaxad genuit Caïnam, Caïnam genuit Sale*, quos ſecutus eſt ſanctus Lucas cap. 3. quæ ſane generatio cum in Hebræo ſit omiſſa, interpoſita eſt à Septuaginta ex traditione. Inter munera quæ dedit Abraham filiis Chetturæ, fuerunt aurum, thus, & myrrha, quæ à Sodomorum & Gomorrhæ regibus acceperat. Quemadmodum habetur in traditionibus Hebręorum, vt refert ſanctus Epiphanius in expoſitione fidei Catholicæ. Quamobrem eorum poſteri in Magodia Arabiæ regione eadem munera Chriſto nato obtulerunt, vt refert ibidem Epiphanius lib. 2. Paralip. 2. cap. 26. narratur Oziam regem Iuda lepra percuſſum in templo, eo quod ſibi ſacerdotale munus arrogaſſet. Sed Ioſephus lib. 9. Antiqu. Iudaic. cap. 11. narrat, cum Rex obiurgatus à Pontifice Azaria diſcedere nolens ei mortem minaretur, templo ſuperne diſciſſo ex terræ motu ſplendorem ingentem illuxiſſe, & regis faciem inuaſiſſe, quod tamen in ſacris codicibus non extat, excepto tamen terræ motu, de quo cap. 1. Amos & Zachariæ 14. extat.

Pag. 26. lin. 5. [*Et auferat.*] Adde ὃ *lanam*, vt eſt in textu Græco.

Lin. 6. [*Quæ dicitur rubus.*] In textu Græco, λεγόμενον ῥαχὴλ locus corruptus, & legendum ῥα-

χὸν, pro ῥαχιὴλ, quod nusquam reperies, ῥαχὸς est stirps spinosa. Hesychius: ῥαχοὶ, &c. Et paulo post: ἔστι δὲ ἀκανθῶδες φυτὸν ἀφ' οὗ τὸ περίφραγμα· Est autem spinosa ex qua fiunt sepes: quod mire locum Barnabæ illustrat, & ῥάχος apud auctorem veteris etymologici est σκόλοψ ἀκανθώδης, baculus spinosus, ῥαχίαι apud Suidam φραγμοὶ sepes, maceriæ, quæ ex virgultis spinosis maxime fiunt. Consule Phauorinum.

Lin. 7. [*Cuius & fructus.*] In textu Græco, οὗ τοὺς βατοὺς corruptè legitur: nam βατὸς oxitonè est peruius, & βάτος grauitonè rubus: lege igitur, οὗ καὶ τὰ βάτινα· est enim βάτινον fructus rubi. Galenus 2. de alimentis τῶν βάτων καρπὸν ὀνομάζουσιν οἱ παρ' ἡμῖν ἄνθρωποι βάτινον· id est, ruborum fructum nominant homines nostri βάτινον.

Lin. 8. [*Adsumus.*] Lege *adsueuimus*, vt in textu Græco εἰώθαμεν.

Lin. 9. [*Huius stirpis.*] In textu Græco: οὕτω μόνης τῆς ῥαχοῖς, lege, τούτου ῥαχοῦ expunctis tribus primis vocabulis: *Et quare is qui maledictus*, hæc desiderantur in textu Græco.

Lin. 16. [*Coronatus.*] Lege, *coronatus est. Videbunt illum tunc.* Iuxta illud Zacharię cap. 12. *Et aspicient ad me quem confixerunt, & plangent cum planctu.* Ita hunc Prophetæ locum applicat sanctus Hippolytus libro de Antichristo, de iudicio agens, καὶ ἅπαξ πάντα θεάσονται ὁ τῶν Ἑβραίων δῆμος, καὶ κόψονται, καὶ κλαύσονται, καθὼς βοᾷ ὁ προφήτης, ὄψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν· id est, semel omnia videbit Hebræorum

populus & planget, & flebit, quemadmodum clamat Propheta: *Videbunt in quem pupugerunt*. Quem locum, etsi Ioannes cap. 19. explicauerit de passione, nihil tamen obest, quin explicari etiam possit de secundo Christi aduentu. His consonat sanctus Iustinus Martyr dialogo cum Tryphone Iudæo, vbi agens de duobus hircis ait per eiusmodi figuram repręsentari vtrumque Christi aduentum, & agens de secundo scribit: ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ τῶν Ἱεροσολύμων ἐπιγνωσθήσεσθε αὐτὸν τὸν ἀτιμωθέντα ὑφ' ὑμῶν· id est, quia in ipso loco Hierosolymorum cognoscetis ipsum, qui à vobis ignominia affectus est.

Lin. 18. [*In illa die.*] Id est, in die iudicii. Zachar. cap. 12. *In die illa ponam duces Iuda sicut caminum ignis in lignis:* Et infra. *In die illa magnus erit planctus in Hierusalem*. Paulus 2. ad Timotheum 1. *Det illi Dominus inuenire misericordiam à Domino in illa die*. Et cap. 4. *Quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex:* Et cap. 1. eiusdem epistolæ dixit, *seruare in illum diem*.

Lin. 19. [*Chlamydem habentem coccineam circa corpus.*] Nota Christum in die iudicii venturum esse chlamyde coccinea circumdatum, qui etiam apparebit cum cæteris passionis suæ notis, vt docet sanctus Hippolytus loco citato: τῶν γὰρ Ἑβραίων ὁ δῆμος ὄψεται ἐν σχήματι ἀνθρώπου καθὼς αὐτοῖς ὤφθη ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου διὰ σαρκός, καὶ καθὼς αὐτοὶ ἐσταύρωσαν, καὶ δείξει αὐτοῖς χειρῶν, καὶ τῶν ποδῶν τοὺς ἥλους, καὶ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ νενυγμένην διὰ τῆς λόγχης, καὶ τὴν κάραν τὴν ἐξ ἀκανθῶν στεφανωθεῖσαν, καὶ τὸν τίμιον σταυρόν· id

eſt, populus enim Hebræus videbit ipſum in habitu hominis, quemadmodum ab ipſis viſus eſt ex ſancta Virgine natus in carne, & quemadmodum eum crucifixerũt, & oſtendit illis manuum, & pedum clauos, & latus ſuum lancea confoſſum, & caput ſpinis coronatum, & honorandam crucem.

Pag. 27 lin. 2. [*Sicut ergo ſimilis.*] In textu Græco: πῶς γὰρ ὁμοίως, male: lege, ὡς οὖν ὅμοιος. Sic in textu Græco, καὶ τοῦτον: l. οὕτως. Senſus horum eſt, ſicut ergo Chriſtus ſimilis eſt duobus illis hircis in die ieiunii ad populi expiationem oblatis, ſic ſimiles hircos & æquales: ſubaudi, offerri præcepit Moyſes.

Lin. 4. [*Vt cum viderint vnum ex illis tunc paſcentem.*] Hæc corrupta ſunt: ſed lege, vt in textu Græco: *Sed cum viderint eum tunc venientem:* lege tamen in textu Gręco, πότε, loco, ποτέ.

Lin 11. [*Quare & lanam in medio ſpinarum ponunt.*] Intelligit lanam coccineam, qua velatus erat caper emiſſarius, qui inter ſpinas proiicitur in ſolitudinem ablegatus.

Lin. 13. [*Figura Ieſu*, Lege, *figura Ieſu eſt*, &c.

Lin 20. [*Dominari illius.*] In textu Gręco, κυριεῦσαι, deeſt, αὐτοῦ, id eſt, illius, nempe ἐρίου, id eſt, lanæ. Dominari illius, id eſt, habere illam in poteſtate, cum nimirum de ſpinis ſublata fuerit.

Lin. 21. [*Sic, inquit*, &c] Nempe Ieſus. Non profertur hic certus aliquis Euangelii locus, ſed ſenſus multorum Chriſti dictorum de tribulationibus perferendis ab eis qui ſunt æternæ vitę ſtu-

dioſi, vt: *Arcta via eſt quæ ducit ad vitam, qui vult venire poſt me*, &c. Et ſimilia, quæ paſſim in Euangelio reperire eſt.

Lin. 24. [*Et multa pati accipere.*] Lege, *& multa patientes accipere me*, vt in textu Græco. Senſus ergo eſt: quemadmodum is, qui vult accipere lanam ſpinis inuolutam, id præſtare prius non poteſt, quam ſpinarum aculeis pungatur. Sic nemo Chriſto frui poterit, qui prius pro illo dura & acerba multa non pertulerit, iuxta illud Pauli: *Per multas tribulationes, oportet nos introire in regnum cælorum.*

Lin. 26. [*Quam autem figuram putatis eſſe.*] aliam profert paſſionis Chriſti figuram, quæ eſt de aſperſione cineris vitulæ rufę.

Lin. 28. [*Quia præceptum eſt populo Iudæorum*, &c.] Numer. 19. Iudæis præcipitur, vt adducant Moyſi vaccam ſine macula, quæ non portauerit iugum, vt ſacerdos immolet eam extra caſtra, & combuſtis eius carne, ſanguine, fimo & pellibus cum ligno cedrino, hyſſopo, & cocco bis tincto vir mundus collectos cineres ponat in loco puriſſimo extra caſtra: *Vt ſint multitudini filiorum Iſrael in cuſtodiam, & in aquam aſperſionis: quia pro peccato vacca combuſta eſt*, inquit Moyſes. Tandem præcipit, vt aqua ſuper cineres in vas infuſa, mundus homo aſpergat hyſſopo eos, qui mundandi ſunt, de quibus eodem capite agitur. Eiuſmodi aſperſionem tangit Paulus ad Hebr. 9. *Si cinis vitulæ aſperſus*, &c. Ita Moyſes: ſed Barnabas quaſdam circumſtantias, quæ ex traditione obſeruabantur, addit: 1. quod

vacca illa à peccatoribus deberet offerri, id eſt, adduci ad offerendum. 2. Quod pueri mitterent cinerem in vaſa fictilia 3 Quod iidem lana coccinea & hyſſopo ligno circumligatis vterentur tanquam aſperſorio. Philo Iudæus libro de victimas offerentibus, ait cornua etiam atque inteſtina vaccę comburi ſolita, quæ non exprimuntur num. cap. citato, ſanguine prætermiſſo, qui debet etiam comburi ex cap. citato: additque circumſtantiã, quando ligna debeant cedrina, cum hyſſopo, & cocco bis tincto in ignem iniici, nimirum iam ſubſidente paulatim flamma: κελεύει, inquit, δάμαλιν πυῤῥὰν ἄζυγον ἀχθεῖσαν σφαγιασθῆναι μὲν ἔξω πόλεως, τὸν δὲ ἀρχιερέα λαμβάνοντα ἀπὸ τοῦ αἵματος ἑπτάκις ἐπιῤῥαίνειν ἀντικρὺ τοῦ νεώ· εἶθ' ὅλην κατακαίειν σὺν δορᾷ, καὶ κέρασι, καὶ πλήρει, τῇ κοιλίᾳ περιττωμάτων· ἤδη δὲ ὑπομαραινομένης τῆς φλογὸς εἰς τὸ μεσαίτατον τρία ταῦτα ἐμβάλλειν ξύλον κέδρινον, ὕσσωπον, καὶ κύμινον κελεύει· lege κόκκινον· id eſt, præcipit enim lex vaccam rufam indomitam mactari extra pomerium, deinde pontificem deſumpto eius ſanguine ſepties eum contra templum aſpergere, tum totam exurere vna cum pelle, cornibus atque interaneis, iamque ſubſidente paulatim flamma in mediam hæc tria ſuperiniici lignum cedrinum, hyſopum, cuminumque. Reddendum tamen erat, *coccinum-que*, iuxta caput 19. num.

Pag. 28. lin. 6. [*Tollere tunc cinerem pueros.*] In cap. 19. num. dicitur generatim hunc cinerem tolli ab homine mundo.

Lin. 8. [*In vaſa fictilia.*] Hæc circumſtantia vaſis non exprimitur, ex quo ſatis patet, id quod ſupra diximus, videlicet non fuiſſe omnia à Moyſe expreſſa.

Lin. 9. [*In ligno.*] In textu Græco deeſt, τῷ ξύλῳ, id eſt, ligno, ſed reſtituendum, vt ex ſequentibus clarum eſt. In capite citato, num. ſola fit hyſſopi mentio ligno & lana coccinea prætermiſſis.

Lin 12. [*Circa ſingulas turbas populi.*] Hæc generatim dicuntur, ſed diſtributiue de his qui polluti fuerant, intelligenda ſunt.

Lin. 16. (*In ſimilitudine.*) In textu Græco legitur, ἁπλότητι, male, lege ἐν ὁμοιότητι, id eſt, in ſimilitudine.

Lin. 18. (*Vacca erat Ieſus.*) In textu Græco, ὁ μόσχος· οὗτός ἐστιν ὁ Ἰησοῦς· id eſt, vitulus ille Ieſus eſt, cum ſupra ſcriptum ſit, δάμαλιν, id eſt, vaccam: Sed puto retinendum eſſe vocabulum μόσχος, & exponendum, *vitulus*, expuncto pronomine αὐτὸς, qui non extat in verſione Latina hoc pacto; *Vitulus eſt Ieſus*: & poſitum eſſe vocabulum à Barnaba, vt Chriſto conuenientius. Quod ſatis liquet ex ſancto Hieronymo in caput quadrageſimum tertium Ezechielis, vbi huius epiſtolæ profert auctoritatem, quæ de nullo alio eius loco, quam de hoc intelligenda eſt *Vitulum autem qui pro nobis immolatus eſt, & multa Scripturarum loca, & præcipue Barnabæ epiſtola, quæ habetur inter Scripturas apocryphas, nominat.*

Lin. 22. (*Ad victimam.*) In textu Græco hæc ſequuntur, quæ non extant in interpretatione Latina: εἶτα οὐκέτι ἄνδρες, οὐκέτι ἁμαρτωλῶν ἡ δόξα· Sed puto legendum: εἶτα οὐκέτι ἄνδρες ἁμαρτωλοὶ, οὐκέτι ἁμαρτιῶν ἡ δόξα· id eſt, deinde non amplius homines peccatores, nulla amplius peccatorum opinio, quę nihil aliud ſibi volunt, quam quod Chriſti paſſione peccatum deletum ſit.

Pag. 29. lin. 3. (*Teſtimonium.*) Lege, *in teſtimonium Iudæorum*, adde ad prædicandum: *Quare tres pueri aſpergentes? in teſtimonium Abraham, Iſaac, Iacob, quia hi magni apud Deum*, vt in textu Græco.

Lin. 25. (*Quare ergo.*) In textu Gręco legitur, ὅτι δέ· ſed legendum, διὰ τί δέ·

Lin. 6. (*In ligno eſt.*) Adde, vt in textu Græco: *Quia regnum Chriſti in ligno eſt.*

Lin. 7. (*Quia qui.*) Lege, *quare qui*, vt in textu Græco.

Lin. 11. (*In regno illius,*) Id eſt, in Eccleſia Chriſti.

Lin. 12. (*Dies erunt nequiſſimi & ſordidi.*) Ob varias tentationes, & perſecutiones. *Quibus*, lege, *in quibus*. In textu Gręco additur ἡμέραις, ſed l. ἡμεῖς· id eſt, nos. *Sanabimur*. In textu Gręco hæc ſequuntur: ὅτι καὶ ἀλγῶν τὴν σάρκα διὰ τοῦ ῥύπου τοῦ ὑσσώπου ἰᾶται. vbi lege τοῦ ῥύπους τῷ ὑσσώπῳ· id eſt, quia is qui carne ſordidatur, hyſſopo ſanatur, nempe in lege Moyſis, quæ erat tantum ad emundationem carnis.

Lin. 16. (*Dum ſic fiunt.*) Clarius expoſuiſſet:

Quæ sic facta sunt. Nobis lucida. ſupp. *ſunt*. Senſus autem eſt. Eiuſmodi figurę nobis Chriſtianis planę ſunt, & manifeſtæ: Iudęis vero, qui ſolum Scripturę corticem ſpectant, obſcuræ

Lin 27. (*Dicit autem de auribus.*) Caput eſt huius prioris partis de circumciſione auris & cordis, reprobata carnis circumciſione.

Pag. 30. lin 9. (*Circumcidite aures veſtras.*) In textu Græco legitur: (*ircumcidite corda veſtra*, male: Nam omnes qui ſequuntur loci, ſpectant ad aurium, non ad cordis circumciſionem Locus tamen ſub hac verborum formula non habetur in Scriptura Videtur tamen locus ſumptus ex Hierem. 6. *Ecce incircumciſæ aures eorum, & audire non poſſunt.* Nam quod dixit Propheta per querimoniam, protulit Apoſtolus, imperando: vt ſupra: Vbi Zacharias dixit: *Percute paſtorem*, & redditur ſenſus, non verba.

Lin 12. (*Audi Iſrael, quia hæc dicit Dominus Deus tuus.*) Hęc verba ſimul poſita nuſquam repereris in Scripturis: ſed ex diuerſis locis conglobata ſunt.

Lin. 16. (*Quia qui vult viuere in perpetuum* &c.) neque iſta in tota Scriptura legeris: ſed puto reſpicere eum ad iſta pſ. 33. *Venite filii, audite me; timorem Domini docebo vos: qui eſt homo, qui vult vitam, & diligit dies videre bonos?* reddito ſenſu, non verbis.

Lin. 21. (*Quia Dominus locutus eſt.*) In textu Græco additur: *Hæc in teſtimonium.*

Lin.

Lin. 23. [*Audite verbum Domini principes populi huius.*] Esa. cap. 1. *Audite verbum Domini principes Sodomorum.* Ita Propheta appellat principes populi Israel ob peccatorum grauitatem. Sed Barnabas vocem odiosam mutauit, ne Iudæos exacerbaret, proferens sensum, non verba. Aut certe respicit ad illlud Micheæ cap. 3. *Audite principes Iacob, & duces domus Israel*, nempe verbum Domini.

Pag. 31. lin. 4. [*Credamus.*] In textu Græco hęc sequuntur, quæ in Latina interpretatione desiderantur: *Circumcisio enim in qua confisi sunt, abrogata est.*

Lin. 7. (*Præterierunt.*) Id est, præuaricati sunt, transgressi sunt. Et psalm. 148. *Præceptum posuit, & præteribit.*

Lin. 11. (*Hic inuenio legem nouam.*) Græca corrupta sunt, sed lege: ὧδε εὑρίσκω ἀπολλὼ νέον. In textu Græco Hieremiæ, νεώσατε ἑαυτοῖς νεώματα· id est, nouate vobis noualia. Apud sanctum Cyprianum libro 1. de testim. *Renouate inter vos nouitatem.* Sed more suo sanctus Barnabas sensum posuit, non verba.

Lin. 13. (*Væ illis qui seminant in spinis.*) Hæc corrupta sunt in textu Græco: lege, vt apud Hieremiam: καὶ μὴ σπείρετε ἐπ᾽ ἀκάνθαις· id est, & non seminate in spinis.

Lin. 14. (*Circumcidite nequitiam de præcordiis vestris.*) Interpres Latinus dixit nequitiam, iuxta Symmachum, qui ita vertit, vt testatur sanctus Hieronymus in hunc locum: *Symmachus posuit, purificami-*

ni Domino, & auferte malitias cordium vestrorum. In textu Græco legitur, τὸ σκληρὸν τῆς καρδίας· id est, duritiam cordis. Quod vno verbo dixerunt Septuaginta interpretes, σκληροκαρδίαν, quod idem sonat: In textu Græco additur, καὶ τὸν τράχηλον ὑμῶν, οὐ μὴ σκληρώετε· id est, & collum vestrum ne induretis, quod non extat apud Hieremiam: est tamen apud Philonem libro de offerentibus victimas: καὶ ὁ τράχηλος, φησὶν, ὑμῶν μὴ σκληρὸς ἔστω· id est, & collum, inquit, vestrum durum non sit. Ad locum Hieremiæ hæc pręclare annotat Philo Iudæus libro citato: οἷς νουθετεῖ, φάσκων, περιτέμνεσθε τὰς σκληροκαρδίας, τὸ δέ ἐστι, τὰς περιττὰς φύσεις τοῦ ἡγεμονικοῦ, ἃς αἱ ἄμετροι τῶν παθῶν ἔσπειραν, καὶ συνηύξησαν ὁρμαί· id est, quos monet, dicens: circumcidite duritiam cordis vestri, hoc est, superflua mentis germina prognata & coalita ex immoderatis affectibus: & sanctus Augustinus libro de spiritu, & littera ad Marcellinum cap. 8. *Circumcisionem autem cordis dicit puram scilicet ab omni illicita concupiscentia voluntatem.* Et sanctus Hieronymus in capite 48 Ezech. *Cor circumcidimus cultello Dei, & aufertur de corde nostro præputium, quando turpes cogitationes nequaquam exeunt de corde nostro, nec de nobis dicitur: impugnatum est cor populi huius, & auribus suis grauiter audierunt.* Hic autem iuxta sanctum Hieronymum in cap. 6. Hieremiæ, *notandum est, quod circumcisio tribus generibus in Scripturis appellatur in præputio, corde, & auribus.* Additur quarta à Rabbi Akiba, quæ est auris. Præputii circumcisio habetur Genes. 17. *Et circumcidetis carnem*

præputii veſtri, cordis: Deuter. cap. 10. *Et circumcidetis præputium cordis veſtri*: auris, Hierem. 6. *Ecce incircumciſæ ſunt aures eorum.* Et Actor. cap 7. *Dura ceruice & incircumciſis cordibus & auribus*; oris, Exod. 6. *Ego incircumciſus labiis.*

Lin 21. (*Omnes nationes ſine circumciſione corporis ſunt.*) Hic locus habetur, cap 9. Hierem. *Omnes gentes habent præputium, omnis autem domus Iſrael incircumciſi ſunt corde ſuo.*

Pag. 31. lin. 1. (*In ſignum.*) Gen. 17. *Et circumcidetis carnem præputii veſtri, & erit in ſignum teſtamenti inter me & vos.* Quod non tantum eſſet in ſigno populo Iudaico circumciſio, ſed etiam delet peccatum originale, vt communiter docent Scholaſtici Theologi. Plura circumciſionis commoda profert Philo Iudæus tractatu de Circumciſione.

Lin 2. (*Sed & Iudæus.*) Lege, *ſed & Syrus*, vt in textu Græco. Nam iam hic loquitur Apoſtolus de aliis populis, qui præter Iudæos circumciſi erant: vt erant multæ vicinæ Iudææ & Palæſtinæ gentes, quemadmodum teſtatur Sanctus Epiphanius libro primo contra hæreſes tom. 2 numer. 30. *Et ſacerdotes Ægyptiorum circumciſionem habeant.* ἀλλὰ καὶ Σαρακηνοὶ, οἱ καὶ Ἰσμαηλῖται περιτομὴν ἔχουσι, καὶ Σαμαρεῖται, καὶ Ἰουδαῖοι, καὶ Ἰδυμαῖοι, καὶ Ὁμηρῖται. Diuus Hieronymus in capite nono Hieremię: *Multarum ex quadam parte gentium, & maximæ, quæ Iudææ & Palæſtinæ confines ſunt, vſque hodie circumciduntur: & præcipue Ægyptii Idumæi, Ammonitæ & Moabitæ, & omnis regio Saracenorum, qui habitant in ſolitudine,*

&c. Iuxta illud Hierem. eodem capite: *Ecce dies veniunt, dixit Dominus, & visitabo super omnem qui circumcisum habet præputium, super Ægyptum, & super Judam, & super Edom, & super Ammon, & super Moab*, &c. Nec est quod sequentia nos perturbent: *quia omnes gentes habent præputium*, hunc enim iuxta sanctum Hieronymum habent sensum: *Cum præter Ægyptios, Jdumæos, Ammonitas, Moabitas, & Jsmaelitas in solitudine commorantes, quorum pleraque pars circumcisa est, omnes aliæ nationes incircumcisæ sunt carne, omnis domus Israel incircumcisa est corde, non carne.* Quod ad Syros spectat, Herodotus in Euterpe ait circumcisos fuisse, etsi Iosephus libro primo contra Apionem id de solis Iudæis interpretetur: quamuis enim, soli Iudæi omnium, qui habitant Palęstinam, circumcisi essent ætate Iosephi, nihil obest, quin alii Palęstinę incolę tempore Herodoti circumciderentur. Vbi etiam duas Syrorum gentes Herodotus distinguit, vnam eorum, qui habitant in Palæstina, alteram eorum qui iacent ad Thermodoontem & Parthenium fluuios, quos ait etiam esse circumcisos.

Lin. 3. (*Et Arabs.*) Arabes olim circumcisioni obnoxii fuere, vt sunt Moabitæ & Idumęi, & Saraceni, vt clarum est ex loco sancti Hieronymi supra citato, id docet sanctus Ambrosius annot. in Leuit. ad Constantium. *Reperimus autem in historia veterum, non solum Ægyptios, sed etiam Æthiopum & Arabum, & Phœnicum aliquos circumcisione erga suos vsos.* Et auctor libelli de circumcisione inter opera

ſancti Cypriani : *Inter omnia teſtamenti veteris ſacramenta nihil circumciſione ſolemnius, antiqua celebrauit religio : nec tantum in Hebræos, ſed etiam in Phœnicas & Arabes hæc traditio inoleuit.* Et ſanctus Epiphanius libro primo aduerſus hęreſes tom. 2. inter eos qui circumciduntur, recenſet Homeritas, qui ſunt Arabiæ populi. Idem docet Philoſtorgius lib. 3. hiſt. Eccleſ. cap. 4. aitque octauo die circumcidi : At Ioſephus libro primo antiqui. cap. 13 ait poſt annum decimum tertium circumcidi. Ἄραβες δὲ μετὰ ἔτος τρισκαιδέκατον.

Lin. ead. (*Et omnes ſacerdotes idolorum.*) Quod intelligendum eſt, maxime de ſacerdotibus Ægyptiorum, Arabum, Æthiopum, & ſimilium. Artapanus apud Euſebium libro nono de præparatione Euangelica cap. 27. *Æthiopes autem ipſos etiam ſi hoſtes, tam propenſo tamen animo in Moyſen fuiſſe, vt ipſius quoque circumciſionis ab eo ritum acciperent*, οὐ μόνον δὲ τούτους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἱερεῖς ἅπαντας· id eſt, *non ſolum illos, ſed & omnes ſacerdotes.* Ioſephus libro ſecundo contra Apionem agens de ſacerdotibus Ægyptiorum : *Hæc enim duo dicunt ſibimet ab initio à regibus eſſe præcepta, vt deos colant, & ſapientiam diligant, quod illi facere præcipue iudicantur·* ἐκεῖνοι τοίνυν ἅπαντες περιτέμνονται, καὶ χοιρείων ἀπέχονται βρωμάτων· id eſt, *illi igitur circumciduntur omnes, & abſtinent à carnibus ſuillis.* Et Philo Iudęus tractatu de circumciſione, afferens rationes, cur diuerſæ nationes circumciduntur, ait : δεύτερον τὴν δι' ὅλου τοῦ σώματος καθαρότητα πρὸς τὸ ἁρμόττειν τάξει ἱερωμένῃ id eſt,

alteram, vt totum corpus ſit purius, *nec impediat officia ſacerdotalis ordinis.* Et ſanctus Epiphanius loco citato: καὶ οἱ εἰδωλολάτραι, καὶ μιαρεῖς, lege ἱερεῖς Αἰγυπτίων περιτομὴν ἔχουσι· id eſt, & idololatræ & ſacerdotes Ægyptiorum circumciſionem habent.

Lin. 5. [*Et AEgyptii.*] Male hæc vocabula transferuntur in textu Græco: adde tamen, vt in textu Græco, *in circumciſione ſunt.* Ægyptios olim circumciſione vſos eſſe clarum eſt ex Herodoto loco citato: μοῦνοι δὲ πάντων Κόλχοι, καὶ Αἰγύπτιοι, καὶ Αἰθίοπες περιτέμνονται ἀπ᾽ ἀρχῆς τὰ αἰδοῖα· id eſt, ſoli Colchi, & Ægyptii, & Æthiopes ab initio pudenda circumcidunt: ſancto Clemente lib. 1. recognitionum: *Inde denique & Indorum quidam, & AEgyptiorum circumcidi didicere, ac purioris obſeruantiæ eſſe, quam cæteri.* Philone Iudæo tractatu de circumciſione: χλευάζεται ἡ τῶν γεννητῶν περιτομὴ πρᾶγμα σπουδαζόμενον οὐ μετρίως, καὶ παρ᾽ ἑτέροις ἔθνεσι, καὶ μάλιστα τῷ Αἰγυπτιακῷ· id eſt, *Ridetur maiorum noſtrorum circumciſio, quamuis non in mediocri honore habita ſit apud alias gentes maxime AEgyptiam*, &c. Diodoro Siculo libro primo Bibliothecæ cap. 2. & lib. 3. cap 3. Origene libro quinto contra Celſum: *Sed nec ideo ſanctiores ſunt cæteris, quia circumciduntur, hoc enim priores fecerunt Colchi & AEgyptii:* Et infra. *Cæterum circumciſionis cauſa non eadem eſt Iudæis, quæ Colchis & AEgyptiis.* Sancto Ambroſio loco citato: Vnde Pythagoras cum eſſet in Ægypto, vt in AEgyptiorum adita ſecretiora admitteretur ſe ab illis cir-

cumcidi passus est, vt refert Clemens Alexandrinus libro primo Strom. *Thales autem cum esset Phœnix genere etiam cum AEgyptiorum Prophetis congressus esse dicitur:* καθάπερ καὶ ὁ Πυθαγόρας αὐτοῖς γε τούτοις· δι' οὓς περιετέμετο, ἵνα δὴ καὶ εἰς τὰ ἄδυτα κατελθὼν, τὴν μυστικὴν τῶν Αἰγυπτίων ἐκμάθοι φιλοσοφίαν· id est, *sicut & Pythagoras cum iis ipsis, propter quos est circumcisus, vt in adyta admissus mysticam AEgyptiorum disceret philosophiam.* Sed & multæ alię gentes verenda olim circumcidebant, vt AEthiopes, Troglodytæ, Phœnices, Colchi, & Macrones, vt videre est in auctoribus supra citatis. Hoc etiam de Troglodytis & AEgyptiis testatur Agutharcides lib. 5. c. 3. in Bibliotheca Photii num. 250, τὰ δὲ αἰδοῖα τοῖς μὲν ἄλλοις Τρωγλοδύταις ἐστὶν εἰθισμένον περιτέμνεσθαι, καθάπερ Αἰγυπτίους πάντας· id est, verenda circumcidere Troglodytis more est receptum, vt cuncti solent AEgyptii: Et Diodorus Siculus, libro tertio capite tertio.

Lin. 7. (*Quos dicit filios Abrahæ de omnibus gentibus.*) Hæc corrupta sunt: sed pro iis lege: *Ergo discite, filii, de omnibus abunde*, iuxta textum Græcum.

Lin. 9. (*Quia Abraham primus circumcisionem dedit.*) Contrarium docent Herodotus libro secundo, & Diodorus Siculus libro primo Bibliothecæ cap. 2. qui scribunt circumcisionem ab AEgyptiis ad Iudęos, cæterasque gentes manasse, sed hoc à nemine Christiano assertum iri arbitror. Et sane ex sacris Scripturis satis liquet, quam vani sunt non-

nulli ethnici ſcriptores, qui ſibi haud ſatis comperta alios docuere voluerunt.

Lin. 12. (*Quod proſpiciebat.*) Deleto, *quod*, lege *proſpiciens*, vt in textu Græco.

Lin. 13. (*In Jeſum.*) Rectius, quam in textu Græco, vbi legitur, εἰς τὸν υἱόν· id eſt, in filium: Sed poſt τὸ *Jeſum*, lege, vt in textu Græco, lege: *accipiens trium litterarum doctrinam*, nempe T, I, & H, vt mox videbitur: Nam ex myſtico numero circumciſorum probat Abraham Ieſum in Spiritu proſpexiſſe, & hoc myſtico numero Ieſum, & Crucem fuiſſe pręfigurata. Sed quia Græca corrupta ſunt, lege demptis quibuſdam ſuperfluis, προβλέψας εἰς τὸν Ἰησοῦν, λαβὼν τριῶν γραμμάτων δόγματα περιέτεμεν Ἀβραάμ, &c. Latina vero ſic legito, *proſpiciens in Jeſum, accipiens trium literarum doctrinam, circumcidit Abraham*, &c.

Lin. 14. (*Homines trecentos decem & octo.*) cap. 17 Geneſ. Vbi deſcribitur eiuſmodi circumciſio, hic numerus non habetur: ſed quia Gen. 14. dicitur Abraham ad liberationem fratris ſui Loth armaſſe trecentos decem & octo vernaculos ſuos, eo quod tot haberet, hunc numerum poſuit ſanctus Barnabas.

Lin. 16. (*Quia primatum trecenti ſunt*, &c.) Hæc ſunt valde corrupta & intricata, lege ergo: *Scitote, quia decem & octo primo, tum trecenti ſunt: & diſtinctione facta dicit decem & octo: In duabus literis, Iota decem, & Ita, octo habes Ieſum. Quia vero crux in Tau,* * *incipiebat habere donum, tunc dicit, & trecentos. Habes*

* id eſt, dicebat.

bes igitur Iesum in duabus litteris, & in vna littera Tau, crucem, &c. Græca vero sic castiganda arbitror: μάθετε τοὺς δεκαοκτὼ πρώτους, εἶτα τριακοσίους· τῆς δὲ διαστολῆς πεποιημένης τὴν δέκα καὶ ὀκτὼ ἐν τοῖς δυσὶ γράμμασι ἰῶτα δέκα, ἦτα ὀκτὼ, ἔχεις Ἰησοῦν· cætera plana sunt.

Lin. 19. [*Habes in duabus literis Iesum.*] Ita Clemens Alexandrinus loco citato: τὸ δὲ ἰῶτα καὶ ἦτα τοὔνομα σημαίνειν τὸ σωτήριον· id est, Iota vero & Ita nomen significare Saluatoris. Eadem mens fuit Valentini hæretici, in quo saperet, si eiusmodi litterarum interpretatione non abuteretur ad suam heresim Dicebat enim, vt refert sanctus Epiphanius libro primo aduersus hæreses tom. 2 num 14. διὰ τῶν προηγουμένων τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, Ἰησοῦ, δύο γραμμάτων τοῦ τε ἰῶτα, καὶ τοῦ ἦτα τοὺς δεκαοκτὼ αἰῶνας εὐσήμως μηνύεσθαι· id est, per primas nominis illius, Iesu, litteras iota & ita octodecim æonas, siue sæcula præclare significari. Cum enim ille statueret triginta æonas, residuos ex dodecade, octodecim dicebat per duas priores nominis Iesu litteras iota, & ita significari Porro de trecentorum, & octodecim numero iuxta nostram explicationem capiendus est locus Prudentii in præfatione Psychomachiæ, vbi eamdem historiam enarrat.

Vigilandum in armis pectorum fidelium,
Omnemque nostri portionem corporis,
Quæ capta fœdæ seruiat libidini,
Domi coactis liberandam viribus.
Nos esse large vernularum diuites,

Si quid trecenti bis nouenis additis
Poſſint, figura nouerimus myſtica.

Hæc nihil aliud dicunt, quam pugnandum eſſe cum vitiis, nobiſque ſatis eſſe vernularum, ſi nouerimus, quid hoc myſtico numero ſignificetur, nempe crucem & Ieſum.

Lin. 20. [*In quibus,*] Hæc vocabula redundant.

Lin. 22. [*Domini.*] In textu Græco χάειν· Heſychius, χάεις, δωρεά· id eſt, donum: Per donum autem hoc loco S. Barnabæ, intelligenda eſt myſtica ſignificatio.

Lin. ead. [*Tunc dicit & trecentos.*] Ita Clemens Alexandrinus libro ſexto Strom. τοὺς ἰδίες οἰκογενεῖς τὴν ἀριθμήσας, καὶ ἐπεξελθὼν, πάμπολυν ἀριθμὸν τῶν πολεμίων χειροῦται· φασὶν οὖν εἶναι τοῦ μὲν κυριακοῦ σημείου τύπον κατὰ τὸ σχῆμα τὸ τριακοσιαστὸν στοιχεῖον· id eſt, trecentis vernaculis ſuis numeratis hoſtes aggreſſus vicit maximum eorum numerum. Dicunt ergo eſſe Dominici ſigni typum, quoad figuram, elementum, quod ſignificat trecentos. Et diuus Auguſtinus, quæſt. 37. in librum Iudicum exponens illud Iud. 7. *Fuit itaque numerus eorum, qui manu ad os proiiciente lambuerunt aquas, trecenti viri*, docet trecentos per litteram T, ſignificari: *Quorum*, inquit, *numerus, quia trecenti erant, ſignum inſinuat crucis propter litteram T, Græcam, qua iſte numerus ſignificatur:* Recte dixit, *Græcam* & de illa, non de Hebraica intelligendus eſt S. Barnabæ locus, quia littera Tau Hebraica, non trecentos, ſed quadringentos ſignificat. Ne quis autem exiſtimet eiuſmodi my-

sticas numerorum significationes nutricularum nænias esse, adeat ipsum Augustinum libro secundo de doctrina Christiana cap.16. Et videbit quantum conferat ad sacræ Scripturę notitiam, numerorum notitia.

Lin. 24. [*Habens in vna littera* TAV *crucem.*] Iuxta formam Gręci characteris, T, littera crucem significat, vt docet Tertullianus libro tertio contra Marcionem exponens hunc locum Ezechielis cap. 9. *De qua Ezechieli, dicit Dominus ad me, pertransi medio portæ in media Hierusalem, & da signum Tau in frontibus virorum. Ipsa est enim littera Græcorum, Tau, nostra autem, T, species crucis, quam portendebat futuram in frontibus nostris apud veram & Catholicam Hierusalem, in qua fratres Christi filios Dei gloriam patri Deo relaturos psalmus vigesimus primus canit.*

Pag. 23. lin. 1. [*Naturale.*] In textu Græco ἔμφυτον· id est, insitum, firmiter radicatum, vt supra.

Lin. 3. [*Arctius.*] In textu Græco γνησιώτερον· id est, magis proprie, familiarius, Hesychius · γνήσιος, ἴδιος, οἰκεῖος· id est, proprius, familiaris.

Lin 10. [*Quare autem Moyses dixit.*] Transit ad caput 8. de cibis à lege prohibitis, eorumque mysticam explicationem enucleat.

Lin. 12. [*Porcinam*] Glossæ veteres: *Porcina* χοιρεία.

Lin. 13. [*Accipitrem.*] In Græco, ὀξύπτερον· id est, volatu celerem, aliàs ὠκύπτερον, id est, ταχυπέτην, volatu celerem apud Suidam. Vtrumque vocabulum idem significat: Nec ὀξὺς tantum acutus

dicitur, sed ὁ ταχὺς, Pernix, velox, in glossis veteribus. Ita sanctus Augustinus libro secundo de doctrina Christiana cap 12. *Sicut quidam codices habent: acuti pedes ad effundendum sanguinem: ὀξὺς enim apud Græcos & acutum, & velocem significat. Ille ergo vidit sententiam, qui transtulit, veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem*, ὀξύπτερος ergo hoc loco Barnabæ est volatu celer, & pro accipitre vsurpatur.

Lin. 23. [*Ergo non est mandatum Dei ne manducent.*] Imo si manducassent escas prohibitas, haud dubie peccassent: & reuera has de cibis interdictis leges obseruare tenebantur Iudæi. Quare verba S. Barnabæ ita capienda sunt, quod etsi Deus vellet mandatum obseruari, tamen potius desiderabat, vt ea quę spiritaliter lex desiderabat, facerent: vt cum dicit Propheta: *Misericordiam volo, non sacrificium*, non quia Deus sacrificium respueret, sed quia misericordiam potiorem sacrificio iudicaret.

Pag. 34. lin. 3 [*Luxuriant.*] In textu Græco, σπαταλῶσι, id est, in delitiis viuunt. Hesychius σπαταλᾷ, τρυφᾷ· id est, in delitiis viuit. Glossę veteres: σπατάλη, *lasciuia*, *delitiæ*, σπάταλος, *delicatus*, σπαταλῶ, *delicias ago*. Vide notas nostras ad Concordiam regularum cap. 48 §. 15.

Lin. 16. [*Qui nesciunt per laborem & sudorem*, &c.] eamdem explicationem profert Hesychius in cap. 11. Leuit. *Rapaces & cibum alienum male sectantes, quæstibusque iniustis gaudentes per prædicta significat.*

Lin. 23. [*Quem spolient: sed & istæ aues solæ sibi non acquirentes escam.* [Hæc desunt in textu Gręco,

ſed reſtituenda hoc modo: ἐάν τινα συλῶσι· οὕτω ζῶντα τὰ πετεινὰ μόνα οὐχ ἑαυτοῖς πορίζοντα τροφήν.

Pag. 35. lin. 3. [*Non manducabis, inquit Murænam.* [Muræna inter cibos immundos non explicite recenſetur à Moyſe 11. Leuit. & 14. Deut Sed quia non habet pinnas & ſquammas, & in fundo natat, iuxta Moyſis doctrinam immunda creditur. Vnde multa in hoc capite dicuntur à Barnaba tantum ex Scripturæ ſenſu. Murænã ferunt coïre cum vipera. Oppianus libro primo Halieutico, Horus libro ſecundo, AElianus libro primo de animalibus cap. 50. Dubitat Nicander in Theriacis. Negat Andreas in libro de his quæ falſo creduntur apud Athenæum libro ſeptimo cum Muræna in locis cœnoſis verſetur, vt vipera in ſolitudinibus nemoroſis.

Lin. 5. [*Polypum.*] Piſcis eſt à multitudine pedum nomen habens: Habet enim octo cum acetabulorum ordine duplici, quorum beneficio ori cibum admouet, oculos ſupra duos pedes habet, os & dentes in pedum medio, ait Ariſtoteles apud Athenæum libro ſeptimo, fugiens ob metum, colorem mutat ad ſimilitudinem loci, in quo ſe occulit, vt referunt Athenæus, AElianus libro primo de Varia hiſt. Ouidius in Halieut.

Et ſub lege loci ſumit, mutatque colorem
Semper ei ſimilis, quem contigit.

Oppianus in Halieut. lib. 2.

Πουλυπόδων δ' οὔπω τιν' ὀίομαι ἔμμεν' ἄπυστον
Τέχνης, οἳ πέτρῃσιν ὁμοῖοι ἰνδάλλονται

Τῷ κε προσπλήξωσι,

Id eſt, Polypodum aſtutiæ neminem arbitror eſſe ignarum, qui ſimiles ſcopulis finguntur, quemcumque amplexati ſint. Theophraſtus Polypodem inter animalia, quę colorem mutant, recenſet: cauſam refert eiuſmodi, ὁ δὲ πολύπους δοκεῖ τῷ πνεύματι ποιεῖν τὰς μεταβολάς· πνευματικὸν γὰρ φύσει· id eſt, Polypus videtur anhelitu mutare colorem: eſt enim natura flatuoſus apud Photium Photium in Bibliotheca num 278. Dicitur de his qui moribus ſe regionis alienæ accommodant. Clearchus libro ſecundo Prouerbiorum apud Athenæum libro citato.

Polypi, mi fili, Amphiloche Heros, mentem habe.
Et ad quorum gentem veneris, te iis accommoda.

Dicitur etiam de hypocrita, ſimulatore, & verſipelle. Hieme cibo carens ſuos pedes rodit, qui verno tempore renaſcuntur: Athenæus libro citato AElianus libro decimoquarto de animalibus cap. 26. Orus libro ſecundo Hierogl. ἐκεῖνος γὰρ ἐὰν ἀπορήσῃ τροφῆς τῆς ἀπ' ἄλλων, τὰς ἰδίας πλεκτάνας ἐσθίει· id eſt, ille enim ſi alienis eſcis indiget, ſua brachia rodit. Oppianus libro citato.

Ἀλλ' οἵγε γλαφυρῇσιν ἐνεζόμενοι θαλάμῃσι
Πτήξαντες δαίνυνται ἑοὺς πόδας ἠύτε σάρκας
Ἀλλοτρίας· οἱ δὲ ἑοὺς κορέσαντες ἄνακτας
Φύονται·

Id eſt Sed ipſi quidem canis inſidentes cubilibus tepidi depaſcuntur ſuos pedes, tanquam carnes alienas, qui rurſus ſuos, cum ſatiarint dominos, re-

naſcuntur. Vnde prouerbium apud Suidam & Heſychium: πολύποδος δίκην αὑτὸς ἑαυτὸν καταφαγών· id eſt, ſeipſe inſtar polypodis deuorans, quod poteſt dici de inuidis, & melancholicis. Carneades dicebat dialecticam eſſe polypodi ſimilem. Vti Polypus enim ſuos cirros auctos deuorat; ita dialecticos iam peritiores factos ſuas opiniones refutare refert Stobæus ſerm. 80. Breuioris eſt vitæ, quæ annum non excedit, mas ob vehementiorem coitum, ob quem viribus reſolutis, aliorum etiam minimorum piſciculorum præda factus interit: femella ob difficilem partum, quod oua ſimul coherentia in modum vuæ per anguſtum meatum emittat, ait Oppianus libro citato, qui tandem concludit.

> Τοὔνεκα λυκάβαντος ὑπέρτατον οὔ ποτε μέτρον
> Πουλύποδες ζώουσιν, ἀποφθίνουσι γὰρ αἰεὶ
> Ἀλγιστάτοις γάμοισι, καὶ ἀλγιστάτοισι τόκοισι·

Id eſt, quapropter vltra anni menſuram Polypodes non viuunt, ſed pereunt ſemper difficillimo concubitu, & difficillimo partu, idem docet AElianus libro ſexto de anim. cap. 28. qui ideo πολύποδα ἀκολαστότατον τῶν ἰχθύων, id eſt, libidinoſiſſimum piſcium appellat. Polypus adeo firmiter adhæret ſcopulo, vt vix inde auelli poſſit à Muræna hoſte, nec id fit prius

> Εἰσόκεν αὐταὶ
> Λείπονται μοῦναι κοτυληδόνες ἐμπεφυῖαι

Id eſt, quam ipſa relinquantur ſola acetabula infixa, ſumitur pro homine rapace, tenace, & auaro. Vnde Plautus in Aulularia.

Ego istos noui polypos, qui, vbi quid tetigerint, tenent.

Plura vide apud Athenæum libro citato.

Lin. 6. [*Sepiam.*] Sepia piscis octo pedes habet promuscidas duas, quibus veluti lino pisciculos piscatur. Inter pedes & promuscidas, os & oculos habet, dentes duos, alterum infra, alterum supra, vt docet Aristoteles apud Athenæum libro septimo, persequente piscatore effundit introrsum liquorem nigrum atramento similem fugere simulans, vt aqua turbata eludat piscatorem, ait Athenæus ibidem: & Ælianus libro primo de animalibus cap. 34. Horus libro secũdo Hieroglyph. αὐτὴ γὰρ ἐὰν ἴδῃ τινὰ βουλόμενον αὐτὴν θηρᾶσαι, προΐεται εἰς τὸ ὕδωρ ἐκ τῆς κοιλίας τὸ μέλαν, &c id est, si enim ipsa videat aliquem se volentem capere, ex aluo mittit in mare atramentum. Ouidius in Halieutico.

Sepia tarda fugæ tenui cum forte sub vnda
Deprehensa est, aut iamque manus timet illa rapaces
Inficiens æquor nigrum vomit illa cruorem
Auertitque vices oculos frustrata sequentum.

Nicander in Alexipharmacis.

Ἠ ἅτε σηπιάδος φυξήλιδος, ἥτε μελαίνει,
Οἶδμα χολῇ δολόεντα μαθοῦσ' ἀγρώστορος ὁρμήν·

Id est, vel instar sæpiæ fugientis, quæ fluctus felle denigrat, vt dolosum impetum cognouit piscatoris. Oppianus libro tertio Halieutici.

Ὀρφναίας ῥαθάμιγγας ἀνήμεσεν, ἀμφὶ δὲ πόντον
Πάντα πέριξ ἐμίηνε καὶ ἠμάλδυνε κέλευθα
Ἰχὼρ ἀχλυόεις, ἀνὰ δ' ἔτραπε πᾶσαν ὀπωπήν·

Id

Id est, atras guttas euomunt, circum vero mare vniuersum, passim polluit, & obscurat sanies tenebricosa, & euertit omnem conspectum. Vnde à Persio Satyra 3. nomen vsurpatur pro atramento:

Tum querimur crassus calamo quod pendeat humor,
Nigra quod infusa vanescat sepia lympha.

Ad bimatum sepiæ vita non producitur, velut nec polypi ait Athenæus lib. 7.

Lin. 15. [*Altitudinis.*] id est, profundi maris.

Leporem in textu Græco, δασύποδα: vt Deuter. cap. 14. Hesychius & Suidas, δασύπους λαγώς· id est, lepus, ab hirtis pedibus.

Lin. 18. (*Non eris puerorum corruptor.*) Ita etiam explicat Clemens Alexandrinus libro secundo Pædagogi cap. 10. ταύτῃ ἄρα τὴν κόλασιν τῆς ἐδωδῆς τοῦ λαγω, παιδεραστίας ἐμφαίνειν ἀποτροπήν· id est, *& earatione dum leporis esum prohibet, significat se dehortari puerorum amorem.*

Lin. 21. [*Quia lepus singulis annis facit ad adsellandum singula foramina.*] Id est, lepori, foramen nouum, seu anus ad alui egestionem, quotannis adnascitur. Ita docet Clemens Alexandrinus capite citato Pædagogi, καὶ τὸν λαγὼν πλεονεκτεῖν φασὶ τὴν ἀφόδευσιν Εἰς ἀριθμοὺς οἷς βεβίωκεν ἔτεσιν ἴσχοντα ῥύπας· id est, & leporem multiplicare secessum habentem foramina pro numero annorum, quibus vixit: vbi interpres ἀφόδευσιν male interpretatur, venerem. Eamdem foraminum in lepore multiplicationem testatur Plinius libro octauo cap. 55. *Archelaus auctor est, quot sint corporis cauernæ ad excrementa*

lepari, totidem esse annos ætatis, qui locus est castigandus: legendum est enim, *cauerna*, neut. g. non, *cauernæ*, fem. Cauernum enim est foramen. Glossæ veteres τρώγλη, *foramen*, *cauernum*, Aliæ Glossæ, *cabernum*, τρύπημα, id est, foramen, b, pro u, vt sæpe contingit in veteribus codicibus manuscriptis. Hinc etiam castigandus est locus Victorini in libro primo Rhetor. Cicer. *Aquam enim per totum diem exceperunt tenuissima cauerna defluentem, & hanc maiores nostri in duodecim partes diuiserunt, ex his partibus horis numerum imposuerunt.* Vbi legendum est, *tenuissimo cauerno*. Ibi enim agitur de clepsidris quę ad distinctionem horarum aquam ex tenuissimo emittunt foramine. Ælianus libro secundo de animalibus cap. 12. κατηγορεῖ δ' αὐτοῦ τὰ ἔτη τρώγλας τινὰς ἀποφαίνων· id est, eius annos indicant foramina quædam. Hinc fit hoc animal esse salacissimum & fœcundissimum: quia concipit singulis mensibus, & superfœtat, coït autem, & parit femella.

Οὐδ' αὐτοῖς ὠδῖσιν ἀναινομένη Κυθέρειαν·

Id est, neque in ipsis partus doloribus recusans venerem, inquit Oppianus, libro tertio de venatione. Postquam autem peperit, statim initur, & rursus concipit adhuc lactans, vt docent Aristoteles, libro sexto de hist. animal. cap. 37. Clemens Alexandrinus capite citato. Herodotus in Thalia, Athenæus libro nono, & Philostratus in iconibus, libro secundo cap. de Amoribus, quod præclare describit Oppianus his versibus, libro tertio de venatione.

---τὸ μὲν ἄρ πόθι νηδύος ἐκτὸς
Ἔμβρυον ἐκθρώσκει τετελεσμένον· ἄλλο δὲ ἔσωθεν
Νόσφι τριχὸς φορέει· τὸ δ' ἄρ ἡμιτέλεστον ἀέξει·
Ἄλλο δ' ἀνάρθρωτον ἔχει θορόεν βρέφος ὀπτήσασθαι.

Id eſt, alius certe extra ventrem fœtus proſilit perfectus, alium vero intus depilem geſtat, alius porro ſemiperfectus creſcit, alium denique inarticulatum habet ſeminalem fœtum aſpectu. Idem docet Ælianus capite citato. Cum igitur tanta ſit in beſtia ſalacitas: Clemens Alexandrinus capite citato recte ſcribit eiuſmodi cibi prohibitione vetari adulteria, vehementiores appetitus, mutuas congreſſiones, cum pręgnantibus feminis coniunctiones, puerorum ſtupra, & alienos initus.

Lin. 23. *Ad* [*adſellandum.*] Adſellare eſt egerere aluum, Gallice *aller à la ſelle*, in textu Græco, τὴν ἀφόδευσιν, id eſt, ſeceſſum, alui egeſtionem ſeu purgationem, & ita hoc vocabulum interpretandum in loco citato Clementis, non, *venerem:* quod interpres Barnabę ſatis declarat, cum dixit, *ad adſellandum*: maxime cum Clemens ipſiſſima Barnabæ verba ſuppreſſo eius nomine proferat: πλεονεκτεῖν φασὶν ἀφοδεύειν· Idem patet ex Iulio Polluce, libro quinto Onomaſtici cap. 14. vbi in titulo περὶ ἀφοδεύσεως καὶ τῶν κατὰ γαστρὸς poſuit, agens deinceps de iis, quæ ſpectant ad ventris purgationem, ex Gloſſis veteribus, ἀφοδεύω, *caco*: à quo vocabulo nemo eſt, qui non videat, τὴν ἀφόδευσιν deduci. Et clarum eſt ex Plinio ſupra, qui dixit, *ad excrementa.*

Lin. 27. [*Nec belluam.*] In textu Græco ὕαιναν, id

eſt, Hyænam, & recta interpretatio: Gloſſæ veteres, ὕαινα, ζῷον, bellua. Ita vt hyęna, quæ eſt truculentiſſimum animal, κατ' ἐξοχὴν, dicatur bellua In citatis capitibus Leuitici & Deuteronomii nulla eſt explicata hyænæ mentio, de carnis tamen illius interdictione Clemens Alexandrinus, libro ſecundo. Pædagogi cap. 10. Moyſem citat. ὁρᾶτε γοῦν, ὁ πάνσοφος Μωσῆς ὅπως ποτὲ συμβολικῶς τὴν ἄκαρπον ἀποκρούεται σπορὰν· οὐκ ἔδεσαι, λέγων· τὸν λαγὼν, οὐδὲ τὴν ὕαιναν· id eſt, videte igitur, quomodo ſapientiſſimus Moyſes infrugiferam aliquando ſeminationem ſymbolice repulit: non comedes, inquiens, leporem, nec hyęnam.

Pag. 36. lin. 2. [*Hoc eſt, non eris mœchus, nec adulter, aut corruptor.*] Ita Clemens Alexandrinus capite citato agens de lepore & hyæna, οὐ βούλεται τῆς ποιότητος αὐτῶν μεταλαμβάνειν τὸν ἄνθρωπον, οὐδὲ μὴν τῆς ἴσης ἀσελγείας ἀπογεύσασθαι· κατακόρως γάρ τοι περὶ τὰς μίξεις τὰ ζῷα ταῦτα ἐπτόηνται· id eſt, non vult homines eſſe qualitatis eorum participes, neque eis æqualem guſtare libidinem Hæc enim animalia ad libidinem feruntur inſano quodam ſtupore.

Lin. 6. [*Quia hæc beſtia alternis annis mutat naturam.*] Id eſt, alternis annis ſexum mutat: Id teſtatur Tertullianus libro de pallio: *Hyænæ, ſi obſerues, ſexus annalis eſt, marem & fœminam alternat.* Horus libro ſecundo Hierogl. *Inſtabilem aliquem, neque in eodem ſtatu permanentem, verum modo fortem & audacem cum volunt ſignificare,* ὕαιναν ζωγραφοῦσι· αὐτὴ

γρᾶ, ὅτε μὲν ἄῤῥην, ὅτε δὲ θήλεια· id eſt, *Hiænam pingunt; illa enim modo mas eſt, modo femina.* Interpres addit ὃ *ſerpentem*, ſed id minus neceſſarium eſt; quamuis ſit & hyęna ſerpens: Ælianus libro primo de animalibus cap. 25. τὴν ὕαιναν εἰ τῆτες μὲν ἄῤῥε-να εἰ θεάσαιο, τὴν αὐτὴν εἰς νέωτα ὄψει θῆλυν· id eſt, hięnam, ſi videas vno quidem anno marem, altero videbis feminam. Ouidius 15. Metamorph.

--- *quæ modo femina tergo*
Paſſa marem, nunc eſſe marem miramur hyænam.

Ita docet Herodotus, Heracleotes apud Ariſtotelem libro tertio de generatione animalium cap 6. Oppianus libro tertio de venatione:

Θαῦμα δὲ καὶ τόδ' ἄκουσα περὶ στικτῇσιν ὑαίναις
Ἄρσενα καὶ θήλειαν ἀμείβεσθαι λυκάβαντι·

Id eſt, miraculum etiam hoc audiui de maculoſis hyænis marem & feminam mutare quotannis. Id negat Clemens Alexandrinus libro ſecundo Pædagogi cap. 10 vt & quod aiunt ſimul habere pudenda maris & femellę: οὐδὲ τὴν ὕαιναν μεταβάλλειν τὴν φύσιν πιστευτέον ποτέ· οὐδὲ γὰρ αἰδοῖα ἴσχει τὸ αὐτὸ ζῶον ἄμφω ἄῤῥενος καὶ θήλεως. Diodorus Siculus lib. 32. Hiſtoriarum negat etiam Hyęnis vtrumque ineſſe ſexum, & intra annum ſibi inuicem coïre: dicit tamen femellæ adiacere quiddam ſimile parti virili, & mari quiddam quod referat ſpeciem femellę: in Bibliotheca Photii n. 244. Ita docet Ariſtoteles capite ſupra citato, & libro 6. de hiſt. animal cap. 32. Nocte videt, die non item. Oppianus libro citato.

Οὕνεκα οἱ διὰ νύκτα φάος, σκότος αὖτε μετ' ἠῶ·

Id eſt, propterea ipſi nocte lumen eſt, tenebræ vero poſt auroram. Infeſta eſt canibus. Vnde Eccleſiaſtici cap 13. τίς εἰρήνη ὑαίνῃ πρὸς κύνα, καὶ τίς εἰρήνη πλουσίῳ πρὸς πένητα· id eſt, quæ pars Hyænæ ad canem, quæ pax diuiti ad pauperem. quibus vomitum hominum imitando inſidiatur, vt ſcribit Ælianus libro ſeptimo de animal. cap 22 quibus & hyænæ pellis terriculamento eſt: ſi enim ex ea calceos feras

---φορέοις σκυλάκων μέγα δεῖγμα κραταιῶν
Καί σε κύνες κείνοισι ἐμβεβαῶτα πεδίλοις
Αντίον οὐχ ὑλάουσι·

Inquit Oppianus libro tertio de venatione, id eſt, afferes magnum terriculamentum canibus: & te canes illis incedentem calceis non allatrant Sepulchris effoſſis cadauera depaſcitur. Sanctus Hieronymus in cap. 12. Hierem. *Nunquid ſpelunca hyænæ hereditas mea mihi: referamus ad immunditiam nocturnæ beſtiæ, quæ viuit cadaueribus mortuorum, & de ſepulchris ſolet effodere corpora.* Imo viuis hominibus inſidiatur hyæna Indica, quam Crocotam Indi vocant, clam ad ædes eorum accedens, vocemque eorum quos captu faciles norit, imitando appellat, quos foras egreſſos corripit, ac deuorat, vt docet Porphyrius, libro tertio de abſtinentia ab animalibus. Idem narrat de Crocota Æthiopica, Agatharcides lib. 5. cap. 40.

Lin. 18. [*Qui iniquitatem faciunt ore ſuo.*] Adde, vt in textu Græco: *Hoc enim animal ore parit.* Hanc

de hoc animali quorumdam opinionem refert Ariſtoteles libro tertio de generatione animalium cap.6. *Εἰσὶ γὰρ τινες οἳ λέγουσι κατὰ τὸ στόμα μίγνυσθαι τοὺς κόρακας, καὶ τὴν ἶβιν, καὶ τῶν τετραπόδων κατὰ τὸ στόμα τίκτειν γαλῆν·* id eſt, quidam enim dicunt ceruos, & Ibin coire ex quadrupedibus muſtellam ore parere. Quod improbat ipſe, & Iſidorus libro duodecimo Originum cap 3. *Falſo autem opinantur, qui dicunt muſtellam ore concipere, aure* (lege, *ore*) *effundere partum.* Sed & muſtella piſcis ore parit, & fœtum aliquando in aluum recipit, mox emiſſura, vt teſtatur Ælianus libro ſecundo de animalibus cap. 55. *ὁ γαλεὸς ὠδίνει διὰ τοῦ στόματος ἐν τῇ θαλάσσῃ,* &c id eſt, muſtellus, ſiue muſtella ore in mari parit, & fœtum eodem denuo recipit, redditque eadem via viuum & incolumem: cum nempe fœtus ſibi à piſcium occurſu timens in matris aluum ſe recipit, quos illa reuomit metu periculi ſublato, vt ſcribit Oppianus libro primo Halieut.

Τοὺς δ' ὅτε κεν δειμαίνοντας ἴδῃ καὶ πρώτερον ἰχθὺν
Ἀμφιχανὼν κατέδεκτο κατὰ στόμα, μέσφα κε δεῖμα
Χάσσηται, τότε δ' αὖθις ἀνέπλυσε λαυκανίηθεν.

Id eſt, hos autem cum trementes viderit validiorem piſcem, rictu aperto recipit in os, donec timor abſceſſerit, tunc foras eos reſpuit ex gula, idem ſcribit Athenæus libro ſeptimo: Hinc capiendus eſt Horus libro ſecundo Hierogl. *Hominem cibos ſuos euomentem, & rurſus immoderate comedentem ſignificare volentes, ἔνυδρον γαλεὸν ζωγραφοῦσιν· τοῦτο γὰρ κύει μὲν διὰ τοῦ στόματος· νηχόμενος δὲ καταπίνει τὸν*

ὑδρ᾽ιον· id eſt, *aquatilem muſtellam pingunt: illa enim parit quidem ore; natans vero abſorbet fœtum.*

Lin 22. [*In ſpiritu ſic locutus eſt.*] Eaſdem etiam leges Moyſi de eſcis interdictis, ſic Nouatianus libro de cibis Iudaicis myſtice interpretatus eſt: cuius locum, quia caſtigandus eſt, ſubiiciam: *quid enim vult ſibi lex cum dicit: Camelum non manducabis, niſi quoniam de exemplo animalis vitam damnat eneruem & criminibus tortuoſam, at cum ſuem cibo prohibet aſſumi, reprehendit vtique cœnoſam, & luteam, & gaudentem vitiorum ſordibus vitam, bonum ſuum non in animi generoſitate, ſed in ſola carne ponentem, aut cum leporem, accuſat reformatos in feminam viros. Quis autem muſtella corpus cibum faciat? ſed furta reprehendit. Quis lacertum, ſed odit vitæ incertam varietatem. Quis ſtellionem: ſed maculas execratur* † *prædam de aliena morte quærentes: aut quis coruum? ſed verſutas execratur voluntates. Paſſerem quoque cum interdicit, intemperantiam coarguit: quando noctuam, odit lucifugas veritatis, quando cygnum, ceruicis altæ ſuperbos: quando charadrium, garrulam nimis linguæ intemperantiam: quando veſpertilionem, quærentes tenebras noctis ſimul & erroris.* Hæc etiam habentur apud ſanctum Iſidorum cap. 9 commentar. in Leuit. Sed ex Nouatiano ſumpſit, quemadmodum totum illud caput, ſed quibuſdam amputatis, ex quo tamen quædam caſtiganda ſunt in verbis citatis, id eſt, reſtitui *non* manducabis, etiam ex cod. mſ. Corb. nam etſi in Leuitico ſit *non manducabitis*, non tamen ita ſcripſit Nouatianus, qui ſe noluit ipſiſſimis ſcripturę verbis aſtringere, vt videre eſt

† Locus corruptus.

in antiquis scriptoribus, 2. lege, *informem*, pro, *eneruem*: quod ex sequentibus patet, nec elephas, cum sit animal generosum, potest esse vitæ eneruis, & imbecillę symbolum. 3. Post ὃ *maculas execratur*, hæc sunt interpolanda, hoc modo: *Quis accipitrem, aut miluum, aut aquilam? Sed odit raptores & violentos scelere viuentes. Quis vulturem? sed execratur prædam de aliena morte quærentes.* Et sic cuncta rite procedunt, & sensus est integer. 4. Pro, *tenebras noctis simul & erroris*, lege, *tenebris noctis similes errores.* Quod autem spectat ad illam Nouatiani interpretationem, quod Deus per vulturem execretur, *prædam de aliena morte quærentes*, videtur intelligenda iuxta hanc Origenis clariorem & fusiorem expli cationem, Homil. 7. in Leuit. *Ego puto, & illos in hu nominari, qui alienis incubant mortibus, & arte quadam vel fraude testamenta subiiciunt. Huiusmodi enim vultures & aquilæ merito appellantur, velut mortuorum cadaueribus inhiantes.*

Pag. 37. lin. 1. [*Accepit autem earum trium constitutionum scientiam Dauid*, &c.] Hæc & sequentia profert ex Barnaba Clemens Alexandrinus libro secundo Strom. circa medium.

Lin 6. [*Sicut pisces eunt in tenebris.*] Adde *in profundo*, vt in textu Græco, & apud Clementem.

Lin. 10. [*Timere.*] Adde ὃ *Dominum*, vt in textu Græco, & apud Clementem.

Lin. 11. [*Tamquam porcus.*] Apud Clementem additur, πεινῶν γὰρ κραυγάζει, πληρωθεὶς δὲ τὸν δεσπότην οὐ γνωρίζει, vt supra, id est, esuriens enim

grunnit, repletus autem non agnoſcit Dominum.

Lin. 14. [*Quæ ſedent.*] Ita in textu Græco, apud Clementem ἕτοιμα· id eſt, quæ paratæ ſunt, apud quem hęc ſequuntur in vtroque textu Barnabæ deſiderata: παρήνεσε δὲ Μωσῆς οὐ φάγεσθαι χοῖρον, οὐδὲ ἀετὸν, οὐδὲ ὀξύπτερον, οὐδὲ κόρακα, οὐδὲ πάντα ἰχθὺν, ὃς οὐκ ἔχει λεπίδα ἐν αὐτῷ· id eſt, præcepit Moyſes non manducare porcum, neque aquilam, neque accipitrem, neque coruum, neque omnem piſcem, qui ſquamas non habet. Hiſque ſubiungit: ταῦτα μὲν ὁ Βαρνάβας· id eſt, hæc quidem Barnabas.

Lin. 15. [*Habetis conſummatam de eſcis*] Adde τ̃ *cognitionem*, vel quid ſimile. Sed & Græca corrupta ſunt, quæ ſic caſtiganda arbitror: ἔχετε τελείαν περὶ τῆς βρώσεως γνῶσιν.

Lin. 22. [*In ſe refrigerari*·] Hæc corrupta ſunt: lege vt in textu Græco: *Et refrigeratus in eo lætari videtur.* Iuxta id quod ſupra dixit ſanctus Barnabas: *Non eris coniunctus talibus hominibus, qui cum luxuriant, obliuiſcuntur Dominum.*

Lin. 23. [*Adhærete eis.*] Quædam hic deſiderantur ex textu Græco ſupplenda: lege igitur: *Adhærete eis qui timent Dominum, qui tenent, &c.*

Pag. 34 lin. 4. [*Qui loquuntur æquitates Domini.*] In Græco additur τῶν τηρούντων· id eſt, cuſtodientium, lege igitur: *Adhærete eis, qui loquuntur æquitates Domini, & cuſtodiunt.* Philo Iudæus libro ſecundo de agricultura, hunc locum Moyſi allegorice explicans, non abeſt à mente Barnabæ. ὅσα δὲ τῶν

ζώων ἀμφοτέρων μετέχει, καθαρὰ εἰκότως ἀναγράφεται· ὅτι περ ἑκατέραν τῶν λεχθέντων ἀτοπίαν ἐκπέφυγε· καὶ γὰρ αἵρεσις ἄνευ μνήμης, καὶ μελέτης, καὶ διεξόδου τῶν ἀρίστων ἀγαθὸν ἀτελές· id eſt, cæterum quæcumque animalia vtrumque hoc habent, pura pronuntiantur merito, quando vtramque iam dictam abſurditatem effugerunt. Propoſitum enim ſine memoria meditatione, iugique tractatione rerum bonarum, bonum imperfectum eſt. Et Nouatianus libro de cibis Iudaicis: *Mundi ſi ruminent*, id eſt, *ſi in ore ſemper habeant, quaſi cibum quemdam præcepta diuina.*

Lin. 7. [*Utilis eſt.*] In textu Græco legitur ἔργον ἐστὶν εὐφροσύνης· id eſt, opus eſt lætitiæ. His verbis adde, vt in textu Græco: *Et cum his qui ruminant verbum Domini: Quid animal vngulam diuidens? quia iuſtus in hoc mundo ambulat, & regnum cælorum recipit.* Nouatianus explicat de inceſſu ſemper firmo ac robuſto: *Dum lubricum partis alterius vngulæ firmamento fulcitur, & in veſtigii ſoliditate retinetur.*

Lin. 11. [*Illis.*] Id eſt, Iudæis.

Lin. 14. [*Sicut voluit Dominus.*] In textu Græco hęc ſequuntur: *Propterea circumcidit nobis aures, & corda, vt hæc intelligamus.*

Lin. 23. (*Quæramus ergo, ſi cura fuerit Domino:*) Cap. 9. incipit, in quo agit de baptiſmo & cruce.

Pag. 39. lin 5. (*Quæ affert remiſſionem.*) In textu Græco legitur: φέρειν εἰς ἄφεσιν, l. εἰσφέρειν ἄφεσιν.

Lin. 8. (*Sed ſibi inſtituant.*) Baptiſma videlicet: intelligit crebra, & ſuperſtitioſa Iudæorum baptiſmata.

Lin. 10. [*Horruit cælum, & in hoc plurimum expauit terra.*] Iuxta Septuaginta interpretes, ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ· In textu Gręco Barnabæ, ἔκστηθι οὐρανέ· id eſt, horreas, cælum.

Lin. 11. (*Expauit terra.*) Ita apud Septuaginta, ſed deeſt ἡ γῆ, id eſt, terra: In textu Græco Barnabæ: φριξάτω ἡ γῆ· id eſt, expaueat terra: quod vocabulum Maldonatus hunc locum exponens ait reperiri in quibuſdam exemplaribus: Vnde apparet non perperam reperiri in hac epiſtola. In verſione communi iuxta textum Hebraicum totus hic locus ſic habetur: *Obſtupeſcite cæli ſuper hoc, & portæ eius deſolamini vehementer.*

Lin. 12 (*Duo mala*) In textu Græco S Barnabæ, *duo magna & mala.*

Lin. 16. (*Qui non poſſunt aquam portare.*) Hæc deſunt in textu Græco, apud Septuaginta eſt συνέχειν· id eſt, continere.

Lin. 17. (*Numquid petra rennoſa eſt mons ſanctus meus Sina.*) In textu Græco, πέτρα ἔρημος· id eſt, petra deſerta: quare puto legendum, *ruinoſa*: Locus habetur Eſaię 16. iuxta Septuaginta hoc modo, μὴ πέτρα ἔρημός ἐστι τὸ ὄρος τῆς θυγατρὸς Σιών· id eſt, numquid petra deſerta eſt mons filiæ Sion, ſed apud Barnabam irrepſit Sina, pro Sion, & Apoſtolus adiecit τὸ *Sanctus*, explicationis gratia.

Lin. 21. (*Eritis tamquam aliis puſillis ablatis.*) Eſa. capite citato: in textu Græco Barnabæ: ἔσεσθε ὡς πετεινοῦ νεοσσοὶ ἀνιπτάμενοι νεοσσιᾶς ἀφῃρημένης· id eſt, eritis vt auis pulli inſtabiles nido ſublato, apud Septua-

ginta: ἔσῃ γὰρ ὡς πετεινοῦ ἀνιπταμένου νεοσσὸς ἀφηρημένος· id eſt, eris enim vt auis volantis pullus ablatus. Ex quo facile emendantur verba Latina huius epiſtolę, hoc modo: *Eritis enim tanquam alitis pullus ablatus.* In textu Hebręo, מְשֻׁלָּח וְהָיָה כְּעֹף נֹדֵד קֵן, id eſt, & erit tanquam auis fugientis nidus ablatus, & conueniet cum interpretatione Septuaginta, ſi νεοσσὸς ſumatur pro nido, vt aliquando contingit: Gloſſæ veteres: νεοσσὸς, *nidus, pullus.* Si vero textum Hebraicum ita verteris, vt verti poteſt, & erit tanquam auis fugiens nido ſublato, non multum diſcrepabit à Græca citatione Barnabæ. In verſione autem vulgata ſic habetur: *Et erit ſicut auis fugiens, & pulli de nido auolantes.* Hic autem coniungit Barnabas locos duos ſimul, vnum Hieremiæ, alterum Eſaiæ: vt ſupra obſeruatum eſt.

Pag. 40. lin. 4 (*Vt ſciant.*) Ita in textu Græco Barnabę. Apud Septuaginta interpretes, & in textu Hebræo, *Vt ſcias, inhabitans,* lege, *&, inhabitabit,* vt in textu Gręco, virgula interpoſita, vt ſignificetur altera citatio.

Lin. 6. (*In altiſſima ſpelunca fortis petræ.*) Ita in textu Græco Barnabæ, vt apud Septuaginta, in verſione communi: *In excelſis habitabit, munimenta ſaxorum ſublimitas eius.* Sed ſenſus idem eſt. In textu Gręco Barnabæ ſequitur: *Deinde quid dicit filio?* quæ deſiderantur in verſione Latina.

Lin. 8. (*Et regem cum magnitudine videbitis.*) In textu Græco Barnabę, & in Septuaginta explicatione legitur, μετὰ δόξης, id eſt, cum gloria: In commu-

ni verſione iuxta textum Hebraicum : *Regem in decore ſuo videbunt oculi eius.*

Lin. 11 [*Timorem.*] Adde, *Domini*, vt habetur in textu Græco Barnabæ, qui hoc vocabulum addit explicationis gratia, cum non reperiatur in textu Hebræo, nec apud Septuaginta.

Lin. 13. [*Qui hæc facere cœperit.*] Hæc non extant in pſalmo, ſed adduntur explicationis gratia.

Lin. 19. [*Et folia eius non decident.*] Hic in textu Græco legitur, τὸ φύλλον· id eſt, folium, ſed legendum τὰ φύλλα, id eſt, folia, tum quia ita reddit interpres, tum quia paulo poſt ſequitur: νῦν δὲ λέγει, τὰ φύλλα οὐκ ἀποῤῥυήσεται· id eſt, nunc vero dicit, folia non decident. Ita Apollinarius in metaphraſi.

Νωλεμέως φύλλοισιν ἀκειρεκόμοισι τεθηλώς·

Id eſt, perpetuo foliis intonſis virens: Etſi in textu Hebręo, & apud Septuaginta ſingulare ſit. Nam eſt enallage, numerus pro numero, ſingularis pro plurali: cum vnius arboris vnicum non ſit folium.

Pag. 41. lin. 1. [*R ſurgunt.*] Lege, *reſurgent*, vt in textu Græco Barnabæ, apud Septuaginta, & in textu Hebraico. Tamen apud Sanctiſſimum Hilarium, Ambroſium, & Hieronymum legitur, *reſurgunt.*

Lin. 7. [*Sentire autem debetis* , &c. Concluſio eſt explicationis verſuum pſalmiſtæ, quibus oſtendit per aquam baptiſmum, & per lignum crucem ſignificari.

Lin. 11. [*Felices qui ſperauerunt in aquam & crucem:* in textu Gręco legitur: *Felices, qui ſperauerunt in*

crucem, descenderunt in aquam. Sed lege, μακάριοι &c. καὶ καταβάντες εἰς τὸ ὕδωρ· id est, felices, qui sperauerunt in crucem, & descenderunt in aquam. Et ita castiganda est versio Latina: sequitur in textu Græco, ὅτι τὸν μισθὸν λέγει· sed λέγει, redundat.

Lin. 18. [*Folia illius.*] In textu Græco desideratur particula αὐτοῦ, *qui dicit*, τὸ, *qui*, *redundat.*

Lin. 19 (*Hoc est, quia omnis sermo*, &c.) Ita hunc locum psalmistæ exponit sanctus Hilarius: *Et quid in foliis significet, ex comparatione rerum corporalium absolutum est: namque hanc esse naturam foliorum contuemur, vt ad custodiam fructuum fructibus ipsis circumiecta prorumpant, vt quodam vallo tenera pomorum initia communiant. Doctrina ergo verborum Dei, quæ promissos nobis fructus conuestit, significatur in folio. His enim verbis spes nostræ inumbrantur, horum inter has sæculi tempestates munimine conteguntur.* Vnde Es. 47. *Et folia eius ad medicinam.*

Lin. 25. (*Erit Iacob laudabilis super omnem terram*) Lege vt in textu Græco, *Erit terra Iacob*, &c. Locus sumptus videtur ex capite tertio Sophoniæ: καὶ θήσομαι αὐτοὺς εἰς καύχημα, καὶ ὀνομαστοὺς ἐν πάσῃ τῇ γῇ· & ponam eos in gloriam, & nominatos in omni terra: Et paulo post: διότι δώσω ὑμᾶς ὀνομαστοὺς, καὶ εἰς καύχημα πᾶσι τοῖς λαοῖς τῆς γῆς· id est, dabo enim vos in nomen & in laudem omnibus populis terræ.

Pag. 42. lin. 2. (*Terram vas spiritus illius magnificat.*) Hęc corrupta sunt & mutila, l. vt in textu Græco: hoc dicit vas spiritus illius quod magnificabit.

Lin. 5. (*Erat flumen trahens ad extra* , &c.). Hic locus videtur ſumptus ex capite quadrageſimo ſeptimo Ezechielis: vbi ſic habetur: *Et ſuper torrentem , ſiue fluuium , orietur in ripis eius ex vtraque parte omne lignum pomiferum , non defluet folium ex eo , & non deficiet fructus eius, per ſingulos menſes afferet primitiua : quia aquæ eius de ſanctuario egredientur , & erunt fructus eius in cibum, & folia eius in medicinam.*

Lin. 9. (*Viuet in perpetuum.*) In textu Græco additur: *Hoc dicit: Si quis , inquit , audierit hoc vocantes , atque eis crediderit , viuet in æternum.*

Pag. 43. lin. 1. (*Et quando hæc conſummabuntur, dicit Dominus , cum lignum inclinatum fuerit* , &c.) Hæc citantur in illo tractatu, qui inſcribitur: *Teſtimonia de aduentu Domini in carne*, qui vulgo ſancto Gregorio Nyſſeno tribuitur: *Et tunc conſummabuntur, dicit Dominus , quia de lignis ſanguis ſtillabit.* Sed locus mutilus eſt, & caſtigandus ex hoc Barnabæ loco. Dixi autem hunc tractatum vulgo attribui ſancto Gregorio Nyſſeno; quia illius non eſt, ſed recentioris alicuius ſcriptoris : nam capite penultimo citat ſanctum Ioannem Chryſoſtomum , qui Gregorio Nyſſeno poſterior fuit: qui ſane nullo ex alio libro , quam , ex hac epiſtola hunc locum promere potuit : cum non extet in ſacra Scriptura : quod mirum non eſt, quia id & aliis Apoſtolis contingit, vt quædam citent , quę in tota Script. haud licet inuenire , vt videre eſt Matth 2. *Vt adimpleretur quod dictum eſt per Prophetas , quoniam Nazaræus vocabitur*: Nempe à loco habitationis , non ab alia

cauſa

causa, vt manifestũ est ex Euang. ad Eph. 5. *Propter quod dicit: Surge, qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus*, 1. ad Cor. 15. *Sicut scriptum est: Factus est primus homo Adam, in animam viuentem, nouissimus Adam in spiritum viuificantem.* In epist. Iudæ: *Cum Michael Archangelus cum diabolo disputans altercaretur de Moysi corpore, non est ausus iudicium inferre blasphemiæ, sed dixit, imperat tibi Dominus.* Et infra: *Prophetauit autem & de his septimus ab Adam Enoch dicens: Ecce venit Dominus in sanctis millibus suis facere iudicium*, &c. qui omnes loci in sacra Scriptura non extant. Sicut & hic, qui citatur à sancto Clemente in epist. ad Corinth. 1. tanquam ex verbis à Moyse prolatis: ἐγὼ δὲ εἰμὶ ἀτμὶς ἀπὸ χύτρας. id est, ego sum vapor ollæ. De his ac similibus respondet sanctus Ioannes Chrysostomus homil. 7. in 1. ad Cor. quia non secundum verba, sed secundum res ipsas in historiis habentur, vel quia sensus tantum exprimitur, & verba minime producuntur. Et infra dicit scripta esse quidem in historiis sacris, sed multos libros intercidisse. Hæc ille. Et quamuis eiusmodi libri non amplius extarent temporibus Apostolorum, tamen fieri potest quasdam illarum sententias à prioribus Doctoribus traditas remansisse, easque per traditionem ad Apostolos peruenisse. Nec est dicendum locum Matthæi referri ad locum Esa. c. 11. *Et flos de radice eius ascendet.* Et in Hebræo scribi, id est, Nazaræus: nam hoc vocabulum florem significat, non Nazaræum, & quamuis id significaret, non tamen re-

periesin eo loco ſenſum Matthæi, qui non ſimpliciter Ieſum appellat Nazaræum, ſed ſcribit eum vocandum eſſe Nazaræum. Ad locum Pauli, *propter quod dicit: Surge:* dicunt nonnulli, cum hæc ſcriberet Paulus repente Spiritum ſanctum in eum irruiſſe, & hoc ſignificaſſe, cum ſcripſit: *Propter quod dicit*, ſed hæc reſponſio non placet multis, cum quicquid ſcriberet Paulus, illud eſſet ex ſancti Spiritus illapſu. Alii reſpondent, hunc locum à Paulo citatum eumdem habere ſenſum cum hac Prophetia Eſai 6. *Surge, illuminare Hieruſalem, quia venit lumen tuum, & gloria Domini ſuper te orta eſt*: quod non ſatisfacit: Nam hęc prophetia haud dubie eſt de Chriſti aduentu eius manifeſtatione, & de gloria, ſplendore, & amplitudine illius Eccleſiæ, atque etiam cæleſtis Hieruſalem. At Paulus per locum citatum, nihil aliud intendit probare, quam quod mala opera arguantur, & manifeſtentur per lumen, qui Chriſtus eſt. Quod vero ſpectat ad ſecundum Pauli locum, non eſt quod reſpondeant nonnulli primum illius membrum haberi in Geneſi. *Factus eſt primus homo*, &c alterum vero additum eſſe à Paulo. Nam falſum eſt alterum additum eſſe à Paulo. Si enim ita eſſet, nihil ipſe probaret. Hac enim citatione intendit probare agens de reſurrectione mortuorum, id quod eſt animale præcedere id quod eſt ſpiritale. *Seminatur*, inquit, *corpus animale, ſurget corpus ſpiritale. Si eſt corpus animale, eſt & ſpiritale, ſicut ſcriptum eſt: Factus eſt primus homo*, &c. Et continuo ſubiungit: *Sed non prius quod ſpiri-*

tale est, sed quod animale: deinde quod spiritale. Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis.

Lin 9. [*Dicit autem iterum in Moyse.*] Iterum probat virtutem crucis, quod populus pugnans cum Amalec, Moyse expassis manibus orante, vinceret hostes. Eamdem historiam profert, & sic explicat sanctus Iustinus Martyr in dialogo cum Tryphone Iudæo, ὅτε ὁ λαὸς, ἐπολέμει τῷ Ἀμαλὴκ, καὶ ὁ τοῦ Ναυῆ υἱὸς ὁ ἐπονομασθεὶς τῷ Ἰησοῦ ὀνόματι, τῆς μάχης ἦρχεν, αὐτὸς Μωσῆς ηὔχετο τῷ θεῷ τὰς χεῖρας ἑκατέρως ἐκπετάσας, &c. id est, *Cum populus bellum gereret aduersus Amalec, & Naue filius Iesu nomine cognominatus exercitui præesset, Moyses ipse Deum orabat manibus vtrimque expassis*, &c. Tertullianus libro aduersus Iudæos: *Iam vero Moyses quid vtique tunc tantum, cum Iesus aduersus Amalec præliabatur expansis manibus orabat residens, quando in rebus tam attonitis magis vtique genibus positis, & manibus cædentibus pectus, & facie humi volutata orationem commendare debuisset? Nisi quia illic, vbi nomen Iesu dimicabat, dimicaturis quandoque aduersus diabolum, crucis habitus quoque erat necessarius, per quam Iesus victoriam esset relaturus.* Idem repetit libro tertio aduersus Marcionem: Eodem refert hunc locum sanctus Cyprianus, libro secundo de testimoniis.

Lin. 19. [*Dixit in præcordiis Moysi spiritus, &c.*] Hæc verba non sunt in sacra Scriptura Exod. 17. Vbi hæc historia tractatur: sed his verbis narrat Apostolus, quæ hic narrantur, facta fuisse à Moyse S. Spiritus impulsu.

Lin. 20. [*Fac figuram crucis.*] In textu Grę co additur, *& eius qui passurus est*, quę restituenda interpretationi Latinę, vt rite sequatur: *quia si non crediderint in illum*, &c.

Lin. 25. (*Ascendit Moyses in aggerem.*) In textu Grę co, τίθησιν οὖν Μωσῆς ἓν ἐφ' ἓν ὅπλον ἐν μέσῳ τῆς πηγμῆς· id est, posuit igitur Moyses clypeum super alium clypeum in medio aggeris, quę non sunt in sacra Scriptura: cum iuxta illud Moyses sederit super lapidem. Sed describit Barnabas aliquam circumstantiam quam habuerat ex traditione, prætermissa lapidis mentione: ὅπλον, hoc loco clypeus est, scutum. Glossæ veteres ὅπλον, *telum, scutum.* loco τῆς πηγμῆς, legendum puto, τοῦ πήγματος· quod hoc loco est agger, licet improprie. Nam proprie πῆγμα, seu pegma est machina lignea, seu contignatio instar pontis, in qua quis stat, vt aliis eminens ab omnibus videatur, alias pulpitum, catasta, Prudentius in sancto Romano.

Tabulis superne strata texunt pulpita.
Rimuosa rari pegmatis compagibus.

Et paulo post.

----inque texta pontis subditi
Fundit vaporeum flumen & late æstuat.

Pag. 44. lin. 1. (*Et stans.*) Additur in textu Grę co, *eminentissimus omnium.* Stare autem hoc loco est esse, existere, vt sæpe ita accipitur. Nam Moyses non stabat, sed sedebat super lapidem, vt diximus.

Lin. 3. (*Deinde cum deposuerat, vincebat Amalec.*)

In textu Græco εἶτα ὁπόταν πάλιν ἐθανοῦντο· locus mutilus, & legendum : ὁπόταν δὲ κατῆκε τὰς χεῖρας, πάλιν ἐθανοῦντο· id eſt deinde cum demittebat manus, rurſus occidebantur, nempe Iudæi. Aut certe loco, ἐθανοῦντο, lege, ἐνίκα Αμαλήκ· id eſt, vincebat Amalec.

Lin. 14. [*Viæ iuſtæ.*] In textu Græco Barnabæ additur, *Meæ*, locus habetur Eſa. 65.

Lin. 15. [*Item Moyſes facit figuram Ieſu.*] Iam explicat figuram ęnei ſerpentis erecti in deſerto, eamque applicat Chriſti paſſioni & cruci.

Lin. 18. [*Et quia ipſe viuificauit.*] In textu Græco habetur : καὶ αὐτὸν ζωοποιήσουσι, id eſt, & illum viuificabunt : Sed lege, ὅτι αὐτὸς ἐζωοποίησε· id eſt, & quia ipſe viuificauit, nempe genus humanum : vt ſenſus ſit : *Et rurſus, Moyſes facit figuram Ieſu : quia oportet eum pati : & quia ipſe, quem illi* (nempe Iudęi) *putauerunt perdidiſſe, viuificauit genus humanum videlicet* : aut certe lege, *nos viuificauit.*

Lin. 25. (*Quia præteritio Euæ per colubram fuerat.*) Ita Philo Iudæus libro tertio Allegoriarum : πῶς οὖν γίνεται ἴασις τοῦ πάθους, ὅταν ἕτερος ὄφις κατασκευασθῇ ὁ τῆς Εὔας ἐναντίος ὁ σωφροσύνης λόγος· id eſt, quomodo igitur ſit medela morbi, cum alter ſerpens (ęneus) conſtructus eſt Euæ ſerpenti contrarius, temperantię ratio. Præteritio eſt tranſgreſſio, pręuaricatio, vt ſæpe ponit, præterire, pro tranſgredi, pręuaricari. Dicit colubram feminine priſcorum more. Nonius Marcellus cap. 3. *Colubra feminine. Lucilius Satyr. lib. 20.*

Iam disrumpetur medius, tam vt Marsum colubras
Disrumpit cantu, venas cum extenderit omnes.

Turpilius in Leucadia: arripuit colubram mordicus. Varro Eumenidibus: quid dubitatis, vtrum nunc sitis cercopitheci, an colubræ, &c.

Pag. 45. lin. 5. [*Vt ipse Moyses, &c.*] τὸ *vt*, redundat: Idem profert Tertullianus libro aduersus Iudæos, & lib. 3. contra Marcionem: *Idem rursus Moyses post interdictam omnis rei similitudinem, cur æneum serpentem ligno impositum pendentis habitu in spectaculum Israeli salutare proposuit, eo tempore, quo à serpentibus post idololatriam exterminabantur? nisi quod hic Dominicam crucem intentabat, qua serpens diabolicus publicabatur, & læso cuique ab eiusmodi colubris, id est, Angelis eius à delictorum peccantia ad Christi crucis sacramenta intento salus efficiebatur*: Et sanctus Iustinus Martyr in dialogo cum Tryphone Iudæo: Εἴπατε γάρ μοι, οὐχὶ θεὸς ἦν ὁ ἐντειλάμενος διὰ Μωσέως, μήτε εἰκόνα, μήτε ὁμοίωμα, μήτε τῶν ἐν οὐρανῷ ἄνω, μήτε τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ὅλως ποιῆσαι, καὶ αὐτὸς ἐν τῇ ἐρήμῳ διὰ τοῦ Μωσέως τὸν χαλκοῦν ὄφιν ἐνήργησε γενέσθαι, καὶ ἐπὶ τὸ σημεῖον ἔστησε, δι' οὗ σημείου ἐσώζοντο οἱ ὀφιόδηκτοι· καὶ ἀναίτιός ἐστιν ἀδικίας, &c. id est, *Dicite namque mihi, an non Deus is erat, qui per Moysen sanxit, ne qua omnino fieret, vel imago, vel similitudo, neque eorum quæ in cælo sunt sursum, neque in terris deorsum? atqui idem ipse in solitudine per Moysen fieri fecit æneum serpentem, eumque pro signo statuit, per quod seruabantur, qui serpentum morsu lethaliter læsi fuerant: & extra culpam omnem est? Sacramentum namque arcanum per hunc, prout antea dixi,*

denuntiauit: quo serpentis quidem, qui etiam præuaricationis ab Adam auctor fuerat, potestatem euersum iri significabatur: salus autem credentibus in istum, qui per signum id adumbrabatur.: τουτέστι, τὸν σταυροῦσθαι μέλλοντα, ἀπὸ τῶν δηγμάτων ὄφεως, ἅπερ εἰσὶν αἱ κακαὶ πράξεις, ἰδωλολατρεῖαι, καὶ ἄλλαι ἀδικίαι· hoc est, *Qui crucifigendus erat, à serpentis morsibus, qui sunt actiones prauæ, idolorum cultus, & aliæ iniquitates, promittebantur.* Ita etiam S. Prosper lib. de promissionibus, &c. p. 2. c. 11. Ita sanctus Gregorius Nyssenus in Theoria de vita Moysi, & sanctus Epiphanius libro primo hær. tom. 3. num. 7. iuxta Christi doctrinam, Ioan. 3. *Et sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis.*

Lin. 12. (*Et posuit in cruce:*) In textu Greco: καὶ ἔθηκεν ἐνδόξως· id est, gloriose, sed interpres noster legisse videtur, ἐν σταυρῷ id est, in cruce: Et sane paulo post in textu Græco generatim dicitur, τὸν ὄφιν ἐπὶ τοῦ ξύλου ἐπικείμενον· id est, serpentem in ligno positum: serpentem autem illum Moyses erexit in cruce, vt docet Prudentius in Enchiridio.

Feruebat via sicca eremi serpentibus atris,
Iamque venenati per liuida vulnera morsus
Carpebant populum, sed prudens ære politum.
Dux cruce suspendit, qui virus temperet, anguem.

Et sanctus Iustinus Martyr apologia 2 pro Christianis: καὶ κατ' ἐπίπνοιαν καὶ ἐνέργειαν θεοῦ τὴν παρὰ τοῦ θεοῦ λεγομένην λαβεῖν τὸν Μωσέα χαλκὸν καὶ ποιῆσαι τύπον σταυροῦ, καὶ τοῦτον στῆσαι ἐν τῇ ἁγίᾳ σκηνῇ id est, ac Mosen per eam, quæ dicitur Dei inspirationem

& instinctum æs accepisse, & signum crucis fecisse, idque ad sanctum tabernaculum statuisse, quod ita intelligendum, vt fecerit serpentem ex ęre, illumque in cruce exaltarit Hunc locum profert Iustinus, ostenditque eum fuisse Platoni notum, eo quod dixerit in Timæo agens de filio Dei: ἐχίασεν αὐτὸν ἐν τῷ παντί· id est, decussauit eum in vniuerso. Id etiam planum est ex verbis Christi supra citatis: *Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto*, &c. In quibus sane de crucifixione sermo est.

Lin. 21. [*Veniat ad colubram.*] In textu Gręco additur, τὸν ἐπὶ ξύλου ἐπικείμενον· id est in ligno positam. Vbi loquitur generatim, nam de cruce intelligendum: eodem modo locutus est Tertullianus loco supra citato agens de serpente æneo: *Idem rursum Moyses post interdictam omnis rei similitudinem cur æneum serpentem ligno impositum pendentis habitu in spectaculum Israeli salutare proposuit*, &c. Et sanctus Prosper Aquitanicus capite supra citato: *Verum ille semper pius & misericors Deus, qui partibus iudicans dat locum pœnitentiæ remedium exaltati serpentis in ligno contra mortiferos serpentum morsus. Iubetur enim Moyses æneum formare serpentem, eumque alto ligno confixum populo præcipere, vt si quis se vulneratum cuiuslibet serpentis morsu sentiret, statim æneum respiceret serpentem, cuius aspectu continuo sanaretur.* Porro Rabiennus Haccados refert ex Rabbi Simeone filio Iohai Moysem serpentem æneum statuisse super arbore illa, cuius lignum misit in aquam Mara vt dulcescerent.

Lin.

Lin. 26. [*Et ita faciebant.*] In textu Græco hæc sequuntur, *Habes in hoc gloriam Jesu, quod in ipso sint omnia, & in ipsum*, vbi τὸ *in ipsum*, est per ipsum. Nam *omnia per ipsum facta sunt*. Ioan. 1.

Pag. 46. lin. 5. [*Quid dicit iterum Moyses Ause filio Naue.*] In textu Græco legitur, τῷ Ἰησοῦ τῷ τοῦ Ναυῆ υἱῷ· sed lege τῷ Αὐσῆ, &c. Sed in hoc textu quę sequuntur huc spectantia sunt valde confusa.

Lin. 6. [*Ause filio Naue, vt ostenderet Jesum esse filium*, &c.] Hæc aliter in textu Græco. Iam proponit aliam de Iosue duce copiarum Israel figuram. Iosue autem appellatus est *Ause*, vt videre est ex libro primo recognitionum sancti Clementis: *Igitur Moyses his administratis Ausen quemdam nomine præponens populo*, &c. Et ex mox dicendis, vnde quidam allucinantur, putantes hunc locum esse vnum ex huius libri næuis.

Lin. 7. [*Vt ostenderet Iesum esse filium Dei.*] Hæc desiderantur in textu Græco.

Lin. 9. [*Audiente populo, quia omnia pater ostendit filio suo.*] Lege, *de filio suo Jesu*, filio Naue. Ita Græca videntur sic castiganda; τί λέγει πάλιν Μωσῆς τῷ Αὐσῇ τοῦ Ναυῆ υἱῷ, ἵνα δείξῃ Ἰησοῦν εἶναι υἱὸν θεοῦ, λαοῦ ἀκούσαντος, ὅτι πάντα ὁ πατὴρ φανεροῖ περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ τῷ υἱῷ Ναυῆ, ἐκάλεσε Μωσῆς υἱὸν Ναυῆ, καὶ ἐπέθηκε αὐτῷ ὄνομα Ἰησοῦ· Cetera sunt expungenda, id est, quid dicit rursus Moyses Ause filio Naue, vt ostendat Iesum esse filium Dei: populo audiente, quod omnia Pater de filio suo Iesu ostendit filio Naue, vocauit Moses filium Naue, & imposuit illi nomen Iesu.

Lin. 13. [*Et impoſuit illi nomen Ieſus.*] Adde iuxta Græcum, *quando miſit eum exploratorem terræ.* Sic Tertullianus libro aduerſus Iudæos, & libro tertio contra Marcionem: *Dum Moyſi ſucceſſor deſtinatur Auſes filius Naue, transfertur certe de primo nomine, & incipit vocari Jeſus* Et infra. *Sic & Ieſus ob nominis ſui futurum ſacramentum: id enim nomen ſuum confirmauit, quod ipſe ei indiderat: quia non Angelum, nec Auſen, ſed Jeſum eum iuſſerat, exinde vocari.* Idem pluribus locis docet ſanctus Iuſtinus Martyr in dialogo cum Tryphone Iudæo. Lactantius libro quarto de vera ſapientia cap. 17. *Qui cum primum Auſes vocaretur, Moſes iuſſit eum Ieſum vocari.* Euſebius libro quarto Euangelicæ demonſtrationis cap. 17. Ναυσῆ γὰρ αὐτὸν ἐφώνησαν οἱ γεννήσαντες, ἀλλ' ὅγε προφήτης τοῦ θεοῦ τὸ ἐκ γενετῆς ἀμείψας ὄνομα, Ἰησοῦν τὸν ἄνδρα κατὰ τὸ θεῖον πνεῦμα καλεῖ· (Vbi tamen Αὐσῆ, non, Ναυσῆ, vt in aliis eiuſdem capitis locis legendum eſt) id eſt, Auſen enim eum nominauerant parentes, ſed Propheta Dei mutato natali nomine, eum impulſu Spiritus ſancti Ieſum nominauit. Res geſta habetur num. 13. cum miſit eum Moyſes exploraturum terram Canaam, ἐπωνόμασε Μωσῆς τὸν Αὐσῆ υἱὸν Ναυὴ Ἰησοῦν· id eſt, cognominauit Moyſes Auſen filium Naue Ieſum.

Lin. 15. [*Et accipe librum in manu tua, &c.*] In textu Græco deſideratur, καὶ λέγε· Hæc autem in nulla Scriptura reperiri poſſunt, quam Exodi 17. Vbi poſtquã Ioſue debellauit Amalec, dixit Deus Moyſi: *Scribe hoc ob monumentum in libro, & trade*

auribus Iosue; delebo enim memoriam Amalec sub cælo. Itaque etsi hic posterior locus videatur coniungi cum superiori, ad rem tamen diuersam spectat, & additur ad commendationem Iesu filii Dei, cuius figura est Iosue, quare legendum puto, vt sæpe occurrit in hac epistola, *& rursus dixit,* & in textu Græco: καὶ πάλιν λέγει·

Lin. 17. [*Quia amputabit à radicibus omnem domum Amalec.*] In textu Hebræo, & apud Septuaginta hæc efferuntur per primam personam: sed quia Barnabas applicat Christo, cuius figura est Iosue, posuit in tertia persona addens hæc verba: *Filius Dei in nouissimis diebus*, proferens sensum, non verba: quia Christus Dei filius sua passione deleturus erat regnum Diaboli.

Lin. 24. [*In carne apparuit.*] In textu Græco hęc sequuntur: *Quoniam igitur dicturi erant, quod Christus filius sit Dauid: veritus & intelligens errorem peccatorum.* Dicturi erant Iudæi Christum esse filium Dauid, non Dei: quod accidit, cum interrogati à Christo. Matth. 22. *Quid vobis videtur de Christo? cuius filius est? dicunt ei, Dauid.* Quod præuidens Propheta, vt eos confunderet, scripsit: *Dixit Dominus Domino meo.*

Pag. 47 lin. 6. [*Sic dicit Dominus Christo meo Domino.*] Ita Tertullianus, & sanctus Cyprianus. in textu Græco legitur: εἶπε κύριος τῷ Χριστῷ μου Κύρῳ· id est, dixit Dominus Christo meo Cyro. Iuxta Septuaginta interpretes, & textum Hebraicum, in quo pro hac voce, Κύρῳ legitur לְכוֹרֶשׁ quod per-

inde eſt, nam כּוֹרֶשׁ Hebraice Cyrum ſignificat. At interpres huius epiſtolæ, legiſſe videtur κυρίῳ, id eſt, Domino, iuxta multorum, tum Græcorum, tum Latinorum opinionem. Quam lectionem non probat diuus Hieronymus, qui vult totum hoc caput intelligi de magno illo Cyro Medorum & Perſarum Rege, qui populum Iudaicum à iugo ſeruitutis liberauit, non de Chriſto: his Prophetæ verbis inductus: *Et vocaui te nomine tuo, aſſimilaui te, & non cognouiſti me,* quę, vt ipſe ſcribit, minus Chriſto conueniunt. Aliter cenſent Tertullianus libro contra Iudæos, ſanctus Cyprianus libro primo de teſtimoniis: diuus Gregorius Nyſſenus in teſtimoniis de aduentu Chriſti in carne cap. ad Iudæos. Itaque dico quidem iuxta literam caput Eſaiæ de Cyro intelligi, tum propter populi Iſraelitici dimiſſionem, ſeu liberationem, tum propter verba ab ſancto Hieronymo obiecta, quæ ſane de Chriſto dici non poſſunt: ſed iuxta ſenſum allegoricum caput eſſe intelligendum de Chriſto, cuius figura fuit Cyrus: nam quemadmodum ille populum Iudaicum à captiuitate redemit, ſic Chriſtus mundum à diaboli iugo liberauit. Vnde Propheta initio capitis ſequentis prorumpens in apertiorem Prophetiam dixit: *Rorate cæli deſuper, & nubes pluant iuſtum; aperiatur terra, & germinet Saluatorem.* Quę ſane nulla ratione Cyro conuenire poſſunt. Etſi enim Propheta loquatur primo de Cyro ſecundum litteram, in ipſo tamen progreſſu agit de Cyro ſecundum ſpiritum, id eſt, Chriſto, latenter ab illo ad hunc tranſ-

cundo: quod est familiare sacræ Scripturæ, vt recte monet sanctus Augustinus, libro tertio de doctrina Christiana cap. 34.

Lin. 10. [*Exaudient illum gentes.*] Lege, *vt exaudiant illum gentes*, vt apud Tertullianum, & sanctum Cyprianum: in textu Græco Barnabæ, & apud Septuaginta, ἐπακούσωσιν ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔθνη· id est, vt obediant ante eum gentes. In versione communi: *Vt subiiciam ante faciem eius gentes: & virtutem Regum corrumpam, vel disrumpam*, vt apud Septuaginta.

Lin. 19. [*Quæramus ergo si hic populus*, &c.] Hic incipit caput 10. de reprobatione Iudæorum, & electione gentium.

Lin. 27. [*Quia sterilis erat.*] Adde, vt in textu Græco, *& concepit*: Sed his præponenda sunt hæc verba, Gen. cap. 25 ἐπήκουσε δὲ αὐτοῦ ὁ θεός· id est, *exaudiuit autem eum Deus*: Deinde, καὶ συνέλαβεν· id est, *& concepit.*

Pag. 48. lin. 3. [*Duæ nationes*, &c.] Ex reprobatione Esau maioris, & electione Iacob minoris natu ostendit reprobationem Synagogæ, & electionem Ecclesiæ, abdicationem Iudęorum, & adoptionem gentium, iuxta Paulum cap. 9. ad Romanos, quem secuti sunt Sanctus Iustinus Martyr in dialogo cum Tryphone Iudæo, sanctus Ireneus libro quarto capite trigesimo octauo. Tertullianus lib. contra Iudæos circa initium, Prosper Aquitanicus de promissionibus, p. 1. cap. 20.

Lin. 10. [*Et qui populus minor aut maior.*] In textu Græco hęc ita habentur: καὶ ἐπὶ τίνων δέδειχεν, ὅτι

μείζων ὁ λαὸς οὗτος, ἢ ἐκεῖνος· Vbi legendum, τίς, pro, ὅτι, id est, & quare ostendit, quis maior esset populus hic, an ille.

Lin. 12. [*Iterum dixit Iacob Ioseph filio suo:*] Idem quod supra, declarat ex historia Ephraïm & Manasse quam etiam huic doctrinæ applicat sanctus Cyprianus lib. 1. de testimoniis.

Lin. 15. [*Ex genere tuo.*] In textu Græco legitur, *conspectu tuo*, rectius iuxta sacram Scripturam.

Lin. 18. [*Et adduxit Manassen & Ephrem*, &c] Hic Græca corrupta sunt, sed lege, καὶ προσήγαγε τὸν Μανασσῆ, καὶ Ἐφραΐμ· θέλων δὲ Μανασσῆ, &c.

Lin. 22. [*Statuit illum.*] In textu Græco. ὁ γὰρ Ἰωσὴφ προσήγαγεν, sed particulę, ὁ γὰρ, videntur redundare.

Pag. 49. lin. 19. (*Sic ergo.*) Lege, *si hoc ergo*, iam amplius probat gentium vocationem per promissionem Abrahę factam.

Lin. 22. (*Habemus.*) In textu Græco, ἀπείχομεν. Quo vocabulo vtitur Matthæus cap. 6. ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν· id est, receperunt, habent mercedem suam. Hesychius: ἀπέχῃς, λάβῃς, id est, acceperis.

Lin. 25. (*Cum solus credidisset, & positus esset in iustitia.*) Lege *positum*, vt in textu Græco, in quo sic habetur, *quia credidisti, positum est in iustitiam*, ex Gen. cap. 15. & cap. 17. potius tamen iuxta sensum, quam iuxta verba. Probat igitur Abraham esse patrem nationum, quia credidit Deo, & reputatum est ei ad iustitiam in præputio: & promissionē accepit bene-

dictionis seminis sui in præputio, iuxta doctrinam Pauli ad Rom. 4 quam sequitur hic Barnabas: *Dicimus enim*, inquit, *quia reputata est fides Abrahæ ad iustitiam: quomodo ergo reputata est, in circumcisione, an in præputio? non in circumcisione, sed in præputio. Et signum accepit circumcisionis signaculum iustitiæ fidei, quæ est in præputio, vt sit pater omnium credentium per præputium*, quæ posteriora verba imitatus est Barnabas: *Ecce posui te patrem nationum quæ credunt Domino, non circumcisæ*: in textu Græco, διὰ ἀκροβυστίας, id est, per præputium: Sunt tamen, qui exponunt illa Pauli verba, *per præputium*, id est, per iustitiam fidei, quam habuit Abraham in præputio.

Pag. 50. lin. 10. (*Sed illi non fuerunt digni*, &c.) Repetit quæ superius non procul ab initio iam scripserat, probatque à fractione tabularum Moysi, quam fuerint indigni Iudæi accipere legem, ac proinde illis repudiatis, Christum nobis suum dedisse testamentum.

Pag. 51. lin. 11. (*Quomodo acceperimus nos discite.*) Quædam hic desiderantur supplenda ex textu Græco: *Moyses cum esset seruus, accepit: ipse vero Dominus nobis dedit*, sup. legem testamentum: Dominus, id est, Christus.

Lin. 13. (*Cui nos in hereditatem.*) Hæc corrupta sunt: Lege, *qui nos in hereditatem elegit*: in textu Græco legitur, εἰς λαὸν κληρονομίας, sed puto æque corrupta, & legendum, ἡμᾶς ἐλόμενος εἰς κληρονομίαν.

Lin. 18. (*Et nos per illum hereditatem testamenti.*)

In textu Greco: καὶ ἡμεῖς διὰ τοῦ κληρονομοῦντος διαθήκην, hęc corrupta sunt: Lege, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ κληρονομίαν διαθήκης· *Domini nostri Iesu Christi.* Ita in textu Græco, sed hæc vocabula redundant. *Qui in hoc paratus est.* Hęc vsque ad illa verba: *Et iterum Propheta dicit*, transposita sunt in textu Græco, post hæc verba: *dicit Dominus, qui te liberauit.*

Pag. 52. lin. 27. (*Vt sit sanctitas tua.*) In communi versione iuxta textum Hebraicum, *vt sis salus mea.* In textu Græco Barnabæ, & apud Septuaginta, τοῦ εἶναί σε εἰς σωτηρίαν· id est, *vt sis tu in salutem*, lege ergo expuncto vocabulo, *tua, vt sis tu sanitas*, id est, salus.

Pag. 53. lin. 5. (*Hominibus.*) Lege, humilibus, vt in textu Græco Barnabæ, ταπεινοῖς· Apud Septuaginta, πτωχοῖς, id est, pauperibus. In textu Hebræo עניים id est, mansuetis, humilibus, seu abiectis.

Lin. 16. (*Adhuc de sabbato.*) Hic incipit caput vndecimum, quod est de sabbati abrogatione.

Lin. 18. (*In decem verbis.*) Id est, præceptis. Nam λόγος præceptum est, vt à nobis obseruatum est ad Concordiam regularum c. 1. §. 9. Hęc decem præcepta erant in duabus tabulis singulis vnam pentadem, hoc est, quinque præcepta continentibus, vt docet Iosephus, libro tertio antiquit. c. 4. ταῦτα εἰπὼν δύο πλάκας αὐτοῖς ἐπιδείκνυσι ἐγγεγραμμένους ἐχούσας τοὺς δέκα λόγους ἐν ἑκατέρᾳ πέντε, καὶ χεὶρ ἦν ἐπὶ τῇ γραφῇ τοῦ θεοῦ· id est, cum hęc dixisset, duas tabulas eis ostendit inscripta habentes decem præ-

cepta,

cepta, in vtraque quinque, & manus Dei in Scriptura erat, & cap. 6. *in hanc arcam reposuit duas tabulas decem præcepta continentes*, ἀνὰ πέντε μὲν εἰς ἑκατέραν, ἀνὰ δύο δὲ καὶ ἥμισυ κατὰ μέτωπον ἐγκατίθετο· id est, in vtraque quina, & in vnaquaque facit, seu in singulis paginis duo cum dimidio. Philo Iudæus libro de decem verbis: ὥστε εἶναι τῆς μὲν μιᾶς γραφῆς τὴν ἀρχὴν θεὸν, καὶ πατέρα ποιητὴν τοῦ παντὸς, τὸ δὲ τέλος γονεῖς id est, itaut primæ tabulæ, seu scripturæ sit initium Deus Pater Creator Vniuersi, finis vero parentes: Et paulo post, ἡ δὲ ἑτέρα πεντὰς τὰς πάσας ἀπαγορεύσεις περιέχει· id est, alter quinarius interdictiones omnes continet. Et libro: *Quis rerum diuinarum hæres sit:* dicit duas esse legum tabulas eiusdem numeri, ac animæ partes, quæ sunt superior & inferior, in eisque decem esse leges, diuidique æqualiter in duos quiniones, primumque continere ea, quæ ad Deum spectant, alterum ea quę ad homines: Et paulo post, ait: πέμπτος δὲ ὁ περὶ γονέων τιμῆς, καὶ γὰρ οὗτος ἱερὸς ἔχων τὴν διαφορὰν οὐκ ἐπ' ἀνθρώπους· ἀλλ' ἐπὶ τὸν σπορᾶς καὶ γενέσεως τοῖς ὅλοις αἴτιον· id est, quintum vero præceptum de honore parentum. Illud enim sacrum est, cum non referatur ad homines, sed ad eum qui est creatis omnibus causa generationis. Alii aliter diuidunt, quatuor in prima tabula, sex in secunda constituentes, vt ex Hebræorum commentariis obseruat. Drusius Cent. Miscellan. cap. 19.

Lin. 21. [*Sanctificate sabbatum*, &c.] Exod. 20. & 31. Leuit. 19. & 26 & Deut. 5. Sed profert potius sen-

ſum, quam verba, explicatque modum & ratio-nem celebrandi Sabbati.

Lin. 22. [*Manibus mundis & puro corde.*] Vacando ſcilicet orationi, contemplationi, & retro actæ vitæ mala diligenter examinando ac plangendo. Ita olim diem illum agebant Iudęi, vt docet Philo, lib. de decalogo: τέταρτον ἐστι παράγγελμα τὸ περὶ τῆς ἱερᾶς ἑβδόμης, ἵνα ἁγνῶς, καὶ ὁσίως ἄγηται· id eſt, quartum mandatum eſt de die ſacra ſeptima, vt illa ſanctè ac pie tranſigatur. Et paulo poſt: *Juſſit igitur, vt quicumque iſta inſtituta recepiſſent, ſicut in cæteris, ita in hoc quoque Deum ſequerentur operando per ſex dies,* ἀνέχοντας δὲ καὶ φιλοσοφοῦντας τῇ ἑβδόμῃ, καὶ θεωρίαις μὲν τῆς φύσεως σχολάζοντας, ἐπισκοποῦντας δὲ καὶ εἴ τι καθαρῶς ἐν ταῖς προτέραις ἐπράχθη, &c. *Septima vero interquieſcendo, vacandoque contemplationi rerum & ſtudio ſapientiæ: retractandoque etiam cogitatione acta præterita, & rationem eorum à ſe repoſcendo, ſicubi à legum præſcripto aberratum fuerit, vt in poſterum cautiores eſſent, proſpicerentque, ne iterum impingerent in eadem offendicula:* Et Agatharcides aliàs Iudæis infeſtus, apud Ioſephum libro primo, ἀρχαῖον· ἀργεῖν εἰθισμένοι διὰ ἑβδόμης ἡμέρας· id eſt, feriari ſoliti ſeptima die. Et paulo poſt: ἀλλ᾽ ἐν τοῖς ἱεροῖς ἐκτετακότες τὰς χεῖρας εὔχεσθαι μέχρι τῆς ἑσπέρας· id eſt, ſed in templis expaſſis manibus orare vſque ad veſperam. Quare optime ſanctus Athanaſius oratione de Sabbato, & circumciſione ait Deum inſtituiſſe Sabbatū, non vt populus otio delectaretur, ſed vt ſuum cognoſceret conditorem. Venerabilis ergo fuit ſeptima dies,

quia, vt ait Aristobulus, Iudæus apud Eusebium, libro decimo tertio de præparatione Euangelica, cap. 12. διὰ ἑβδομάδων, καὶ πᾶς ὁ κόσμος κυκλεῖται τῶν ζωογονουμένων, καὶ τῶν φυομένων ἁπάντων· id est, hebdomadarum orbe ipsa tam animantium, quam plantarum vniuersitas voluitur: Ac proinde eadem dies in pretio etiam fuit gentilibus, & sacra ab illis appellatur. Ita appellat Hesiodus apud eumdem Eusebium eiusdem libri cap. 13.

Πρῶτον ἔνη τετράς τε, καὶ ἑβδόμη ἱερὸν ἦμαρ·

Id est,

Lunæ extrema dies, tum quarta & septima sacra est.

Homerus.

Ἑβδομάτη δ' ἔπειτα κατήλυθεν ἱερὸν ἦμαρ·

Id est,

Septima deinde dies sequitur sacrata

Et alibi:

Ἑβδόμη ἦν ἱερή· id est, *septima sacra fuit.*

Et Callimachus. ἑβδόμη ἐν ἀγαθοῖς· id est, septima dies bona. Sacram etiam fuisse sabbati diem (quam ille Saturni vocat,) apud Iudæos testatur Dio Cassius lib. 37 hist. Rom.

Lin. 24 [*Et alibi, si custodierint*, &c.] Hic locus non est in sacra Scriptura: sub hac verborum formula, habetur tamen Hierem 17. his verbis: *Si sanctificaueritis diem Sabbati, ne faciatis in eo omne opus, ingredientur per portas ciuitatis huius reges & principes sedentes super solium Dauid, & ascendentes in curribus & equis, ipsi & principes eorum viri Iuda, & habitatores Hierusalem, & habitabitur ciuitas hæc in sempiternum.*

&c. Vbi exprimitur ſpeciatim, quod dixit Barnabas generatim.

Pag. 54. lin. 2. [*Conſtitutionis.*] Id eſt, creationis mundi videlicet.

Lin. 4. (*Sexto die.*) Ita apud Septuaginta, Gen. 2. In textu Græco Barnabę, ἐν ἓξ ἡμέραις · id eſt, in ſex diebus, vt Exod. c 20. & 31.

Lin. 12. (*In ſex millia annorum.*) Multorum fuit opinio tantum ſex millium annorum curriculo ſæculum hoc circumſcribi, quo euoluto finem mundi aduenturum, iuxta numerum dierum, quo Deus hunc mundum fabricatus eſt. Hęc doctrina videtur eſſe ſancti Pauli epiſt. ad Hebręos cap. 4. *Ingrediemur enim in requiem qui credimus: quemadmodum dixit, quibus iuraui in ira mea, ſi introibunt in requiem meam, & quidem operibus ab inſtitutione mundi perfectis. Dixit enim in quodam loco de die ſeptima ſic: & requieuit Deus die ſeptima ab omnibus operibus ſuis.* Vnde infra dicit: *Nam ſi eis Ieſus requiem præſtitiſſet, numquam de alia loqueretur poſthac die: Itaque relinquitur ſabbatiſmus populo Dei:* Hoc eſt, requies cęleſtis regni, quæ diei ſeptimę ſuccedit. Quia tamen hæc interpretatio videtur noua, nolim eam pertinacius defendere: Ita ſanctus Irenęus libro quinto aduerſus hęreſes cap. 28. *Quot enim diebus hic factus eſt mundus, tot & millenis annis conſummatur. Et propter hoc, ait Scriptura Geneſeos, & conſummata ſunt cælum & terra, & omnis ornatus eorum*, &c. Et cap. 29. *Sexcentique anni Noë, & numerus cubitorum imaginis, propter quam iuſti in caminum ignis miſſi ſunt, numerum ſignificat illius* (beſtiæ

videlicet, de qua in Apocalypſi) *In quam recapitulabitur ſex millium annorum, propter quæ & diluuium ſuperueniet ignis.* Origenes libro ſecundo contra Celſum: *Neſcit enim quiſnam ſit ille poſt ſex dies à mundo condito ſecuturus dies ſabbati, in quo cuncti, qui ſex illis diebus opera ſua perfecerunt, nihilque eorum prætermiſerunt, quæ pertinerent ad ſuum officium, cum Deo feriabuntur, aſcendentes ad ſpectacula, & iuſtorum beatorum celebritatem.* Stratonicus Cumarum Epiſcopus in Collectaneis citat ex libro traditionum Eliæ Prophetę prędictionem quamdam de mundi conſummatione, quæ futura ſit anno ſexies milleſimo ab eius creatione, vt refert Sixtus Senenſis, libro ſecundo Bibliothecæ, vocabulo Elias. Lactantius libro ſeptimo de diuino præmio cap 14. *Ergo quoniam ſex diebus cuncta Dei opera perfecta ſunt, per ſæcula ſex, id eſt, annorum ſex millia manere in hoc ſtatu mundum neceſſe eſt. Dies enim magnus Dei mille annorum circulo terminatur, ſicut indicat Propheta, qui dicit: ante oculos tuos Domine, mille anni tanquam dies vnus.* Sanctus Hilarius Can 20. in Matthęum. *In vndecima autem hora corporei aduentus tempus oſtendit. Nam ex omni numero, qui ſtatio præſentis ſæculi eſt conſtitutus, in eamdem rationem conuenit ortus eius, in quam vndecimæ horæ tempus ex die: Diuiſione enim per quingentenum numerum facta in omni ſex millium annorum ſumma tempus corporei ortus eius vndecimo diuiſionis totius calculo ſupputatur.* Vbi [illegible]le in editione Eraſmi legitur, *duodecimæ*, & *duodecimo*. Sanctus Hieronymus epiſt ad Cyprianum: *Ego arbitror ex hoc loco, & ex epiſtola, quæ nomine Petri A-*

postoli inscribitur, mille annos pro vna die solitos appellari, vt scilicet, quia mundus in sex diebus fabricatus est, sex millibus annorum tantum credatur subsistere, & postea venire septenarium numerum & octonarium, in quo verus exercetur sabbatismus, & circumcisionis puritas redditur: Ita loquitur, quia circumcisio, quæ fit octaua die est illius octaui sæculi figura, in quo profectior est purgatio, quam in circumcisione Sanctus Athanasius explicat de die Dominica, de qua infra. Idem in cap. 65. Esa. *Et nunc breuiter est dicendum eos venire in neomeniis & sabbatis, qui sex diebus, in quibus factus est mundus, transcensis & præteritis festinant ad septimum diem, id est, sabbatum, in quo vera est requies.* His accedit Hebræorum opinio, ex qua conuincuntur iam Messiam venisse, in Talmud tractatu Sanedrim ca. Helec, vbi dicunt sex millium annorum mundum fore, & postea destruendum: duo millia annorum inanitatis, id est, sine lege, duo millia legis, & duo millia dierum Messiæ, vt refert Galatinus libro quarto de Arcanis cap. 20. Hanc opinionem diuus Augustinus libro vigesimo de ciuitate Dei cap. 7. non improbat, cum explicat, quid sint mille anni in Apocalypsi: *Mille autem anni*, inquit, *duobus modis possunt, quantum mihi occurrit, intelligi, aut quia in vltimis annis mille ista res agitur, id est, sexto annorum milliario tanquam sexto die, cuius nunc spatia posteriora voluuntur, secuturo deinde sabbato, quod non habet vesperam, requie scilicet Sanctorum, quæ non habet finem: vt huius milliarij tanquam diei nouissimam partem, quæ remanebit vsque ad terminum sæculi, mille annos appellauerit eo lo-*

quendi modo, quo pars significatur à toto. Hęc ille: etsi in epistola ad Hesychium Salonitanæ vrbis Episcopum hanc opinionem reiiciat. Sed videtur mutasse sententiam: nam libros de ciuitate Dei scripsit Augustinus post hanc epistolam: cum illius mentionem faciat, libro vigesimo de ciuitate Dei cap. 5. *Quod facere curaui in quadam epistola, quam rescripsi ad beatæ memoriæ virum Hesychium Salonitanæ vrbis Episcopum, cuius epistolæ titulus est de fine sæculi*, qui tamen in psal. 89. contrarium tenet. His accedit, quod ipse Augustinus libro primo de Genesi aduersus Manichæos, & libro vigesimo secundo de ciuitate Dei cap. 30. mundi durationem sex ætatibus definit, iamque sextam agi dicit, quæ iuxta eum nullis certis generationibus circumscribitur, quod etsi verum sit, quia tamen debet esse aliqualis saltem proportio inter sextam ętatem, & ceteras, *hæc de sexto millenario opinio non improbabilis videtur.* Neque hæc opinio Euangelio aduersatur, in quo Deus noluit iudicii diem discipulis reuelare. Neque actibus Apostolorum, in quibus dixit, non est vestrum nosse tempora, cum definiri non possit annus, seu dies finis sęculi: quia non penitus constat, quot sint anni ab exordio mundi vsque ad Christum natum elapsi. 2. etsi quęrentibus discipulis iudicii diem Christus noluerit reuelare, quod tunc eis tanquam rudibus id scire non expediret, nihil tamen obstat, quin Spiritus sanctus aduenniens eis reuelauerit saltem confuse: vt satis patet ex eorum scriptis, qui etsi illum nobis manifeste

non aperuerint, cito tamen futurum aſſeruerunt, quod tamen dicere ſine ſancti Spiritus impulſu non potuerunt. Vnde illa, *in quos fines ſæculorum deuenerunt: at vbi venit plenitudo temporis.* Ex quibus auctor quæſtionum ad Orthodoxos, quę tribuuntur ſancto Iuſtino Martyri præſentis mundi ſtatum eſſe ſex millium annorum aſſeruit. His annis quidam plures addiderunt, quos refert ſanctus Germanus Conſtantinopolitanus libro de theoria rerum: τοῦτο καὶ Ἱππόλυτος Ῥώμης, καὶ ὁ ἅγιος Κύριλλος λέγουσιν ἐν τοῖς περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου, λόγοις αὐτῶν ἐν τῷ ἑξακισχιλιοστῷ πεντακοσιοστῷ ἔτει τὴν μέλλουσαν παρουσίαν ἔσεσθαι· καὶ ὁ Χρυσόστομος· id eſt, hoc & Hippolytus à Roma & ſanctus Cyrillus dicunt in ſuis de Antichriſto ſermonibus in anno ſexies milleſimo quingenteſimo futurum (Chriſti) aduentum, ſed de hac re ſilet Hippolytus in libro de Antichriſto. Quidam alii, de quibus S. Auguſtinus in expoſitione pſalmi ſexti arbitrati ſunt ſeptimo annorum milliario iudicii diem affore, quod ſucceſſura eſſet octaua, quæ ſit æternę felicitatis initium.

Lin. 15. [*Ecce hodiernus dies*, &c.] pſ 89. *Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies heſterna quæ præteriit:* Et Petri 2. cap. 3. *Vnum hoc vos non prætereat dilectiſſimi, quia vna dies apud Deum, quaſi mille anni, & mille anni quaſi vnus dies.* Ita ſanctiſſimi Patres ſupra citati.

Lin. 25. [*Et amputabit tempus iniquitatis.*] In textu Græco, lege, ἀνομίας· id eſt, iniquitatis, loco, αὐτοῦ.

Pag.

Pag. 55. lin. 3. [*Mutabit solem, lunam, & stellas.*] In melius videlicet, iuxta illud Esa. c. 30. *Et erit lux lunæ, sicut lux solis, & lumen solis erit septuplum.* Non interitum significat pristinorum, sed commutationem in melius, inquit sanctus Hieronymus in cap. 65. Esa. ipse enim existimat in die iudicii cælos non interituros ab igne, sed in melius esse mutandos, & ita explicat locos ps. 101. 1. Cor. 7. & 2. Petri 3. Quemadmodum & totius mundi renouationem & purgationem, ita explicat sanctus Augustinus, libro vigesimo de ciuitate Dei cap. 16. *Tunc figura huius mundi mundanorum ignium conflagratione præteribit: sicut factum est mundanarum aquarum inundatione diluuij: Illa vtique, vt dixi conflagratione mundanorum elementorum corruptibilium qualitates, quæ corporibus nostris corruptibilibus congruebant, ardendo penitus interibunt: atque ipsa substantia eas qualitates habebit, quæ corporibus nostris immortalibus mirabili mutatione conueniant, vt scilicet mundus in melius innouatus aperte accommodetur hominibus, etiam in carne in melius innouatis.*

Lin. 17. [*Refrigerans.*] Id est, requiescens.

Lin. 18. [*Sanctificauit illum.* In textu Græco sequitur, ὅτι δυνησόμεθα· sed expungendum: & in Latina interpretatione restituenda quę omissa sunt, vt in textu Græco habentur, *Ipsi iustam recipientes promissionem*, id est, quæ promissa sunt, *sublata iniquitate renouatis vero omnibus à Domino.*

Pag. 56. lin. 3. [*Hæc sabbata.*] Iudaica, *non accepta*, τὸ *non*, redundat: In textu Græco habetur, ἐμοί;

vbi hæc, & sequentia efferuntur in prima persona, tanquam si essent ex Prophetæ textu.

Lin. 6 [*Initium octauæ diei facturus.*] Ex his patet nouissimum diem huiusce sæculi esse septimum: cui successurus octauus dies æternæ felicitatis initium. Hoc enim perpetuæ beatitudinis æuum, vnicum & æternum complectens diem sine vlla caliginis, & lucis vicissitudine à sanctis Patribus Octaua appellatur, qui septimo diei hebdomadæ succedit. Cum enim Deus, ait sanctus Gregorius Nyssenus expositione in psal. 6. mundum & omnia quæ in eo sunt, sex diebus creasset, & septimo requieuisset: sicque per reuolutionem septimanarum omnia decurrant vsque ad iudicii diem, finita vltima septimana orietur, octauus dies in æuum mansurus sine vlla dierum reuolutione, sine vlla noctis & lucis vicissitudine, διότι τοῦ ἑβδοματικοῦ παυσαμένου χρόνου ἐνστήσεται ἡμέρα ὀγδόη μετὰ τὴν ἑβδόμην· ὀγδόη μὲν λεγομένη, ὅτι μετὰ τὴν ἑβδόμην γέγονε, οὐκέτι δὲ τοῦ ἀριθμοῦ διαδοχὴν ἐφ' ἑαυτῆς δεχομένη, &c id est, propterea quod septenario tempore finito, post septimum instabit dies octauus: qui octauus quidem dicitur, quia post septimum existit: numeri vero vicissitudinem in sese non amplius admittit: Vnus enim in perpetuum nulla vnquam caligine diremptus permanet: alius enim eum efficit sol, qui veram suo fulgore lucem edit: qui postquam nobis semel illuxerit, vt inquit Apostolus, deinceps occasu non occultatur: Huius rei notitiam aliquam habuisse videtur Plato rerum He-

braicarum haud plane ignarus, qui ait sanctos viros post hanc vitam, postquam septem dies in prato amœnissimo constiterint, octauo inde migraturos ad cælum, videlicet per septem planetarum orbes· ἡ δὲ μετὰ τοὺς πλανωμένους πορεία ἐπὶ τὸν οὐρανὸν ἄγει, τουτέστιν τὴν ὀγδόην κίνησίν τε καὶ ἡμέραν, id est, quod autem post errantes illos orbes iter suscipitur, rectà perducit ad cælum: is enim octauus est motus & dies, apud Clementem Alexandrinum, lib. 5. Strom.

Lin. 9. [*Propter quod agimus diem octauum.*] Reddit rationem quare celebritas diei octaui, id est, diei Dominici successerit Sabbati solennitati, quia videlicet repręsentatio est diei illius octaui, qui harum rerum corruptioni succedens, est felicitatis initium, tum etiam ob memoriam venerandæ resurrectionis Christi. Ita sanctus Hilarius præfatione in explanationem psalmorum agens de sabbato sabbatorum, quod quinquagenario numero circumscribitur, cuius perfectio est Ogdoas, id est, octauus numerus, quo significatur perfecta remissio peccatorum, eique succedens regnum Hierusalem cælestis, tandem ait: *Namque cum in septimo die, sabbati sit, & nomen, & obseruantia constituta: tamen nos in octaua die, quæ & ipsa prima est, perfecti sabbati festiuitate lætamur.* His quadrat illud Theodoti in 1. epitome: ἡ μὲν οὖν τῶν πνευματικῶν ἀνάπαυσις ἐν κυριακῇ ἐν ὀγδοάδι, ἡ κυριακὴ ὀνομάζεται· id est, requies igitur spiritualium in Dominica, in octaua, quæ Dominica appellatur. Sanctus Ignatius e-

pist. ad Magnesianos: *μετὰ τὸ σαββατίσαι ἑορταζέτω πᾶς φιλόχριστος τὴν κυριακὴν, τὴν ἀναστάσιμον, τὴν βασιλίδα, τὴν ὕπατον πασῶν ἡμερῶν, ἣν περιμένων ὁ προφήτης ἔλεγεν Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῆς ὀγδόης· ἐν ᾗ ζωὴ ἡμῶν ἀνέτειλε, καὶ τοῦ θανάτου γέγονε νίκη ἐν Χριστῷ·* id est, post Sabbatum omnis Christi amator Dominicum celebret diem, resurrectioni Domini consecratum, & principem omnium dierum, quem expectans Propheta dicebat, *in finem pro octaua:* In quo vita nostra orta est, & mortis victoria in Christo facta est: vbi octauam non pro initio felicitatis æternæ, sed pro die resurrectionis Christi vsurpat, nec discrepat sanctus Athanasius serm. de Sabbato & circumcisione. *τέλος μὲν οὖν τῆς προτέρας κτίσεως ἦν τὸ Σάββατον, ἀρχὴ δὲ δευτέρας ἡ κυριακὴ, ἐν ᾗ τὴν παλαιὰν ἀνενεώσατο, καὶ ἀνεκαίνισεν,* &c. id est, finis igitur prioris creationis sabbatum: secundæ autem creaturæ initium Dominicus dies, in quo veterem renouauit & instaurauit. Sicut igitur prioribus temporibus sabbati diem seruari voluit in monumentum finis priorum ita Dominicum diem veneramur, vt monumentum exordii secundæ reparationis: Et præclare auctor quęstionum veteris testamenti quęst 29. rationem reddens quare octauo die mandatum est circumcidi: *quia iuxta numerum & curricula dierum post septem ipse rursum primus inuenitur, quasi post sabbatum, vt iam non octauus habeatur, sed primus. Quia enim salus futura per Christum in primo die erat prædestinata, qui Dominicus ideo dicitur: quia in eo resurrexit Dominus, qui est post sabbatum.* Ita

sanctus Athanasius sermone citato: διὰ τοῦτο καὶ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ περιτέμνεσθαι ἐκέλευσεν ὁ νόμος, καὶ ἀπαραβάτως τὴν ἐντολήν, σημαίνουσα τὴν μετὰ τὴν ἑβδόμην, ἀναγέννησιν πάντων· id est, idcirco octauo die circumcidi imperatum fuit à lege, neque id vnquam violabatur mandatum: significans post septimum diem omnium regenerationem. Duas reddit rationes sanctus Iustinus Martyr sub finem secundæ Apologiæ pro Christianis, τὴν τοῦ ἡλίου ἡμέραν κοινῇ πάντες τὴν συνέλευσιν ποιούμεθα, ἐπειδὴ πρώτη ἐστὶν ἡμέρα, ἐν ᾗ ὁ θεὸς τὸ σκότος, καὶ τὴν ὕλην τρέψας κόσμον ἐποίησε· καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ ἡμέτερος σωτὴρ τῇ ταύτῃ ἡμέρᾳ ἐκ νεκρῶν ἀνέστη· id est, solis autem die communiter omnes conuentum agimus, quandoquidem is primus dies est, quo Deus tenebris, & materia versa mundum effecit: & Iesus Christus Saluator noster eo ipso die à mortuis resurrexit. Solis dies est Dominicus.

Lin. 11. [*In legationem.*] Lege *in lætitia*, vt in textu Græco. In lætitia agunt diem octauum, seu Dominicum Christiani, quia illo die ex antiquo Apostolorum, & Ecclesiæ instituto non ieiunabant, nec genua flectebant. Sanctus Ignatius epist. Εἴ τις κυριακὴν ἢ Σάββατον νηστεύει, πλὴν ἑνὸς Σαββάτου οὗτος Χριστοκτόνος ἐστί· id est, si quis ieiunat in Dominica, vel Sabbato, excepto vno (nempe magno Sabbato ante Pascha) Christicida est: Auctor quæstionum ad orthodoxos inter opera S. Iustini Martyris qu. 115. τὸ δὲ ἐν τῇ κυριακῇ μὴ κλίνειν γόνυ σύμβολόν ἐστι τῆς ἀναστάσεως, &c. id est, in Dominica non

flectere genu ſignum reſurrectionis eſt: & paulo poſt: ἐκ τῶν Ἀποστολικῶν δὲ χρόνων ἡ τοιαύτη συνήθεια ἔλαβε τὴν ἀρχὴν καθώς φησιν ὁ μακάριος Εἰρηναῖος ὁ μάρτυρ, καὶ Ἐπίσκοπος Λουγδουνου ἐν τῷ περὶ τοῦ Πάσχα λόγῳ, id eſt, hæc autem conſuetudo initium accepit à temporibus Apoſtolorum, vt dicit beatus Irenæus martyr & Epiſcopus Lugduni in libro de Paſcha S. Hilarius in prologo pſalmorum explicationis. *Et hæc quidem ſabbata ſabbatorum ea ab Apoſtolis religione celebrata ſunt, vt his quinquageſimæ diebus, nullus neque in terram ſtrato corpore adoraret, neque ieiunio feſtiuitatem ſpiritualis huius beatitudinis impediret: quod id ipſum extrinſecus etiam in diebus Dominicis eſt inſtitutum, qui vltra ſabbati numerum per plenitudinem Euangelicæ prædicationis accedunt: Namque cum in ſeptimo die, ſabbati ſit nomen & obſeruantia conſtituta, tamen nos in octaua die, quæ & ipſa prima eſt, perfecti ſabbati feſtiuitate lætamur. Vbi* τὸ *extrinſecus*, id eſt, extra Dominicas quinquageſimæ. Hac de re, vide obſeruationes noſtras ad Concordiam regularum S. Benedicti Abbatis Anianenſis cap. 50. § 3. & 7. Quod autem hic dicit S. Ignatius de ieiunio Sabbati, hoc maxime ſpectat ad Orientales, de quo conſule etiam obſeruationes noſtras ad eamdem Concordiam cap. eod. § 6

Lin. 14. [*Et apparuit, & aſcendit.*] Hic videtur dicere Chriſtum aſcendiſſe, in cælum die Dominica, imo eodem die quo reſurrexit, quod falſum eſt: Itaque puto hunc locum eſſe corruptum. textu Græco legitur, καὶ φανερωθεὶς ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρ

νοῖς· id est, *& cum apparuisset, ascendit ad cælum*: quæ ita sunt interpretanda: cum apparuisset per quadraginta dies videlicet, postea ascendit ad cælos: quasi hęc dicta sint obiter extra suum locum: vt non necesse sit referri ad diem octauum.

Lin. 17. [*Adhuc & de templo dicemus.*] Sequitur caput, in quo agit de templo Iudæorum, & de illius ruina, & de templi spiritalis ædificatione.

Lin. 19. [*In ædem.*] In textu Græco, ἐπὶ τὴν ὁδὸν, id est, in viam male. Lege, ἐπὶ τὸν οἶκον, id est, in ædem.

Lin. 21. [*Tamquam in Dominum.*] Lege, *tamquam non in Deum*, ex textu Græco.

Pag. 57. lin. 2. [*Quis mensus est*, &c.] Esa. 40. Iuxta Septuaginta. Sed locum mutilum ita restitue: *Quis mensus eit manu aquam, & cælum palmo, & totam terram pugno*, & dele τὸ, *apprehendit*: Græca etiam corrupta sic castiganda sunt: τίς ἐμέτρησε τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακί;

Lin. 5. [*Nonne mihi dicit Dominus*, &c. Lege: *Nonne, dicit Dominus, cælum mihi*: & in textu Gręco lege: οὐχ ἄρα λέγει κύριος· Esa. 66.

Lin. 15. [*Qui deposuerunt templum hoc*, &c. Hic locus habetur, Esa 49. καὶ ταχὺ οἰκοδομηθήσῃ, ὑφ᾽ ὧν καθῃρέθης, καὶ οἱ ἐρημώσαντές σε, ἐκ σοῦ ἐξελεύσονται, &c. *Et cito ædificata es, à quibus destructa fuisti, & qui desolauerunt te, ex te egredientur. Leua in circuitu oculos tuos, & vide omnes. Ecce congregati sunt, & venerunt tibi.* Sed Barnabas posuit speciem pro genere, seu partem pro toto, id est, templum pro gente Israelitica,

clarioris explicationis gratia : Hocque procedit iuxta quartam regulam Tichonii apud ſanctum Auguſtinum. libro tertio de doctrina Chriſtiana cap 34. & ſenſus eſt: qui deſtruxerunt te corporaliter ô Iſrael, ædificabunt te ſpiritualiter: qui deſtruxerunt templum tuum materiale, ædificabunt ſpirituale: *ex te exibunt*: quia gentiles ab Apoſtolis Iudæis veri Dei cultum docebuntur.

lin. 17. [*Ædificabunt,*] Spiritaliter, vt mox videbitur.

Lin. 19. [*Depoſitum eſt ab inimicis.*] Intelligit deſtructionem templi Hieroſolymitani à Tito factam: Poſt hæc verba, *depoſitum eſt ab inimicis*, ſequitur in Græco.

(*Nunc & ipſi inimicorum miniſtri ædificabunt illud.*) Quæ verba deſiderantur in Latino Hæc autem intelligenda ſunt ſpiritaliter de templo ſpiritali, quod ethnici ad fidem conuerſi in ſe ędificant, vt ex ſequentibus patet Quare in textu Græco male αὐτῶν iungitur nomini ἐχθρῶν, miniſtri inimicorum ſunt aſſeclæ imperatorum Neronis, Veſpaſiani, & Titi, qui fuerunt inimici, ſeu potius hoſtes Iudęorum. Multi enim horum Imperatorum domeſtici fidem Chriſti receperunt. Vnde ad Philip. 4. *Salutate omnem Sanctum, maxime autem qui de Cæſaris domo ſunt.*

Lin. 21. [*Sicut.*] Id eſt, quemadmodum.

Lin. ead. *Incipiebat.*] Id eſt, debebat, vt in textu Græco, ἔμελλεν· vt ſupra notatum eſt.

Lin 24. (*Propalauit.*) Lege, *propalatum eſt.*

Lin.

Lin ead [*Dicit enim Scriptura in nouissimis diebus, &c.*] Hæc prout hic habentur, non sunt in tota Scriptura: sed quia sparsim multis in Scripturæ locis comminatur Deus ciuitatis, & templi destructionem, S. Barnabas hæc iuxta Scripturæ sensum proposuit.

Pag. 58. lin 3 [*Cubile.*] Lege, *Ouile*, vt in textu Græco, μάνδραν.

Lin ead (*Et turrem eorum.*) Alludit ad turrim illam, de qua in parabola vineę, Esa 5.

Lin 8 [*Quæramus ergo.*] Iam destructo templo Hierosolymitano, quærit an alterum templum successurum sit.

Lin 13. [*Septimo die consummato.*] In textu Græco legitur, τῆς ἑβδομάδος συντελουμένης· id est, septimana consummata clarius & rectius. Et hęc est hebdomada vltima hebomadarum septuaginta apud Danielem cap. 9. quæ quadringentis annis & nonaginta constant: quibus euolutis destructa est Hierusalem sublatis hostia & sacrificio. De qua vltima hebdomada ita apud Prophetam: *Confirmabit autem pactum multis hebdomada vna, & in dimidio hebdomadis deficiet sacrificium & hostia:* Quod his verbis interpretatus est sanctus Barnabas: *Cum ait, & septimana consummata ædificabitur templum Deo præclare:* id est, templum spiritale, cum Deus confirmauerit pactum suum multis, cum videlicet sublatis veteris legis sacrificiis, & ceremoniis adorabunt Patrem in Spiritu & veritate. Harum autem septuaginta hebdomadarum complementum contigit

iuxta Tertullianum cum destructa est Hierosolyma, primo anno imperii Vespasiani, qui supputat initium huiusmodi hebdomadarum ab anno primo Persarum Regis, quemadmodum & auctor quæstionum ex veteri testamento, qu 44. ex Tertulliano Iulius Africanus, vt refert Eusebius, libro octauo de demonstratione Euangelica cap. 2. ait eas terminari ad Christi passionem deducens eas à vigesimo anno regni Artaxerxis Longimani, quo Nehemias pincerna regius præceptum à Rege accepit, vt ædificaretur Hierusalem, iuxta annos Hebræorum, qui computantur ad Lunæ cursum singulis annis assignando trecentos, & quinquaginta quatuor dies. Cum autem addit Barnabas. *Ædificabitur templum Deo præclare in nomine Domini*, respicere videtur ad illud Aggæi Prophetæ cap. 2. proferens potius sensum, quam verba: *Magna erit gloria domus istius nouissimæ plusquam primæ*. Itaut duos locos Danielis, & Aggæi simul coniunxerit, cum dixit: *Et septimana consummata ædificabitur templum Deo*, &c.

Lin. 21. [*Antequam crederemus Deo*] Hæc vsque ad illa verba, *in nobis prophetans*, proferuntur à Clemente Alexandrino libro secundo Strom.

Lin. 23. [*Habitatio.*] In textu Græco Barnabæ, κατοικητήριον, apud Clementem, οἰκητήριον: In textu Greco Barnabę, & apud Clementem additur, τῆς καρδίας, id est, cordis.

Lin. 24. [*Sicut.*] Ita apud Barnabam, ὡς, quod deest apud Clem. apud quem sequitur ἀληθῶς, id est, vere, quod deest in expositione Latina.

Lin. 27. [*Pleni eramus adorationibus idolorum*] In textu Græco Barnabę, ὅτι ἦν πλήρης μὲν εἰδωλολατρείας οἶκος· id eſt, quia plena erat domus idololatrię, apud Clementem deeſt, οἶκος. recte, & expone: *quia erat plenum*, (templum videlicet) *idololatria.*

Pag. 59. lin. 2. (*Et erat domus dæmoniorum.*) Ita apud Clementem. Apud Barnabam, non ita recte additur, εἰδωλολατρεία· Exponens autem Clemens hęc Barnabæ verba ait: τὰς ἐνεργείας οὖν τοῖς δαιμονίοις καταλλήλους ἐπιτελεῖν φησι τοὺς ἁμαρτωλούς, οὐχὶ δὲ αὐτὰ τὰ πνεύματα ἐν τῇ τοῦ ἀπίστου κατοικεῖν ψυχῇ λέγει· id eſt, operationes igitur dæmoniis conuenientes facere dicit peccatores, non autem ipſos Spiritus, hoc eſt, dæmones in anima infidelis hominis habitare.

Lin. 7. [*Præclare templum Deo adtendite.*] Hæc ſunt mutila, & tranſpoſita, lege, vt in textu Græco, *adtendite, vt præclare templum Deo ædificetur.*

Lin. 10. (*Vt acc ipiatis.*) Lege, *vt cum acceperimus.*

Lin 12 (*Cum crediderimus.*) Præpone particulam, & vt in textu Græco, & apud Clementem.

Lin 15. [*Quales ab initio creati.*] Hic quædam deſunt, vt in textu Græco, ſic ſupplenda ex Clem. οὐ γὰρ οἱ δαίμονες ἡμῶν ἀπελαυνόνται, ἀλλ' αἱ ἁμαρτίαι ἀφίενται ἃς ὁμοίως ἐκείνοις ἐπετελοῦμεν, πρὶν ἢ πιστεῦσαι· id eſt, non enim ex nobis dæmones eiiciuntur, ſed peccata dimittuntur, quæ ſimiliter atque illi faciebamus, antequam crederemus. Explicat ergo, quomodo peccator ſit dæmonis habitaculum: ni-

mirum non quod vere dęmon inhabitet in peccatore: ſed quia peccator dęmoni opera conuenientia facit: ac proinde non proprie eiici dæmonem ex anima, ſed peccata dimitti, quæ conformiter dęmonibus homo faciebat, antequam crederet.

Lin 24. (*In nobis prophetans.*) Nempe Deus, cuius impulſu prophetamus.

Pag 60. lin 1. (*Aperiens oſtium templi noſtri.*) Lege ergo in Gręco: ἀνοίγων θύραν τοῦ ναοῦ ἡμῶν· Nam vt ex antecedentibus notum eſt, tota hæc diſputatio eſt de habitaculo, ſeu templo hominis fidelis, in quo Deus habitat.

Lin. 2. (*Quod eſt os ſapientiæ.*) Lege, vt in textu Græco, *quod eſt os pœnitentiam dans nobis.* Nam oſtium templi noſtri eſt os, quod aperitur per confeſſionem, data nobis diuinitus pœnitentia, ſeu compunctione, per quam templum animæ fidelis fit incorruptum, hoc eſt, ab omni peccati labe expurgatur.

Lin. 3 (*Fecit de nobis domum incorruptam.*) recte iuxta expoſitionem noſtram: quia tota hæc diſputatio eſt de Dei habitatione in anima iuſti. In textu Græco, εἰσήγαγε εἰς τὸν ἄφθαρτον ναόν· id eſt, introduxit in templum incorruptum, non ita recte.

Lin 7. (*Viuit.*) Lege, videt, id eſt, reſpicit, vt in textu Græco: βλέπει· ſenſus eſt, qui ſalutis ſuæ, & ad Deum conuerſionis ſtudioſus eſt, cum audit diuini verbi præconem, non tam attendit homini, quam Deo in illo loquenti: cum ipſe præco templum Dei ſit, in quo Deus habitat, & loquitur.

Hęc est mera Christi doctrina. Luc. 10. *Qui vos audit, me audit*, &c. Matth. 20. *Non estis vos qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.* Et præclare S. Hilarius in psal. 77. *Segregatæ itaque pluuiæ ad Euangelium irrigandum Dominus dabit verbum, id ipsum in sensum nostrum, & in ora diffundens, secundum illud: non enim vos estis qui loquimini*, &c.

Lin. 8. (*Qui habitat.*) In textu Gręco additur, *& qui loquitur*, recte.

Lin. 14. (*Hic est spiritualiter ædificatus.*) Lege, vt in textu Græco: *Hoc est spirituale ædificatum Domino templum.*

Lin. 19 (*Quicquam.*) In textu Gręco hæc sequuntur: *Sperat anima mea me nihil desiderio meo relicturum aliquid eorum quæ spectant ad vestram salutem.* Et Gręca sic legenda arbitror: ἐλπίζει ἡ ψυχή μου μὴ παραλείψειν με τῇ ἐπιθυμίᾳ μου, &c.

Lin. 20 (*Si enim de instantibus ac futuris.*) Ex his patet Græca sic legenda esse, ἐὰν γὰρ περὶ τῶν ἐνεστώτων, καὶ μελλόντων.

Pag. 61. lin. 1. (*Habes autem de maiestate Christi*, &c.) Hęc non sunt in textu Græco. Hucusque versio Latina codicis Corbeiensis.

Lin. 6. (In Græco textu deinceps.) Μεταβῶμεν ἐπὶ ἑτέραν γνῶσιν. Secunda pars est epistolæ, quæ paręnetica seu adhortatoria est.

Lin. 8 (Ὁδοὶ δύο εἰσί.) Has duas vias tangit supra: *Ergo considerate opera malæ viæ.* Et iterum: *quia iuste peribit homo habens veritatis scientiam, & se à via tenebrosa non continet.* De his agit Origenes profe-

rens hunc Barnabę locum lib. 3. περὶ ἀρχῶν cap. 2. *Sed & de pastoribus lib o hæc eadem declarat, dicens: quod bini Angeli singulos quosque hominum comitentur: & si quando bonæ cogitationes ascenderint, à bono Angelo suggeri dicit, si vero contrariæ, mali Angeli dicit esse instinctum. Eadem quoque Barnabas in epistola sua declarat, cum duas vias esse dicit, vnam lucis, alteram tenebrarum, quibus & præesse certos quosque Angelos, viæ quidem lucis, Angelos Dei, tenebrarum autem viæ, Angelos Satanæ.* Quæ quidem viæ fundamentum habent in Euangelio, vbi Christus dicit: Matth. 7. *Quia lata porta & spatiosa via est, quæ ducit ad perditionem, & multi sunt, qui intrant per eam: quam angusta porta, & arcta via est, quæ ducit ad vitam. & pauci sunt, qui inueniunt eam.* Has vias eleganter describit Prudentius in Hamartigenia.

Sæpe egomet memini fratres geminos ad hiulcum
Peruenisse simul biuium nutante iuuenta,
Et dubitasse diu bifido sub tramite, quodnam
Esset iter melius: cum dextrum spinea sylua
Sentibus arctaret, scopulosaque semita longe
Duceret aërium cliuoso margine collem;
At læuum, nemus vmbriferum per amœna vireta
Ditibus ornaret pomis. & lene iacentem
Planicies daret ampla viam: squalentibus vnum
Contentum spinis reptasse per ardua saxa:
Porro alium campo sese indulsisse sinistro:
Illum sideribus caput immiscere propinquis,
Hunc in cœnosas subito cecidisse paludes.

Simile quid in litteris Gentilium reperitur de b

uio Herculis, de quo ſanctus Iuſtinus Martyr apologia prima pro Chriſtianis Adi obſeruationes noſtras ad Concordiam regularum cap. 2 §. 2. Prius autem ſanctus Barnabas de his duabus viis generatim loquitur: mox eas fuſius explicaturus.

Lin. 15. (Ἄγγελοι τοῦ Σατανᾶ.) Ita Paulus 2. Cor. 12. Apoc. 12. *Draco pugnabat, & Angeli eius.*

Lin. 16. (Ὁ μὲν ἐστι κύριος·) Deus videlicet. Hic recte diſtinguitur imperium Dei à ſatanę poteſtate: diciturque Deus Dominus à ſæculis in ſæcula, tamquam verus huiuſce mundi opifex, cuius *regnum, regnum omnium ſæculorum, & dominatio eius in generatione & generationem.* At ſatan dicitur princeps temporis, iniquitatis, nempe huius ſęculi in quo regnat iniquitas, illius verus artifex, hoc eſt, ſuggeſtor & impulſor: cuius regnum ſublata iniquitate in fine ſęculi delebitur. Ex quo Barnabæ loco refutatur hęreſis Manichęorum.

Pag. 62. lin. 3. (Ἐστιν οὖν δοθεῖσα·) Primum caput eſt huius ſecundę partis, in quo declaratur, quęnam ſit via lucis.

Lin. 10. (Πλούσιος πνεύματι.) Diues ſpiritu: hoc eſt, diuitiis ſpiritualibus abundans. Simplex autem corde eſt, quod dixit Chriſtus, pauper ſpiritu.

Pag. 63. lin. 12. (Οὐ μὴ διψήσῃς.) Lege, οὐ μὴ διψυχήσῃς, id eſt, ne dubites, ne hęſites. Heſychius: διψυχία, ἀπορία, id eſt, hęſitatio. Dicit ergo Apoſtolus, ne hęſites vtrum futurum ſit, an non, id videlicet, quod Deus per Scripturas promiſit, ſeu

prædixit eſſe venturum, nempe iudicium, merces Sanctorum, & malorum ſupplicia. Quod ſatis declaratur epiſt. 1. ſancti Clementis ad Corinthios: διὸ μὴ διψυχῶμεν, μὴ ἰνδαλλέσθω ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἐπὶ ταῖς ὑπερβαλλούσαις, καὶ ἐνδόξοις δωρεαῖς αὐτοῦ· πόῤῥω γενέσθω ἡ γραφὴ αὕτη, ὅπου λέγει· ταλαίπωροί εἰσιν οἱ δίψυχοι, οἱ διστάζοντες τὴν ψυχὴν, οἱ λέγοντες ταῦτα ἠκούσαμεν, καὶ ἀπὸ τῶν πατέρων ἡμῶν, καὶ ἰδοὺ γεγηράκαμεν, καὶ οὐδὲν ἡμῖν τούτων συμβέβηκεν. *Quare ne hæſitemus, ne vacillet anima noſtra ſuper exuperantibus & glorioſis eius donis: procul ſit à nobis Scriptura illa, vbi dicit, miſeri & infelices ſunt animo dubio & ancipiti homines, qui dicunt, hæc audiuimus à patribus noſtris, & ecce ſenuimus, & nihil horum nobis accidit.* Idem habetur 2. epiſt. ad Corinthios, quę eiuſdem Clementis nomine circumfertur, paucis verbis mutatis. Locus Scripturæ, quem videtur innuere ſanctus Clemens, extat 2. Petri cap 3. *Hoc primum ſcientes, quod venientes in nouiſſimis diebus in deceptione illuſores iuxta proprias concupiſcentias ambulantes, dicentes, vbi eſt promiſſio & aduentus eius, ex quo enim patres dormierunt, omnes ſic perſeuerant creaturæ.* Hinc capiendus eſt Paulus ad Eph. cap. 5. *Nemo vos ſeducat inanibus verbis: propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ: Nolite ergo fieri participes eorum.* Vbi filii diffidentiæ ſunt ij qui in diluuio perierunt, & Sodomitæ, qui animo hæſitantes & diffidentes dicebant iram Dei non eſſe venturam.

Lin. 14. (Εἰς ὄνομα.) Particula, Εἰς, redundat.

Lin. 15. (Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου, &c.) Iuxta id

quod

quod dixit ſupra: *Cogito diligere vos ſupra animam meam.* Et iterum: *Omnes amans ſuper animam meam:* iuxta illud Chriſti. Ioan. 15. *Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam ſuam ponat, quis pro amicis ſuis.* Et cap. 10. *Paſtor bonus animam ſuam dat pro ouibus ſuis.* Itaque hoc loco loquitur ſanctus Barnabas de ſublimiori illa dilectione, quæ perfectos decet.

Lin. 23. [Ἀπὸ νεότητος, &c.] Ita ſanctus Polycarpus in epiſtola ad Epheſios, καὶ τὰ τέκνα παιδεύειν τὴν παιδείαν τοῦ φόβου τοῦ θεοῦ· id eſt, & liberos docere timorem Domini.

Pag. 64. lin. 8. [Ἐνεργήματα.] Sunt vexationes dæmonum, quas hortatur ferre patienter: alii interpretantur inſpirationes Spiritus ſancti.

Lin. 13. [Κυρίοις.] Temporalibus videlicet.

Lin. 14. [Ὡς τύπῳ θεοῦ.] Sic Paulus 6. ad Eph. ſeruis præcipit, vt obediant dominis ſuis ſicut Chriſto: Quia domini & magiſtri, ſeu temporales, ſeu ſpiritales Deum repręſentant, quod profitetur de epiſcopis ſanctus Ignatius epiſt. ad Smyrnenſes: τίμα μὲν τὸν θεόν, ὡς αἴτιον τῶν ὅλων καὶ κύριον, ἐπίσκοπον δὲ ὡς ἀρχιερέα, θεοῦ εἰκόνα φοροῦντα, κατὰ τὸ μὲν ἀρχὴν, θεοῦ, κατὰ δὲ τὸ ἱερατεύειν, Χριστοῦ· id eſt, honora Deum tamquam auctorem rerum omnium & dominum, Epiſcopum vero, vt principem ſacerdotum imaginem Dei referentem: Dei quidem propter principatum, Chriſti vero ob ſacerdotium.

Lin. 15. [Οὐ μὴ ἐπιτάξῃς, &c.] Idem docet Paulus, capite citato.

Lin. 17. [Πικρείᾳ.] Hoc vocabulo vtitur Paulus

ad Eph. 4. πᾶσα πικρία, id est, omnis amaritudo: Glossæ veteres, *πικρία, amaritia, amaritudo, acrimonium.*

Lin. 20. [Τὸν ἐπ' ἀμφοτέροις θεόν.] Ita Paulus cap. 6. ad Ephesios: *Scientes, quia & illorum, & vester Dominus est in cælis.*

Lin. 21. [Οὐ ἦλθεν οὐκ ἐπὶ πρόσωπον καλέσαι.] Ita Paulus capite citato eadem de re agens: *Et personarum acceptio, non est apud Deum.*

Pag. 65. lin. 2. [Ἐν πᾶσι.] Bonis videlicet, tam spiritalibus, quam temporaneis. Subiungit enim: si in bonis incorruptibilibus communicatis, quanto magis in corruptibilibus.

Lin. 3 [Οὐκ ἐρεῖς ἴδια.] Iuxta antiquam formam primorum Hierosolymæ Christianorum, quibus erant omnia communia: itaut nec quippiam suum quis esse diceret. Act. 4. *Nec quisquam eorum quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat: sed erant illis omnia communia.* Ex his apparet auctorem huius epistolæ vixisse tempore Apostolorum.

Lin. 7. [Πρόγνωσος.] Lege, πρόγλωσσος. Glossæ veteres: *πρόγλωσσος, volubilis lingua.*

Pag. 66. lin. 3. [Εἰς λύτρωσιν ἁμαρτιῶν σου.] Opus manuum valet ad redemptionem peccatorum nostrorum, si ex operis prouentu demus necessitatem patienti, vt præcipit Apostolus ad Ephes. 4.

Lin. 6. [Παντὶ αἰτοῦντί σε δίδου.] Hæc eadem verba habentur, Luc. 6. sanctus Iustinus Martyr apologia 2. pro Christianis locum citat in plurali: παντὶ τῷ αἰτοῦντι δίδοτε: id est, omni petenti date; sed mutauit,

vt accommodaret textum multis Scripturæ locis, quos ibi accumulat. Hoc Domini præceptum generale eſt, quo abuſus quidam adoleſcens ex eorum ſecta, qui communionem bonorum inter Chriſtianos ad quamlibet rei venereæ coniunctionem referebant, cum ad quamdam pudicam virginem acceſſiſſet, dixiſſe fertur: *Omni à te petenti da*: at illam hominis petulantiam non intelligens reſpondit grauiter, at tu conueni matrem de matrimonio. Refert Clemens Alexandrinus libro tertio Strom. Sed hoc præceptum ad eleemoſynam ſpectat, vt recte explicat Tertullianus libro de baptiſmo: *Omni petenti dato, ſuum habet titulum, nempe ad eleemoſynam.* Illoque iubemur dare omni eleemoſynam poſcenti. Qua de re conſule S. Ioannem Chryſoſtomum. ſerm. 11. in cap. 6. epiſt. ad Hebræos.

Lin. 15. (Τὸν πονηρόν·) id eſt, malignum, diabolum.

Lin. 16. [Ἐξομολογήσῃ ἐπὶ ἁμαρτίαις·] Phraſis Hebraica, pro accuſatiuo, vt pſ. 109. *Iudicabit in nationibus*, id eſt, iudicabit nationes: Nota hîc peccatorum confeſſionem.

Lin. 18 (Οὐχ ἥξεις ἐν προσευχῇ σου, &c.) Quies pro motu, quod non raro accidit. Sana admonitio, vt non accedamus ad orationem in conſcientia mala, quia Deo inuiſa eſſet & ingrata: vt recte notat ſanctus Hilarius expoſitione in pſal. 54. *Deſpiciuntur orationes leues, diffidentes, inutiles, ſæculi curis anxiæ, & rerum corporalium deſideriis implicatæ, bono-*

rum operum fructibus infœcundæ. Hæ igitur despicabiles sunt orationes Dei dignatione non dignæ, de quibus per Esaiam Prophetam ait: & cum extenderitis manus vestras ad me, auertam oculos meos à vobis. Et causam despiciendæ orationis continuo subiecit, dicens: Manus vestræ sanguine plenæ sunt: vbi ergo operatio iniquitatis obstabit, illic despicitur oratio deprecantis. Potest etiam esse προσευχὴ locus orationis ad similitudinem Iudæorum, qui προσευχὰς locos ad orandum extra ciuitates habebant, vt notum est ex sancto Epiphanio hæresi 80. n. 2. iuxta illud Luc. Act. 16. ὅπου ἐνομίζετο προσευχὴ εἶναι: Est etiam cœtus apud Suidam, προσευχὴ συνουσία· & conuersatio mentis cum Deo, id est, oratio apud eumdem.

Lig. 22. (Η δὲ τοῦ μέλανος ὁδός ἐστι.) Hic incipit secundæ partis huius caput secundum, in quo via tenebrarum describitur.

Pag. 67. lin. 14. (Διώκται τῶν ἀγαθῶν, &c.) Subaudi, ἐν ῇ εἰσι. id est, in qua sunt.

Lin. 15. (Αγαπῶντες.) Lege, ἀγαπῶντας, hoc modo, μισοῦντες ἀλήθειαν ἀγαπῶντας, id est, odio habentes veritatis amatores: aut certe videtur deesse nomen ψεῦδος id est, mendacium: hoc modo: ἀγαπῶντες ψεῦδος. id est, amantes mendacium.

Pag. 68 lin 16. (Καλὸν οὖν ἐστι.) Conclusio est totius epistolæ.

Lin. 18. (Οσα προσήγγελται.) Nempe in explanatione viæ lucis.

Lin. 22. (Εκεῖνα.) Videtur legendum, ἐναντία, id est, contraria, vt exposuimus.

Pag. 69. lin. 10. (Ἐδοὺ κύριος, &c.) Alludit ad illud Esa. 40. *Ecce Dominus Deus in fortitudine veniet,* &c. *Ecce merces eius cum eo*, &c. 62. *Ecce Saluator tuus venit, ecce merces eius cum eo.*

Lin. 17. (Ὁ δὲ θεὸς πάντος, &c.) Hunc locum profert Clemens Alexandrinus libro secundo Strom. vsque ad illa verba, καὶ ποιεῖ τι, &c.

Lin 19. (Σοφίαν, ἐπιστήμην, σύνεσιν.) Apud Clementem legitur, σοφίαν, καὶ σύνεσιν, ἐπιστήμην.

Lin. 21. (Ἐν ὑπομονῇ.) Apud Clementem sublata præpositione, ἐν, legitur, ὑπομονήν·

Lin. 22. (Γίνεσθε δέ·) Apud Clementem legitur, γίνεσθε οὖν. Ἵνα σωθῆτε, &c. apud Clementem legitur. Ἵνα εὕρητε ἐν ἡμέρα κρίσεως τοὺς τούτων ἐπιβούλους. id est, vt inueniatis in die iudicii horum insidiatores.

Pag. 70. lin. 8. (Ἐρωτῶ ἡμᾶς.) ἐρωτῶ, hoc loco, vt paulo antea, est, rogo, precor. Glossæ veteres: *Rogat*: ἐρωτᾷ. Matth. 15. ἠρώτων αὐτὸν λέγοντες, id est, *rogabant eum dicentes.*

Lin. 10. (Ὡς ἔτι.) Id est, cum adhuc: Glossæ veteres: ὡς, *cum*, &c. Hesychius, ὡς, &c. ἢ ὅτε, *vel* quando.

FINIS.

Laus Deo, Virginique matri.

INDEX LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ PROVT CITANTVR IN HAC beati Barnabæ Apoſtoli epiſtola Catholica.

*Qui Aſterico * notantur ij ſunt, qui in obſeruationibus explicantur.*

EX GENESI.

Ex Numeris.

Ex Deuteronomio.

Ex Psalmis.

Sacri-

Ex Prouerbiis.

Ex Sapientia.

Ex Esaia.

bulabo, & serras ferreas confringam, & tibi dabo thesauros obscuros, inuisos, ut sciant, quia ego sum Dominus Deus. p.39. & 40.* 173

46. 6 *Posui te in lucem nationum, ut sit sanctitas tua, usque in nouissimum terræ, sicut dicit Dominus, qui te liberauit Deus.* p.52. * 192

50. 6 *Ecce posui dorsum meum ad flagella, & maxillas meas ad palmas: faciem autem meam posui tanquam solidam petram.* p.17. * 112

8 *Quis est, qui contradicit, resistat mihi? quis æqualis futurus est mihi, propinquet puero* Dei? *uæ vobis, quia omnes ueterascitis tanquam vestimentum, & tinea deuorabit vos.* p 18. * 112

53. 5.& *Vulneratus est propter iniquitates nostras, & vexatus est*
7 *propter peccata nostra, sanguine illius sanati sumus, tanquam ouis ad victimam adductus est: & sicut agnus coram tondente se, sic non aperuit os suum,* pag. 14. & pag. 17. *Plaga corporis illius omnes sanati sumus.** 101. & 110

58. 4 *Vt quid mihi ieiunatis, ut hodie audiatur vox vestra in*
5 *clamore: Non tale ieiunium elegi, dicit* Dominus, *ut quis humiliter animam suam sine causa, neque si curuaueris, quasi circulum collum tuum, & saccum te circumdederis, & cinerem straueris: nec sic celebrabitis ie-*
6 *iunium acceptum. Cum ieiunaueritis, solue omnem nodum iniustitiæ, & omnem consignationem iniquam dele, resolue suffocationes impotentium commerciorum, dimitte quassatos in remissionem, & omnem cautionem*
7 *malignam dissipat. Frange esurienti panem tuum, & egenos sine tecto indux in domum tuam, cum videris*

9. 26 *Ecce dicit Dominus : Omnes nationes ſine circumciſione corporis ſunt: hic autem populus ſine circumciſione cordis eſt.* p.31.* 147

Ex Ezechiele.

47. 12 *Erat flumen trahens ad extra: & aſcendebant inde arbores ſpecioſæ, & quicumque ex illis manducauerit, viuet in perpetuum.* p. 42. * 176

Ex Daniele.

7. 7 *Et vidi quartam beſtiam, nequam & fortem, & ſæuiorem ceteris beſtiis marinis, & apparuerunt illi decem cornua, & aſcendit aliud cornu breue in medio illorum, & deiicit cornua tria de maioribus cornibus.* pag. 9. * 96

24 *Regna in terris decem regnabunt, & reſurget retro puſillus qui deponet tres in vnum.* p.9.* 96

Ex Zacharia.

13. 7 *Feriam paſtorem, & diſpergentur oues gregis.* p. 17.* 110

Ex Matthæo.

22. 14 *Multi vocati, pauci electi.* p.13

Ex Luca.

5. 32 *Non venit vocare iuſtos, ſed peccatores.* p.16.* 189

FINIS.

INDEX AVTHORVM; TVM SACRORVM, TVM PROPHANORVM, QVI in his obſeruationibus citantur.

PRÆTER SANCTOS vtriuſque teſtamenti ſcriptores, quorum ſæpius teſtimonia proferuntur.

INDEX
RERVM ET VERBORVM,
QVAE IN EPISTOLA
ET OBSERVATIONIBVS
continentur.

ASTERICVS SIGNIFICAT numeros ſequentes pertinere ad obſeruationes.

C

E

F

I

L

M

Mundi

N

O

P

R

S

FINIS.

Errata sic corrigenda.

PAg. 3. col. 1. lin. 25. contrarias, lege *contrarius*, p. 4. col. 2. l. 3. ad marg. fulciatur, adde *fides*, p. 8. c. 2. l. 15 atque ostendit, l. *atque ante*, p. 14. c. 2. l. 17. ad marg. dele, *simus*, p. 17 c. 1. l. 4. ad marg. cap. 51. leg. 53. p. 19. c. 2. l. 6. περίφημα l. περίψημα, p. 31. c. 1. l. 7. prætereant, l. *præterierunt*, p. 35. c. 1. l. 23. ad sellandum, l. *ad adsellandum*, p. 43. c. 2. l. vlt. πυγῆς, l. πυγμῆς, p. 44. c. 2 l. 11 ad marg. Esay. 69. l. 65. p. 45. c. 1. l. 10. ad marg. Deut. 6. l. 5. p. 47. c. 1 l. 11. corrumpam, l. *conrumpam*, p. 50. c. 2. l 13. ad marg. Exod. 32. l. 34. p. 55. c. 1. l. 17 vides, l. *videns*, p. 56. c. 2. l. 17. ad marg. de electione, l. *abiectione*. p 64. c. 1. l. 1. ου, l. τοῦ. p. 68. c. 1. l. 18. περιχαπτίαι, l. περιγέγραπται p. 69. c. 2. l. 16. πάντα, l. πᾶσιν p. 70. c. 2. l. 18. potuis, l. *potui* p. 78. l. 22 viro, l. *viri* p. 86. l. 21. imprudentes, adde, *sed intelligentes*. p. 96. l 14. illum, l. *illud*. p. 101. l. 3. cap. 51 l. 53. p. 111. l. 5. erat, l. *orat*. p. 117. l. vlt. l. 10 leg. 12. p. 120. l. 21. quomodo in, adde, *nobis secundam figuram in*. p 135. l. 6. 16. restituendum, l. *restituenda*. p. 139. l. 4. ostendit, l. *ostendet*. p. 143. l. 13. 25. l. 5. p. 144. l. 5. caput, l. *septimum caput*. p. 146. l. 24. impugnatum, l. *impinguatum*. lin. 29. auris, leg. *oris* p. 147. l 10. 31. l. 32 l 26. capite nono, l. *caput nonum*. p. 152. l. 1. docuere, l. *docere*. lin. vlt. ad marg. dicebat, l. *debebat*. lin 17. 23 l. 33. p. 158 l. 24. γλαζόρησιν, l. γλαφυρῆσιν. lin. 26. δὲ, l. δι' αὐτῆς. lin. 28. canis, l. *canis*. lin. 29 repidi, l. *trepidi*. p. 162 l. 8 libro primo, *l. librum primum*. p. 156 l 11. Herodotus, l. *Herodorus Heracleotes, sine virgula intermedia*. lin. 14. ὑαίνς, l. ὑαίνης lin. 15. Αρσία, l. Αρσίνα. pag. 167. l. 5. ceruos, l. *coruos*. p. 170 l. 25. 34 l. 38. p 174. l. 22. sanctissimum, l. *sanctos*. p. 180. l. 9. illud, l. *illam*. lin. 21. rimuosa, l. *rimosa*. p. 189. l. 10. corrumpam, l *conrumpam*. p. 200. l 22. 15. l. 16. p 217. l. 30. πικρία, l. πικεία.

EXTRAICT DV PRIVILEGE du Roy.

PAR grace & Priuilege du Roy, il est permis au Reuerend Pere Dom Luc Dachery, Religieux de la Congregation de sainct Maur, Ordre de S. Benoist, de faire imprimer par tel Imprimeur que bon luy semblera vn liure intitulé, *Epistola quæ nomine beati Barnabæ Apostoli circumfertur*, auec des Notes sur ladite Epistre composees par le R. Pere HVGVES MENARD, Religieux de ladite Congregation pour le temps & espace de cinq ans, à compter du iour qu'il sera acheué d'imprimer: Et defences sont faites à toutes personnes Estrangeres ou autres, de qu'elle qualité & condition qu'elles soient, d'imprimer, faire imprimer ou mettre en vente ledit liure pendant ledit temps, & sous pretexte de fausse marque, suppositions de noms, diminutions, augmentations ou autrement, sans le consentement dudit Pere Dom Luc, ou de ceux qui auront charge de luy, à peine de confiscation des Exemplaires, de trois mille liures d'amende, & de tous despens, dommages & interests.

Donné à Paris le sixiesme May 1644. Par le Roy en son Conseil. Signé, HABERT.

Du dixiesme Octobre mil six cens quarente-quatre, ledit Reuerend Pere Dom Luc Dachery, a cedé, quitté & transporté ce present Priuilege cy-dessus à SIMEON PIGET, *Marchand Libraire à Paris, pour en iouyr en son lieu & place.*

Acheué d'imprimer pour la premiere fois le dernier Nouembre mil six cens quarente-quatre.

EXTRAICT DU PRIVILEGE
du Roy.

Par Grace & Privilege du Roy, il est permis au [illegible] Jean Duchesne, [illegible] de la Congregation de Saint Maur, [illegible]

[illegible]

[illegible]

Le [illegible] pour la premiere fois [illegible]

Library of Congress copy: 7 printed leaves, 245 pages, 1 page, 1 leaf. ✓